KASIM 2019 • YIL: 2 • SAYI: 21 • 10 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

Belki en şaşırtıcı olan şey de Heidegger gibi bir ahlak ve felsefe yoksununun İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından bütün dünyada tutulması ve devletlerin resmi filozofu durumuna gelmiş olmasıdır.

Afşar Timuçin

HER UMUT UMUT MUDUR YA DA HEİDEGGER FİLOZOF MUYDU?
Afşar Timuçin

HEİDEGGER'İN COĞRAFYASINA KARANLIK BİR GEZİ
Taylan Kara

İSTİKLAL MARŞI'NI KİMLER YAZDI?
Yalçın Küçük

DİNDARLIĞIN VE AHLAKSIZLIĞIN KÖKENLERİ
Orhan Gökdemir

GUERNİCA: HİSSETMEK VE BARIŞA TANIKLIK
Fikret İlkiz

TURAN ALPTEKİN ÖLMÜŞ DİYELER
Asım Öztürk

EKİM DEVRİMİ'YLE GELEN EDEBİYAT
B. Sadık Albayrak

BULUT

Felsefe, Afşar Timuçin'in güzel Türkçesiyle diline kavuştu.
Düşünce Tarihi, Gençler için Felsefe Tarihi ve Felsefe Sözlüğü
ile insanlığın büyük düşünce yolculuğuna katılın.

"İnsan tarihiyle insandır. Bugünün insanını yakından tanıyabilmek, onun ne olup ne olmadığını bilebilmek için atalarımızın yaşam öyküsünü tüm düşünsel derinliği ve çeşitliliği içinde öğrenmek zorundayız. Bu kitap kökü bilinmez zamanlara dayanan bu yaşam serüvenini geniş çerçevede ele alıp inceliyor; felsefeyi, bilimi, sanatı yaratmış olan insanı bize tanıtmaya çalışıyor. Daha da insanlaşma yolunda gerçeği arayan o çok eski insanın kim olduğunu bilmekle kendimizi tanıma yolunda ilk adımı atmış olacağız."

bulutyayinlari bulutyay98 bulutyayin bulutyayinlari

www.bulutyayin.com
0 216 330 59 24

İÇİNDEKİLER

2 • **KOMPLO ÇAĞINDA DÜŞÜN VAHASI**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **DİRENÇ YAPRAKLARI 1-2**
MUSTAFA GÖKSOY

4 • **HER UMUT UMUT MUDUR YA DA HEIDEGGER FİLOZOF MUYDU?**
AFŞAR TİMUÇİN

9 • **YILDIZ ANIZ VE ŞAİR / ŞİİRKÂRİ ZAMANLAR / EYVALLAHSIZ IRMAK**
BİLAL KAYABAY

10 • **HEİDEGGER'İN COĞRAFYASINA KARANLIK BİR GEZİ**
TAYLAN KARA

20 • **VAROLUŞ**
MEHMET ERCAN

22 • **MEHMET ÂKİF İLE ÇÖKÜŞ-3 İSTİKLAL MARŞI'NI KİMLER YAZDI?**
YALÇIN KÜÇÜK

28 • **GUERNİCA: HİSSETMEK VE BARIŞA TANIKLIK**
FİKRET İLKİZ

30 • **ÖLÜMÜNÜN 17. YILINDA GARİPLİKTEN BİLGELİĞE: MELİH CEVDET ANDAY**
CAFER YILDIRIM

35 • **TURAN ALPTEKİN ÖLMÜŞ DİYELER**
ASIM ÖZTÜRK

38 • **ÇOCUK İTİRAFI**
KATİTSA KÜLAVKOVA / ÇEVİREN: MARİA LEONTİK-M. KANSU

38 • **İŞARET EDİYOR**
MARİA PAL / ÇEVİREN: ALİNA FERUZ GEREZ

38 • **KELİMEDEN KAÇIŞ**
HANNA BOTA / ÇEVİREN: ALİNA FERUZ GEREZ

39 • **BOĞULMUŞ BİR DENİZ KUŞU**
PANKHURİ SİNHA / ÇEVİREN: AYTEN MUTLU

39 • **BU TEFECİLER DÜNYASINDA**
İON CRİSTOFOR / ÇEVİREN: ALİNA FERUZ GEREZ

40 • **AŞK, İNANMAK VE YARATMAK "AMATÖR"LERİN İŞİDİR**
EKREM ATAER

43 • **ARAYIŞ / GÖÇEBE IŞILTILAR / ORADAYIM / NAR ÇATLADI / YANAR TEN**
HÜLYA KÖKSAL

44 • **ÇOKLU OKUMANIN KAÇINILMAZLIĞI**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

48 • **NURAY GÖK AKSAMAZ'IN TEZUS'UNDA OKUYAN VE DÜŞÜNEN İNSANIN ARAYIŞLARI**
YEŞİM ZUHAL YOLCU

50 • **SATRANÇ'TA BULUŞMA MİRKO CZENTOVİC - ROBERT FİSCHER**
SÜLBİYE YILDIRIM

55 • **EGE KIYILARINDA**
RAHİME HENDEN

56 • **BİR SERGİDEN İZLENİMLER APTULİKA ÇİZER, BEŞER ŞAŞAR**
MURAT BEŞER

58 • **DİNDARLIĞIN VE AHLAKSIZLIĞIN KÖKENLERİ**
ORHAN GÖKDEMİR

65 • **EKİM DEVRİMİ'YLE GELEN EDEBİYAT**
B.SADIK ALBAYRAK

YENİ GELEN. RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 2 • SAYI: 21 • KASIM 2019
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

ŞİİR EDİTÖRÜ:
CAFER YILDIRIM
Yeni Gelen için şiirlerin, editörümüzün cfryildirim@hotmail.com e-posta adresine gönderilmesi rica olunur.

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYHAN ÇAYLAR
AYSUN ADALI
B. SADİK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
HAYDAR ALİ ALBAYRAK
MAHİR ERGUN
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

KAPAK
MUSTAFA BİLGİN

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPÇULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelen.com
E POSTA: yenigelendergisi@gmail.com

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK,
ZEYTİNBURNU, İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929
HESABINA VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
150 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL'DİR

KOMPLO ÇAĞINDA DÜŞÜN VAHASI

Yeni Gelen en çok biz hazırlayanları şaşırtıyor. Her alanda bir çürüme ve çöküş yaşanırken felsefeye, sanata, edebiyata, bir ölçüde bilime insanlığın tarihsel birikimlerini temel alarak gelişkin bir diyalektik bilinçle yaklaşan bir dergi olmayı nasıl başarıyor? Her ay Yeni Gelen'i hazırlarken, matbaadan alıp kitabevlerine dağıtırken, abonelere postalarken çölde bir vahayla buluşmuşçasına ferahlıyoruz. En çok da, tarifsiz ilkellik çölünde bu vahanın varlığından haberi olanların, kana kana temiz suyundan beslenenlerin çok az olması üzüyor bizi.

Bu yoldaki birçok girişimimiz, tekeller düzeninde artık nitelikleri ve tarifleri başkalaşmış insan gerçeğiyle karşılaşınca başarısızlığa uğruyor. Ama yılmıyoruz; geçen aylarda yazdığımız gibi, "Biz buradayız!" demeye devam ediyoruz. Geleceğe yazılmış bir mektup gibi, her ay siz seçkin okurlarımıza, dostlarımıza "Nasılsın, iyi misin" diyoruz. Sen insansın, iyi olmak zorundasın. Hem sağlıklı hem de toplumsal açıdan iyi olmak...

Bu ay sizlerle yüz yüze buluşmak için de olasılıklar yarattık. Yeni Gelen'in bütün sayıları ve kitaplarımızla 2-10 Kasım 2019 günlerinde İstanbul Tüyap Kitap Fuarı'nda 12. Salon 12512G No'lu stantta olacağız.

Vahayı nasıl daha iyi yeşertebileceğimizi ve büyütebileceğimizi tartışmak için bekleriz.

***

Okurlarla buluşmak bizim en heyecan duyduğumuz iştir; 19 Ekim 2019 Cumartesi günü Afşar Timuçin Hocamızla Kırklareli'nde bir söyleşiye gittik. Kitapları ve masal anlatmayı çok seven Elif Bolu Türker şehrin merkezinde küçücük mekânda bir kitap kafe kurmuş. Burada söyleşi için aylar öncesinden sözleşmiştik. Baykuş Kitap Kafe'nin sıcak havasında çoğunluğu gençlerden oluşan toplulukla "Düşünce Tarihinden Sanata" insanlığın yaratıcı etkinliğini tartıştık. Söyleşi toplumsal açıdan geliştirici bir eğitimden yoksun kuşakların çaresizliğinde düğümlendi. Gençler her şeyi biyolojik gereksinimlerin çemberine sıkıştıran bir toplumda varolmaya, yani "karınlardan ibaret bir insanlık" dayatmasına isyan ederken, nasıl bir çözüm bulacağını bilemiyorlardı. Afşar Timuçin, insanlığın bilimsel, düşünsel ve sanatsal birikimlerinden yoksun bir sanatçının estetik açıdan gelişmiş yapıtlar üretemeyeceğini vurgularken, gençlere dirençle, sabırla çalışarak kendini felsefe ve sanat alanında yetkinleştirmeyi öneriyordu.

Ne yazık ki, tekellerin hakim olduğu düzen, insanı cahil bırakmayı ve basit gereksinimlerin dar hücrelerinde yaşatmayı temel çıkarı biliyor ve emekçilerden kestiği kaynakları diyanet işleri ve imam hatip eğitimi için seferber ediyor.

***

Geçen sayımızda emperyalist düzenin düşünceye, sanata edebiyata müdahalesini gösteren yazılara yer vermiştik. Bu sayımızda kültürel komploların açığa çıkartılması devam ediyor. Afşar Timuçin Hocamız, 20 yüzyıl felsefesinin en tuhaf komplolarından birini, Nazi Martin Heidegger'in 2. Savaş'tan sonra insanlığa karşı hiçbir suçu yokmuşçasına, özellikle solcu otoritelerce aklanmasını, filozof katına çıkartılmasını sorguluyor. Taylan Kara, benzer soruların izinde Heidegger'in mekânlarını geziyor ve eleştiriyle harmanlanmış izlenimlerini yazıyor. Kapağımızı, maalesef, bu pişmanlık bilmeyen Nazi'nin köy çeşmesinden su alırken çekilmiş fotoğrafına Mustafa Bilgin'in çizgileriyle anlam kattığı grafik oluşturuyor. Maalesef diyorum, çünkü ortaya çıkarmaya çalışsak da, kapağımıza düzenin bu felsefi komplosunun karanlık gölgesi düşüyor.

Yalçın Küçük Hocamızın yüz yıl önceki bir komployu açığa çıkaran yazısını sürdürüyoruz: "İstiklal Marşı'nı Kimler Yazdı?"

Komploların açığa çıkartılması, ne yazık ki, çözüm sağlamıyor. Çünkü tekeller düzeni artık bütünüyle bir komplolar düzenidir. Bu düzenin sözde yasaları, partileri, seçim tiyatroları, avm'leri, ekranları bu komploların sahnelendiği dekorlardan ibaret hale getirilmiştir.

Toplumu oluşturan emeğin ve emekçinin bu kadar değersizleştirildiği ve üretilen bütün zenginliklerin bir avuç asalak oligarkın mülkiyetinde olduğu bir dünyada insanlığın emperyalist düzenin komplolarının oyuncağı olmamasını beklemek saflık olur. Nitekim yalnızca politikada, uluslararası ilişkilerde, hukukta değil, yaşamın her alanında, edebi sanatsal üretimde, felsefede, bütünüyle kültürde düzenin komploları bizi yönlendirmeye çalışıyor.

***

Elbette komplo varsa, bozucuları da, insanlığın özgürleşme yolculuğunun yoldaşları da olacak. Yeni Gelen bu yolun yoldaşıdır; insanlığın asalaklardan kurtulduğu bir toplum ve dünyanın kültürel kavgasını veriyor.

Bizi olduğu kadar, Yeni Gelen, siz okurlarını da şaşırtıyor olmalı. Her şeyin anlık duyarlıklara, internet kırıntılarına sıkıştırıldığı çağımızda, her ay 74 sayfa, oku oku bitmez uzun yazılarla düzenin anaforlarına karşı insanlığın ütopya adalarına ulaşmak için düşünce taşıyan bir dergi okuyorsunuz.

B. Sadık Albayrak

DİRENÇ YAPRAKLARI 1

Mustafa Göksoy

Çukurovam gönül yaprağım
Dumanlı dağlarım çiçekli yaylalarım
Temmuz güneşim soğuk pınarlarım
Karacaoğlanım depremlerim

Halk türkülerken toprağı sevdaya
Ozanımın sesinde saltanatın duvarları yıkılıyor
Köhnemiş değerlerin kalesine gizlenen
Ezilmişliğin acısı güneşe seriliyor

Çaresizliğin ölüm gözlerinden
Öfkeyle umuda çoğaldım
İnsanı yaşatan şiirlere
Türkülere sevdalandım

Halkın canının yandığı yerden
İnsana gönül pınarında seslenen
Böyle ta derinden paylaşılan karacaoğlan
Biz onu yaşadıkça çoğalır

Gelecek şarkıların ezgisi
Doğarlar kendine direnç yapraklarından

DİRENÇ YAPRAKLARI 2

Doğarlar kendine direnç yapraklarından
Gelecek şarkıların ezgisi

Biz onu yaşadıkça çoğalır
Böyle ta derinden paylaşılan karacaoğlan
İnsana gönül pınarında seslenen
Halkın canının yandığı yerden

Türkülere sevdalandım
İnsanı yaşatan şiirlere
Öfkeyle umuda çoğaldım
Çaresizliğin ölüm gözlerinden

Ezilmişliğin acısı güneşe seriliyor
Köhnemiş değerlerin kalesine gizlenen
Ozanımın sesinde saltanatın duvarları yıkılıyor
Halk türkülerken toprağı sevdaya

Karacaoğlanım depremlerim
Temmuz güneşim soğuk pınarlarım
Dumanlı dağlarım çiçekli yaylalarım
Çukurovam gönül yaprağım

HER UMUT UMUT MUDUR YA DA HEIDEGGER FİLOZOF MUYDU?

Afşar Timuçin

Düş iyice yalana dönüştü mü itici ve zararlı olur. Bazen toplumların gördüğü düşlerin ateşini düşürmek gerekir, bu da aklı başında insanlara düşer. Gene de düşsüz kalmamak önemlidir. Düş bizim itici gücümüzdür. Düşün bittiği yerde soğukluklar donmuşluklar katılıklar kalıplanmışlıklar düşmanlıklar başlar. En güzel umut gerçekliğin verilerinden giderek büyüttüğümüz umuttur, ayağı yere basan umuttur.

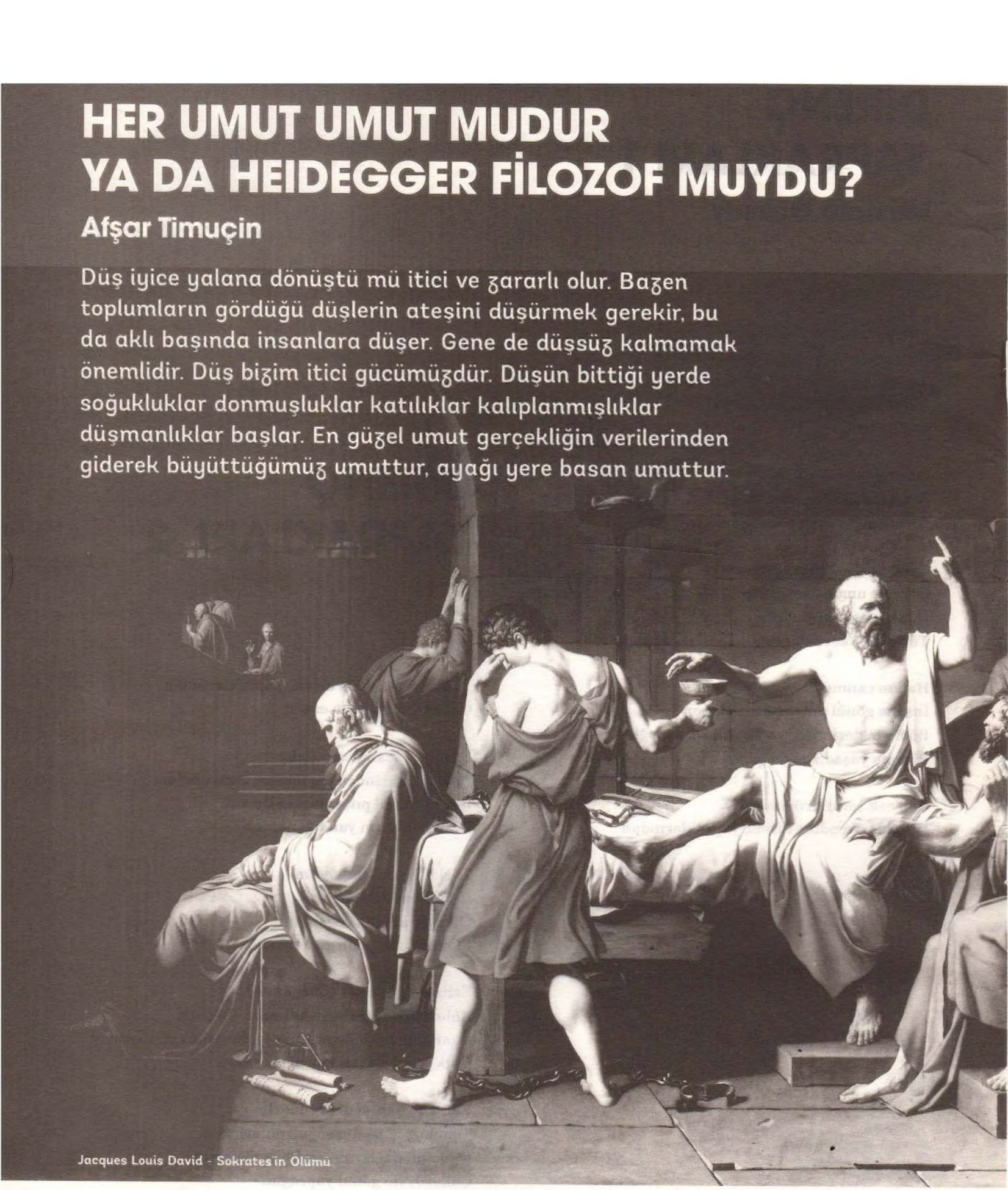

Jacques Louis David - Sokrates'in Ölümü

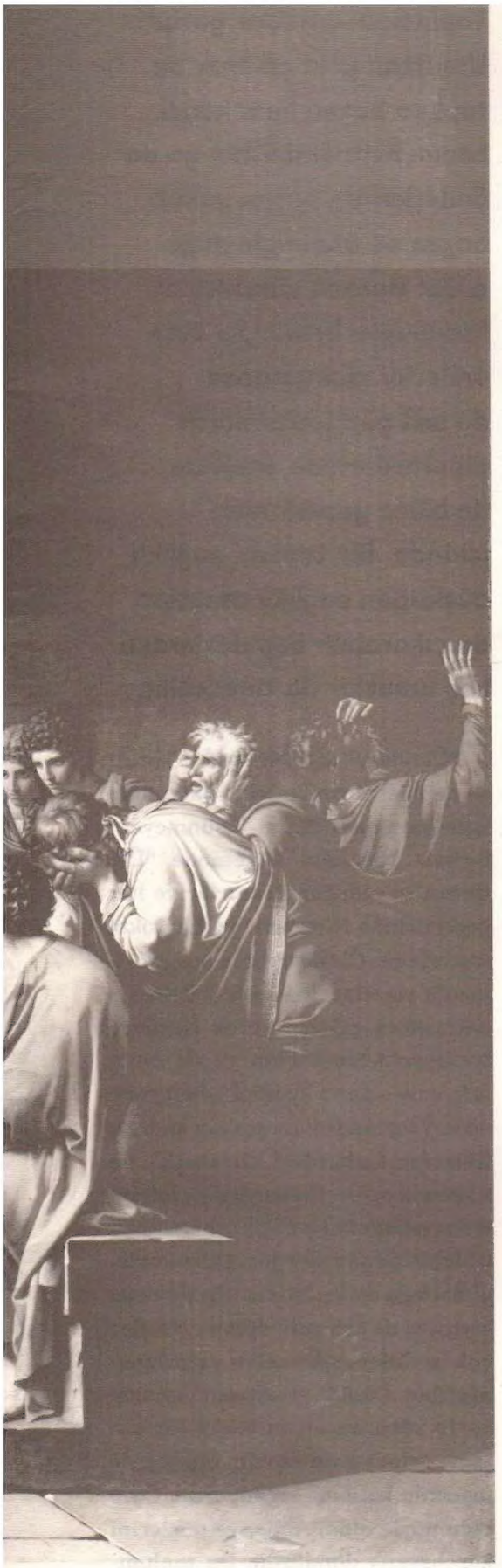

Umut güzeldir, insanı yarına bağlar. Umudu olmayan insan tükenmiş kendine kapanmış kurumuş kalmış insandır. Bir gerçekler ve düşler dünyasında yaşıyoruz. Bu arada düşlerin de bir başka türlü gerçek olduğunu biliyoruz. Düşleri gerçeklerden gerçekleri düşlerden çok da ayıramıyoruz. Gerçek dediğimiz zaman düşün, düş dediğimiz zaman gerçeğin alanında buluveriyoruz kendimizi. Düşleri gerçeklerle bir tutmamanın ve düş kurarken ölçülü olmanın gene de bir yararı var. Kendi toplumundan kaçmak için gidip Avustralya'larda cennetler yaratma düşleri kuranlarımız vardı, Manisa'da kümes bile kuramadılar. Ayağı yere basmayan düşler tehlikelidir. En azından insanı gülünç eder. Aisopos'un masalını biliriz: kendini kartal sanan alakarga çobanın eline düşüverir. Demek ki düşün de ölçülüsü ağırbaşlısı kendini bileni güzeldir. Ölçüsüzlük bile ölçülü olduğu zaman güzeldir. Düş iyice yalana dönüştü mü itici ve zararlı olur. Bazen toplumların gördüğü düşlerin ateşini düşürmek gerekir, bu da aklı başında insanlara düşer. Gene de düşsüz kalmamak önemlidir. Düş bizim itici gücümüzdür. Düşün bittiği yerde soğukluklar donmuşluklar katılıklar kalıplanmışlıklar düşmanlıklar başlar. En güzel umut gerçekliğin verilerinden giderek büyüttüğümüz umuttur, ayağı yere basan umuttur.

Gerçekliğe dokunmayan renk renk düşlerle örülmüş umutlar sonunda boynu bükük bırakabilir insanı. Şu karmaşık dünyada ne tam düşlerde ne tam gerçeklerde yaşıyoruz. Düşte umut ve umutta kurtuluş vardır. Her umut bizi kurtuluşa götürmüyor. Her insan umutlanırken ya da umutlanmadan önce kendini tanımalı ve gücünü bilmelidir. Çıkar sokaklar varsa çıkmaz sokaklar da vardır yaşamda. Bu yüzden umut hem gerekli hem tehlikelidir. Tehlike bu işin neresinde? Ayağı yere basmayan umut bize oyunlar oynayabilir büyük yanlışlar yaptırabilir. Kör yerde dükkan açıp sermayeyi kediye yükleyen adam bir kader kurbanından çok bir umut kurbanıdır. Sana burada dükkan açma dedik demenin bir anlamı yoktur bir zaman sonra. Trafik kazası geçiren adama arabanın ağzına etmişsin demek gibi. Bunun tam tersi de olur, ummadığınız taş baş yarar: adam olmaz dediğiniz komşu çocuğu iyi kötü adam oluverirken sizin paşa olacak olan harika çocuğunuz haybeci oluverir ya da ne bileyim şair gibi öykücü gibi bir şey oluverir.

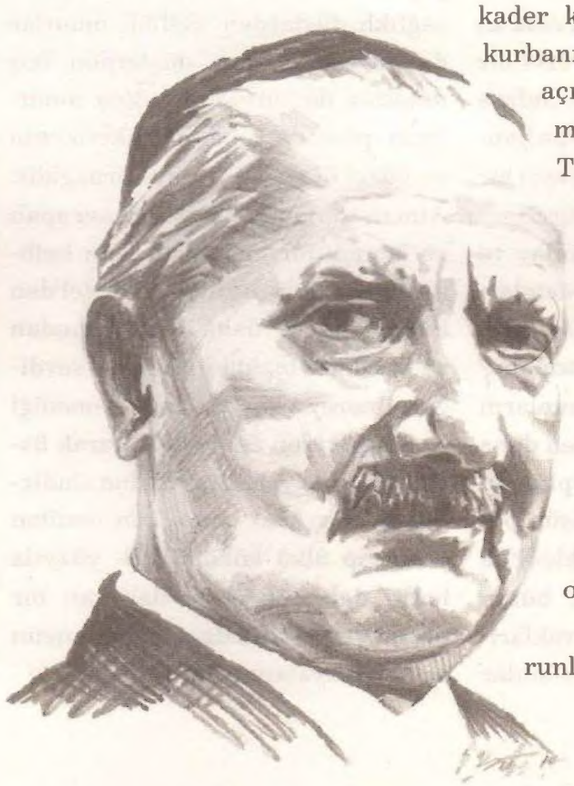

Kişisel amaçlarda umut zorunlu olarak tek kişinin öngörü-

Şaşırtıcı olan bir şey de solculukta komünizme kadar uzanmış bir düşünce adamının fransız Jean-Paul Sartre'ın onu öykünürcesine Varlık ve hiçlik adı altında anlaşılmaz şeyler yazarak ona arka çıkmış olmasıdır. Bugün Heidegger yazık ki bizim üniversite dünyamızın da temel taşlarından biridir.

süne bağlıdır. Düşünürsünüz tartarsınız ölçersiniz biçersiniz, gerekirse birilerine danışırsınız, sonunda siz karar vereceksiniz, günü gelince bir de bakarsınız ki bütün hesaplarınız boşa gitmiş. Ya da tam tersi olur: bir de ne görelim, umuttan eşsiz bir dünya kuruvermişsiniz. Toplumsal düzeyde umut daha çok başkalarına olan güvenimizden kaynaklanır ya da başkalarına olan güvenimizi gerektirir. O başkaları genelde siyaset adamlarıdır ki geleceği tasarlama konusunda iyice geri kalmış olsalar da umut verme konusunda özel bir yatkınlıkları vardır onların. Onlara ne kadar güvenilebileceği ya da hangi koşullarda inanılabileceği ayrı bir tartışma konusudur. Umut üretmenin iş üretmekten kat kat kolay ve yararlı olduğunu siyaset adamları kadar doğru kavramış kimse yoktur. Bireyler düş görürken toplumlar da düş görürler. Toplumların düşleri bireylerin düşlerinden daha tehlikelidir. Kocaman bir toplumun hep birlikte olmadık bir düşün peşine gittiğini düşünün. Eskiçağ'da Perslerin düşleri böyleydi: bütün dünya bizim diyorlardı, toprakları-mızı geri almalıyız. Hem zorladılar dünyayı hem zorlandılar. Ne diyeceksiniz, adam dünya benim malım dedikten sonra akan sular duruyor.

Toplumsal umutlar gariptir. Umuttan yola çıkarak bir toplum bazen hem kendi başını hem önderinin ya da önderlerinin başını yakar, bazen de önderiyle düze çıkar. Burada sürükleyici koşullayıcı belirleyici olan önderler gibi görünse de asıl güç toplumların dinamiklerinde, özellikle de bilinç yapılarında içkindir. Bir toplum sağlıklı düşlerden sağlıklı umutlar da çıkarabilir boş düşlerden boş umutlar da türetebilir. Boş umutların peşinde kendini tüketmenin en güzel örneği Almanya örneğidir. Alman toplumu gerçek bir avrupalı ve inançlı bir hıristiyan olan Leibniz'den sonra Kant'dan Hegel'den Fichte'den ve daha başkalarından ve özellikle bizimkilerin pek sevdiği ve nereye koyacağını bilemediği Heidegger'den de destek alarak üstün ırk olma yalanını ruhuna sindirmişti. Nasyonal sosyalizm denilen o acayip ülkü kökü XVIII. yüzyıla hatta daha öncelere dayanan bir ulusal yetersizlik duygusunun uzun zaman mayalanmış ürünüydü.

Toplumsal umutlar gariptir. Umuttan yola çıkarak bir toplum bazen hem kendi başını hem önderinin ya da önderlerinin başını yakar, bazen de önderiyle düze çıkar. Burada sürükleyici koşullayıcı belirleyici olan önderler gibi görünse de asıl güç toplumların dinamiklerinde, özellikle de bilinç yapılarında içkindir. Bir toplum sağlıklı düşlerden sağlıklı umutlar da çıkarabilir boş düşlerden boş umutlar da türetebilir.

"Üstinsan" diye bir şeyden sözetse de Nietzsche bu ırkçı çılgınlığın işine yaramadı. Bizim düşünmeyenlerimiz Naziliğin kökeninde "Üstinsan"ın olduğunu sanırlar ve her geçişlerinde Nietzsche'ye bir tokat atıverirler.Ö lmüş gitmiş bu şair filozofu yapıtları üzerinde kalem oynatmaktan çekinmeyerek Nazilere benimsetmeye kalkan ya da onun arkasına sığınıp kendini adam yerine koydurma yolları arayan kadına, filozofun kızkardeşi Elizabeth'e ne söylesek azdır. Kızkardeşine karşın dokunulmaz kaldı Nietzsche. Çünkü o hiçbir zaman öbürleri gibi olmadı, almanlığa da hıristiyanlığa da ucuz siyasete de arkasını döndü. Naziler çok istedilerse de ondan yararlanamadılar. Çünkü "Üstinsan" onurlu soylu yüce insandan başka bir anlama gelmiyordu ve eğip büksen de faşizmin kalıbına sığmıyordu. Öyle oldu böyle oldu, Almanya düşlerini karabasana döndürdü. Bu toplum-

sal çılgınlığın sonunu hepimiz biliyoruz: koca bir ulus yalanını hem kendi ödedi hem başkalarına ödetti. O delilikte yalnız beş yüz bin çingene ve altı milyon yahudi telef oldu. Aslında alman toplumu kendine yazık ederken Hitler'e de yazık etmiştir: bu sizin aklınıza yatmasa da. Çaycı ya da musluk onarıcısı ya da sokak ressamı olabilecek yapıdaki Hitler kendi deyişiyle filozof-diktatör olma şansını elde edebilmişse kesinlikle bu onun üstünlüğüne değil bir ulusun gördüğü ve sonuna kadar uyanamadığı karabasana bağlıdır.

Bir çılgınlığın düşlerini görenler yalnız sıradan insanlar değildi. Sıradan insanlar bu tür düşleri pek görmezler, onlar daha gerçekçi daha insan yüreklidirler. Bu düşçülerin büyük bir bölümü ya da tümü düz çıkarcıydı, onların en önemlileri de Almanların filozof bildiği felsefe profesörleriydi. İlkin aklımıza Heidegger'in adı geldiyse doğaldır. Heidegger bu konuda önder de olsa tek başına kurucu ve tasarlayıcı olamazdı. Hitler'in kapısına kendini bağlamış birçok alman "filozof"unun adını burada anmak olasıdır ama neye yarar, Almanlar bile onların adlarını çoktan unutmuştur. Adı unutulmayanlardan biri de bizde birilerinin Heidegger kadar çok sevdiği Carl Schmitt'dir. Ancak Heidegger'in yeri başkadır. Aklı başında bir felsefe adamı olarak bilinen Hans Gadamer bile Heidegger'in işe yaramaz bir adam olmakla birlikte bütün çevresini bildiği gibi yönetecek yapıda olduğunu söyler. Bir gün Karl Jaspers Heidegger'e *"Hitler gibi bayağı bir adam Almanya'yı nasıl yönetecek?"* diye sorar ve ondan şu yanıtı alır: *"Kültürün önemi yok, çok güzel elleri var."*

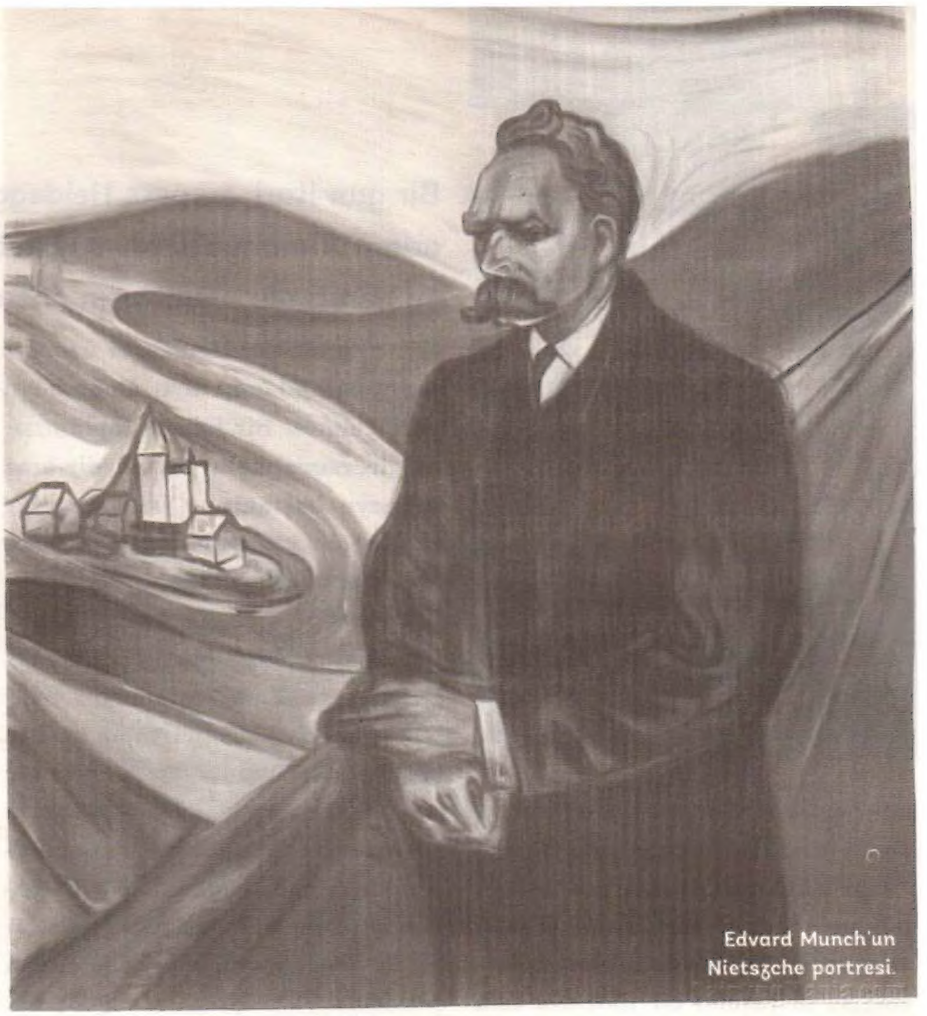

Edvard Munch'un Nietszche portresi.

Heidegger'in felsefeye yönelmesi yahudi filozofu Edmund Husserl'in desteğiyle olmuştur. Husserl Freiburg üniversitesinde bazı kapıları zorlayarak Heidegger'i yanına almakta direnmeseydi belki de yazdığından ettiğinden kimsenin bir şey anlamadığı ama anlar gibi yaptığı Heidegger'den ne güzel yoksun kalacaktık. Kadınların çekici bulduğu, yahudi kızı Hannah Arendt'in bir türlü unutamadığı bu ufak tefek toparlak sevimsiz adam zamanla üniversiteler üstü bir ali kıran baş kesen durumuna gelmiş, "ari ırkı"ndan olmayan bütün profesörleri açığa alacak kadar yetkiyle donanmıştı. Açığa aldığı kişiler arasında velinimeti ve hocası Husserl de vardı. O bir yandan üniversiteyi kafasına göre düzenliyor öte yandan muhbirliğin bütün inceliklerini edinmiş biri olarak alman polisine jurnaller veriyordu. Bir süre sonra yayımcısıyla

"Üstinsan" diye bir şeyden sözetse de Nietzsche bu ırkçı çılgınlığın işine yaramadı. Bizim düşünmeyenlerimiz Naziliğin kökeninde "Üstinsan"ın olduğunu sanırlar ve her geçişlerinde Nietzsche'ye bir tokat atıverirler. Ölmüş gitmiş bu şair filozofu yapıtları üzerinde kalem oynatmaktan çekinmeyerek Nazilere benimsetmeye kalkan ya da onun arkasına sığınıp kendini adam yerine koydurma yolları arayan kadına, filozofun kızkardeşi Elizabeth'e ne söylesek azdır.

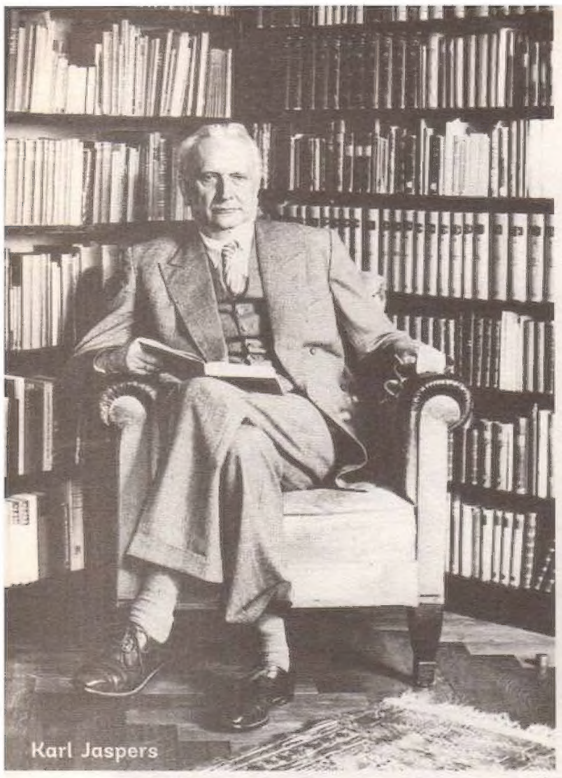
Karl Jaspers

Bir gün Karl Jaspers Heidegger'e "Hitler gibi bayağı bir adam Almanya'yı nasıl yönetecek?" diye sorar ve ondan şu yanıtı alır: "Kültürün önemi yok, çok güzel elleri var."

anlaşarak *Varlık ve zaman* kitabından hocası Husserl'e yazmış olduğu "ithaf"ı kaldırdı. Hocasını ağır hastalığında bir kere bile ziyaret etmedi ve cenaze törenine de katılmadı. Heidegger'in yaşamı bir filozofta asla olmaması gereken ahlak düşüklüğünün en ileri biçimidir ve küçülmeyi kafaya koymuş insanın nerelere kadar düşebileceği konusunda sağlam bir örnek oluşturur.

Belki en şaşırtıcı olan şey de Heidegger gibi bir ahlak ve felsefe yoksunuunun İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından bütün dünyada tutulması ve devletlerin resmi filozofu durumuna gelmiş olmasıdır. Demek ki bütün bir sermayeci düzen onun zavallı varlığında kendi esenliğine temel olacak olan bulandırıcı ve karıştırıcı etkenleri hazır buluyordu. Heidegger böylece acımasız sermayeciliğin düşünsel dayanağı oldu. Şaşırtıcı olan bir şey de solculukta komünizme kadar uzanmış bir düşünce adamının fransız Jean-Paul Sartre'ın onu öykünürcesine *Varlık ve hiçlik* adı altında anlaşılmaz şeyler yazarak ona arka çıkmış olmasıdır. Bugün Heidegger yazık ki bizim üniversite dünyamızın da temel taşlarından biridir: Heidegger üzerine tez yazan adamın sırtı ömür boyu yere gelmez. Bir felsefe toplantısına girersiniz, konu belirsizdir ama sahneye baştanbaşa kocaman bir Heidegger yazmışlardır. Biz buna kendi acılı ülkemizde üzülerek tanık olduk.

Alman toplumu bugün başını taşa çarpmış olmanın şaşkınlığını yaşıyor olsa da özeleştiri yapmamakta direniyor. Almanlar bugün bile bir ya da birkaç saygın kültür adamının ağzından bütün dünyaya seslenebilir, dünya halklarından özür dileyebilirlerdi. En azından Heidegger bu hengameden burnu bile kanamadan çıkmamalıydı. Bir süre akademik ortamdan uzaklaştırılan Heidegger o cin kafasıyla işini yoluna koyup birilerinin desteğini alarak üniversiteye dönmeyi bile başardı. Alfred Rosenberg'in ya da benzer birkaç kişinin asılmasıyla her şey çözümlenmiş miydi? İşin içinde iş vardır: gaz odalarını ve fırınları tasarlayanların adları bile saptanamadı. Müttefikler evlerine döndükten sonra Almanlar ilk iş olarak yıkımın izlerini silmeye, olan bitenin üstünü örtmeye ve yaşananları unutturmaya yöneldiler. Koca alman ulusuna Nazilik yakışmamıştı ama bu hele hiç yakışmadı. Tarihin üstüne göz göre göre insanlıkla alay edercesine kalın bir örtü örtüyorlardı. O örtünün altından pis kokular geliyor ama. Ne acıdır, pekçok Nazi cezasız kaldığı gibi bazılarına yeniden önemli görevler verildi hatta daha üst görevler verildi. Bu arada kendinin bile anlamadığı felsefesiyle Heidegger dünya üniversitelerinin birinci filozofu olmayı başardı. Bugün de o yerini koruyor. Gelecek zamanlarda aklı başında birileri bu sözde başarının ruhsal ve toplumsal nedenlerini araştıracaklardır sanırım. Ölen öldüğüyle kaldı. Savaşlar bile azçok bir mertlik duygusu üzerine kurulur. Burada yalnızca şiddet ve namertlik vardı.

Bireyler için de toplumlar için de umut güzeldir. Bizler hep düşler görerek umutlanırız. Ne var ki usun bu düşleri denetlemesi gerekir, bunun için de bireylerde ve toplumlarda ussallık ölçüsünün yüksek olması gerekir. Düşlerin sanrılara dönüştüğü yerde tehlike başlar. Bireyler de toplumlar da yanlış düşler görebilirler. O zaman ne yapmak gerekir? O zaman belki çok şey yapmak gerekir ama o zaman yazık ki pek bir şey yapılamıyor. Bireylerin ve toplumların tarihsel gelişim süreçleri sağlıklı olmamışsa bu tür tehlikeler gün gelip alttan alta sinsi sinsi oluşmaya başlayacaktır. Bireyler de toplumlar da her koşulda iki düşünüp bir yapmayı ya da iki ölçüp bir biçmeyi bilmeliler. Yoksa görüldüğü gibi bireyler için de toplumlar için de sonuç çok kötü olabiliyor. İnsanoğlu yaşamında hiçbir şeyi oluruna bırakmamalı. Çocuk kendiliğinden büyür sanıyoruz. Büyümüyor, yalnızca boy büyütüyor. Yaşam kendi kendine akıp gidiyor işte diyoruz. Akıp gitmiyor. Bundan sonrası kendiliğinden gelir diyoruz, gelmiyor. İyilikler beklediğiniz yollardan bir gün Hitler ve generalleri geliyor.

(Bu konuda geniş bilgileri Yvonne Sherratt'ın *Hitler'in filozofları* kitabında bulabilirsiniz / Say yayınları.)

YILDIZ ANIZ VE ŞAİR

Bilal Kayabay

gökte yıldız yerde anız kokusu
kendi yabanına yaban bir adam
kahrını ekledi ağız dolusu

bozkır kirpiğini göğe yolladı
suya indi gökyüzünün gözleri
umarsız ırmağa çevrildi adam

ay kimsesiz hüzünlüydü
bir köşede hemdert gördü

anız yerini özledi
yıldızlar gökyüzünü
öylesine arsız uzadı gece
birileri öylesine sündürdü
ırmak denizine varmadan öldü

ŞİİRKÂRÎ ZAMANLAR

şiir kesiği göbeğim
beşiğim anadolu
türküler sütüm ninnim
çığlığım evren boyu

kısa günde yüreğim
yedi mevsim bürünür
âsi ömrüm sırlı kutu
gittiğim azap yolu

faili meçhule girmem
kendime saplı bıçağım
şiirkâri zamanlarda vurulur
insanlara insan kadar uzağım

EYVALLAHSIZ IRMAK

beter uzak göze'lerin
derinliğini kuşanıp
eyvallahsız ırmak gibi
dillere dökülen ömrüm
şurdaki şordaki göller
gözlüyor ömrünce göğü
bir imge düşer belki

sen çiçekler su'luyorsun
bir iklimden ötekine
kıyında börtü böceğe
yamacında kurda kuşa
şöylece bir bak hele
nasıl kör bakışıyorlar
anlamayı denemeden bilene

umut yaşam katığındı
ısıtsan da kuru yavan
seni kim anlar be ahmak
erinmeden usanmadan
bir nefes soluklanmadan
yokluyorsun zirveleri kanayak

HEİDEGGER'İN COĞRAFYASINA KARANLIK BİR GEZİ

(BİR GAZ ODASINA KAÇ "DASEİN" SIĞAR?)

Taylan Kara

M. Heidegger, yaşamının büyük bir kısmını Almanya'nın güneyindeki Freiburg şehrinde geçirdi. Akademik yaşamı Freiburg Üniversitesi'nde geçti, en ünlü eseri olan Varlık ve Zaman da dâhil kitaplarını Todtnauberg köyündeki meşhur kulübesinde yazdı. Düşünceleriyle birçok düşünürü etkilemiş ve tartışma yaratmış olan M. Heidegger'in doğduğu, yaşadığı ve öldüğü mekânları ziyaret etmek için 4 günlük bir yolculuğa çıktım. Bu yazı, bu yolculuk boyunca edindiğim izlenimlerden oluşan bir "Heidegger magazini" yazısıdır.

Kurt Huber'in anısına saygıyla

Bir düşünürün fikirlerini anlamak için kendisini görmeye gerek var mıdır? Elbette yoktur. Olsaydı dahi bu çoğunlukla mümkün olmazdı. Platon, Aristoteles, antik Yunan filozofları... Fikirlerini okuduğumuz düşünürlerin çok büyük bir kısmı şu an ölüdür. Felsefe tarihine adını yazdırmış düşünürlerin çoğu on yıllar, yüz yıllar, bir kısmı 1000 ya da 2000 yıl önce ölmüştür.

Kitaplarını okuduğumuz düşünürleri kişisel olarak tanımayız, tanımamız da gerekmez. Ancak kendimden bildiğim bir şey var ki gündelik yaşamına temas edebildiğim, yaşadığı mekânları gördüğüm, mezarlarını ziyaret ettiğim düşünür ve yazarların kitaplarını daha büyük bir hevesle okurum. Buna son derece öznel hatta magazinel bir yaklaşım bile diyebiliriz. Ancak böyle bir etkisi olduğu bir gerçektir.

Ziyaret ettiğim yazar mezarlarına ait fotoğrafları paylaştığımda sık sık şu soruyla karşılaşırım:

Niçin yazarların mezarlarına gidiyorsunuz?

Yanıtımın özetini iki başlık altında toplayabilirim:

1. Seküler bir ölüm bilinci edinmek,

2. O yazarların kitaplarını daha verimli okumak... Her birini uzun uzun detaylandırabilirim, ancak bu yazının konusunun dışında kaldığından ayrıntıya girmiyorum.

Bir yazar, mekânından ne kadar bağımsızdır? Yazarların yaşadıkları ve eserlerini ürettikleri mekânlar, eserlerine ne kadar yansır? Yansırsa okur bunu anlayabilir mi? Bugüne kadar onlarca yazar-düşünürün mekânını gezmeme rağmen bunun yanıtını henüz bilmiyorum. Ancak bu soruyu, yanıtlanması gereken bir soru olarak da görmüyorum.

Bu soru bence yanıtlanması gereken değil peşine düşülmesi gereken bir sorudur. Bu soru, bence "yan etkileri" nedeniyle önemli bir sorudur; sorunun peşindeyken bana kazandırdıkları,

Heidegger'in mekânlarının haritadaki görünümü

benim için bulacak olsam dahi yanıtından daha önemlidir.

Bütün bu girişi Martin Heidegger için yaptım.

Heidegger'in Mekânları Üzerine Bir Dedikodu Denemesi

20. yüzyılın en önemli filozoflarından biri olan M. Heidegger, yaşamının büyük bir kısmını Almanya'nın güneyindeki Freiburg şehrinde geçirdi. Akademik yaşamı Freiburg Üniversitesi'nde geçti, en ünlü eseri olan Varlık ve Zaman da dâhil kitaplarını Todtnauberg köyündeki meşhur kulübesinde yazdı. Düşünceleriyle birçok düşünürü etkilemiş ve tartışma yaratmış olan M. Heidegger'in doğduğu, yaşadığı ve öldüğü mekânları ziyaret etmek için 4 günlük bir yolculuğa çıktım. Bu yazı, bu yolculuk boyunca edindiğim izlenimlerden oluşan bir **"Heidegger magazini"** yazısıdır. M. Heidegger'in yaşadığı yer, ders verdiği üniversite, Varlık ve Zaman'ı yazdığı kulübesi ve mezarı... Buraları görmek ve ziyaret etmek isteyenler bu yazıya ilgi duyabilir.

Freiburg Üniversitesi şehrin ortasında yerleşik ancak Heidegger'in doğduğu **Meßkirch** kasabası ve meşhur kulübesinin olduğu **Todtnauberg** köyü birbiriyle alakasız iki ayrı yerde olduğundan her birine ayrı ayrı birer tam gün ayırmak gerekiyor.

Heidegger'in Mezarı: Meßkirch

Heidegger'in mezarı, doğup büyüdüğü Meßkirch kasabasının mezarlığında bulunuyor. Meßkirch, Freiburg'a çok da yakın bir yer değil. Otomobille Freiburg'dan 1,5-2 saat mesafede olsa da toplu taşıma ile giderseniz 3 ayrı araç kullanmanız gerekiyor. Tren ve otobüsler zamanında geliyor olsa da her aşamada bu araçların zamanlarını denk getirmek kolay değil. Bu nedenle Freiburg'dan Meßkirch'e gidip dönmek için bir günü gözden çıkarmak gerekir. Ben Tutlingen'de otobüsün 45 dakika sonra geleceğini görünce taksiyle gitmeye karar verdim. Tek sözcük İngilizce bilmeyen taksici 30 dakikalık yolculuğun 50 Euro tutacağını "söylese" de 65 Euro aldı. Kazıklama, sadece bizim ülkemize özgü değil doğal olarak!

Heidegger'in mezarı Messkirch'in dışında. Taksi mezarlığın kapısına kadar getiriyor. Ne zaman belirli bir kişinin mezarını ziyaret için bir mezarlığın kapısından girsem kafamda aynı soru belirir: "mezarı nasıl bulacağım?".

Burası çok büyük bir mezarlık değil. Ancak kapısında Heidegger'in mezarının yerini tarif eden bir şema var. Ziyaretçisi bol olmalı. Ancak hava durumundan mıdır bilmiyorum o sırada mezarlık çok ıssız... Bıçak gibi kesici bir soğuk ve korkunç bir rüzgâr var. Almanya'ya geldiğimden beri hissettiğim en soğuk hava burada. Heidegger'in mezarı küçü-

Meßkirch mezarlığının kapısı

M. Heidegger'in mezarı

M. Heidegger, kafası net bir Nazi olan karısı Elfriede ile aynı mezarda yatıyor. Heideggerlerin mezarları 3 gri mezar taşından oluşuyor; "esas" Heidegger, ortadaki mezarda, mezar taşında haç yok, onun yerine bir yıldız var.

cük mezarlığın ortasında kapıdan 20 metre ilerde, küçük kasabanın küçük mezarlığının tam ortasında... Hava tamamen bulutlarla kaplı, yağmur yağdı yağacak... M. Heidegger, kafası net bir Nazi olan karısı Elfriede ile aynı mezarda yatıyor. Heideggerlerin mezarları 3 gri mezar taşından oluşuyor; "esas" Heidegger, ortadaki mezarda, mezar taşında haç yok, onun yerine bir yıldız var.

M. Heidegger Mayıs 1976'da öldü, tam burada gömülü, bir metre uzağımda... Onunla aynı dünyada hiç nefes almadık. O öldüğünde ben annemin karnında 3 aylıktım; ben doğduğumda o altı aylık bir ölü idi. Bu dondurucu rüzgârın yüzüme çarptığı yerde, tam burada onu toprağa verirlerken Hölderlin'in şiirleri okundu. İnsanın zamanı çok çabuk geçiyor.

Normalde ziyaret etmek için bunca yol geldiğim mezarların başında birkaç saat zaman geçiririm. V. Frankl, S. Lem, K. Popper, F. Kafka, GWF. Hegel... Hepsi için az çok böyle bir zamanım olmuştur. Dönüş yolum çok uzun olsa da zamanım var. Ancak korkunç rüzgâr, sert soğuk yüzümü bıçaklıyor. "Rüzgârlamak" diye bir sözcük olsaydı bıçaklamanın bir "alt anlamlısı" olarak tam da burada kullanılabilirdi. Yer küçük gri taşlarla dolu, gökyüzündeki bulutlardan Heidegger'in mezar taşına kadar her şey gri. Gri paltom çok kalın olduğu halde çok üşüyorum, burada daha fazla kalmama imkân yok.

***

Mezarlık, kasabanın dışında olduğu için mezarlıktan çıkınca etrafta kimseyi bulamıyorum. Sadece bir otoyol var. Ancak herhangi bir arabanın durma olasılığı olmadığından kasabaya yürümek zorundayım. 15 dakikalık bir yürüyüşten sonra otobüs durağına geliyorum. Dönüş yolunda binmem gereken otobüs 45 dakikada bir geliyor. Marketler kapalı, oturacak bir kafe, yemek yiyecek bir restoran yok. Mezar taşı griliğindeki gökyüzünden ara sıra yağmur damlaları düşüyor. Gökyüzü adeta bir tabutun kapağını andırıyor. Kasabanın bu derin kasvetini, durağın karşısındaki kilise iyice yoğunlaştırıyor; bu kilise adeta kasvetin maddeleşmiş hali... M. Heidegger, bu kilisenin önünden binlerce kez geçti. Meßkirch, nesnel olarak pek benzemese de bana Haneke'nin Beyaz Band filmindeki o uğursuz köyü anımsatıyor.

Kendimi bu kasabaya batmış bir kıymık gibi hissediyorum; sanki derhal çıkmam-çıkarılmam gerekiyor. Bir yabancı cismin, oralı olmayan, oradan olmayan bir nesnenin bilinci olsaydı muhtemelen bu duyguları hissedecekti.

***

Yabancı bir yerde iken, son derece net yazılmış olsa bile, yine de verilere güvenmeme hissim çok belirginleşiyor. Bu hissi buraya Türkiye'den getirdim: Otobüslerin tarifelerde yazılı olan saatlere uymadığı, çoğunlukla bir tarifenin dahi olmadığı, yazılanlarla gerçek hayatın iki

benzemez olarak bambaşka mecralarda aktığı yerden... Burası ise benim gibi planlı programlı birisi için bile çıldırtıcı derecede mekanik: Otobüsler ve trenler tam saatinde kalkıyor. Bineceğim otobüsün gelmesine daha 45 dakika var. Dönüş yolunda önce bu otobüse, sonra bir trene sonra da bir başka trene binerek ancak Freiburg'a gidebileceğim. Bu nedenle bu otobüsü kaçırmamalıyım. Otobüsü kaçırmamak için durakta beklemeyi kafamdan geçirsem de soğuğa fazla dayanamayarak yolun karşısındaki otelin lobisine giriyorum. Burası aynı zamanda bir restoran. Bir kahve söyleyip kablosuz interneti kullanmak istediğimi söylüyorum. Garson kız kafasını iki yana sallayıp "nein" diyor. Aklıma yine o Beyaz Band filmi geliyor; yanında Lars von Triers'in Dogville filmindeki kasaba ile bulaşık bir düşünce... Otelin lobisindeki barda kırmızı yüzlü yaşlı Almanlar yemek yiyorlar. Almanya'nın yerlileri bunlar sanırım. Burası Almanya'da bir "Yozgat kasabası"...

Kasabalar yereldir...

Kasabalar dışa kapalıdır; dışarıdan gelene iyi gözle bakılmaz.

Kasaba insanı, deposunda kalmış bütün şüphe stoklarını, dışarıdan gelen yabancılar için kullanır.

Kasabalılık, "şüphenin yanlış kullanımı"dır...

Kasaba durgunluktur. . .

Kafamda, kanıtlayamayacağım bir sürü düşünce geçiyor. Burada bende bir "fazlalık hissi" var. Bir saat içinde buradan gideceğim, muhtemelen bir daha hiç gelmemek üzere... Bu insanlar yarın da burada olacak, yemeklerini tıpkı dün ve bugün olduğu gibi yine burada yiyecekler. Garson kızın "nein"ını "bana özel" gibi hissettim. Restoranda

Normalde ziyaret etmek için bunca yol geldiğim mezarların başında birkaç saat zaman geçiririm. V. Frankl, S. Lem, K. Popper, F. Kafka, GWF. Hegel... Hepsi için az çok böyle bir zamanım olmuştur. Dönüş yolum çok uzun olsa da zamanım var. Ancak korkunç rüzgâr, sert soğuk yüzümü bıçaklıyor. "Rüzgârlamak" diye bir sözcük olsaydı bıçaklamanın bir "alt anlamlısı" olarak tam da burada kullanılabilirdi.

kahve içerken, menü elindeyken göz ucuyla beni süzen yaşlı kadın kim bilir içinden ne geçiriyordur:

"Meßkirch'de Meßkirchli kalmadı, bu Tutlingenliler gelip mahvetti şehri!"

Kasabalarda yabancılara daima "gözlerin ucuyla" bakılır. Kasabalarda "ucuyla bakılan göz"lerin "ucuyla düşünülen beyinleri" böyle klonlanmış "fikirler" üretir. Geldiğim yerde büyükşehir olarak adlandırılan nice kasabada bu kalıba uygun onlarca söz duymuştum:

"Antalya'da Antalyalı kalmadı, bu Antep'ten gelenler mahvetti",

"Antep'te Antepli kalmadı, bu Malatyalılar gelip mahvetti",

"X yerinde X'liler kalmadı, Y'den gelenler mahvetti" kalıbını, bir kasaba "fikir üretimi" ya da "fikrin kasabalaşması" olarak sayısız kez duymuştum.

Restoranda bir tek gözün "ucunda" olmak bile beni fazlasıyla rahatsız ediyor. Hızlıca toparlanıp çıkmak için "nein" garson kızdan kibarca hesabı alıyorum. Kahve fiyatına yakın bir bahşiş veriyorum. "Nein" genç kız ilk defa gülümsüyor bana. Niye bahşiş bıraktım? Sanırım yabancılarla ilgili ona atfettiğim düşüncelerini değiştirme çabası olsa gerek... 3-4 Euro vererek kasabalı şovenizmin kalın örtüsünün üzerinde minicik delikler açma olasılığı... Onu "yav içinde iyisi de var, kötü de var" düşüncesine çekmeye çalışmak... Denemeye değer...

***

Bir yabancının en çok nesi yabancıdır? Yurtdışına çıktığımda birbirinden onca farklı binlerce insanla karşılaşmışımdır. Tek sözcüğünü bile anlamadığım dillerde konuşan insanlarla "konuştuğum" olmuştur. Konuştuğu dilin adını bile bilmediğim insanlarla karşılaştım. Viyana'nın büyük mezarlığında yoğun kar yağışı altında, 2. Dünya Savaşında ölen Avusturya askerlerinin mezarları arasında "mahsur kaldığımda" mezarlık arabasıyla beni alıp soğukta 2 saat yürümekten kurtaran mezarcının söylediği hiçbir sözcüğü anlamasam da konuşmuştuk. Zürih'te Moritanyalı mezarlık bekçisiyle konuştuğumuz dil sözde İngilizce olsa da hiçbir İngiliz buna İngilizce demezdi. Yine de konuşmuş, hem de gayet samimi olmuştuk.

Bir yabancının yabancılığı dilinde değildir.

Bir yabancının en çok nesi yabancıdır?

Yanıtım şudur: Gözleri...

Yabancılığı en çok gözlerden hissederim. Bir insandaki yabancılık en önce ve en çok gözlere işlemiştir. Viyana'da yanında tek sözcük konuşmadığım halde, sıradaki herkesle akıcı bir Almanca konuştuktan sonra bana sıra geldiğinde "buyur

M. Heidegger'in kulübesinin uzaktan görünümü

Burası Almanya'da bir "Yozgat kasabası"... Kasabalar yereldir... Kasabalar dışa kapalıdır; dışarıdan gelene iyi gözle bakılmaz. Kasaba insanı, deposunda kalmış bütün şüphe stoklarını, dışarıdan gelen yabancılar için kullanır. Kasabalılık, "şüphenin yanlış kullanımı"dır... Kasaba durgunluktur...

abi ne alırsın?" diyen Türk pizzacı, beni gözlerimden tanımıştı.

Bu kasabada da beni en çok gözler korkutuyor; otobüs şoförünün, mezarlığa getiren taksicinin, otelde kahve veren garsonun, yemek yiyen insanların bakışı sanki bana batıyor. **Her kasaba, her şeyden önce belki de bir "bakış birliği"dir. Taşranın sert, dışarıdan kimseyi içine almayan sıkı dokusu bu insanların bakışından okunuyor.**

***

Kara kafamla birlikte otelden çıkıp durağa tekrar geliyorum. Durağın tam karşısında eski bir kilise var. Meßkirch'in tarihinin ortaçağa dek uzandığını biliyorum. M. Heidegger binlerce kez bu kilisenin önünden geçmişti. Otobüs tam zamanında geliyor, beni soğuktan kurtarıyor.

Heidegger'in Kulübesi

Todtnauberg otobüsü dar ve virajlı bir orman yolundan ilerliyor. Karaormanlar bölgesi, her yer yeşil, ağaç ve su; gökyüzü ve yeryüzü suya doygun... Bir saatlik bir yoldan sonra bir vadinin girişine kurulmuş bir kasabaya geliyor. Otobüs durağından sonra kulübeye yaklaşık bir kilometre yol var. Heidegger'in kulübesinin yerini gösteren haritayı önceden indirmiş olduğum için otobüsten indiğimde hangi yöne gideceğimi biliyordum. Yaklaşık bir kilometrelik yolun ilk 500 metresinde sağlı sollu evler var. Bu kasaba bir vadinin her iki yamacına kurulmuş. İnternetteki fotoğraflarının hemen hepsi karlı olduğu için ben de ağır bir kar yağışı için donanımlı gelmiştim; oysa hava güneşli ve Freiburg'la karşılaştırıldığında çok sıcak. Todtnauberg bir dağlık tatil kasabası havasında... Hava çok temiz. Evler seyreliyor. Vadinin yukarı taraflarında tek tek kulübeler görünüyor.

Sağlı sollu evlerin olduğu bir yolda hafif bir yokuşu aştıktan sonra kartpostal manzaraları ile karşılaşıyorum. Derin bir vadinin tepelerinde seyrek kulübeler var. Bunlardan birisi Heidegger'inki olmalı. Önce yanlış bir kulübeye çıkıyorum, sandığımdan çok daha zor çıkmak. Oysaki Heidegger'inki solda yukarıda, etrafında başka hiçbir yerleşim yeri yok. Kulübeyi uzaktan görebiliyorum. 100 metrelik bir tırmanıştan sonra nefes nefese kulübesine ulaşıyorum.

Kapısına geldiğimde kulübede kimsenin olmadığını görüyorum. Kimsenin olmaması beni sevindiri-

Solda Heidegger'in çeşmeden su taşırken çekilen fotoğrafı, sağda ise çeşmenin bugünkü hâli görülüyor.

yor, çünkü evde birileri olsa birkaç fotoğraf çektikten sonra gitmek zorunda kalacağım, şimdi burada istediğim kadar kalabilirim. Müthiş bir manzarası var. Küçücük kulübenin önündeki ağacın önünde oturuyorum.

Kulübenin hemen arkasında Heidegger'in su içerken, kovaya su doldururken fotoğraflarının olduğu meşhur çeşmesi var. Çeşme hâlâ akıyor, gidip su içiyorum. Çeşmenin başında tahtadan yapılmış bir yıldız var tıpkı mezar taşında olduğu gibi... Paul Celan bu kulübeyi ziyaret ettiğinde ziyaretçi defterine şu cümleyi yazmıştı:

"Kalbime doğacak bir sözcüğün umuduyla pınarın üzerindeki yıldıza bakıyorum". O yıldız bu yıldız işte...

Son derece küçük bir kulübe bu, içerisi pencereden pek görünmüyor, sadece pencere kenarında içerideki eski tip işlemeli bir koltuğun kenarı görünüyor. Kulübe vadiyi tepeden görüyor. Kulübenin çevresinde birkaç tur atıyorum. M. Heidegger, Varlık ve Zaman'ı yazarken bu ormanda uzun yürüyüşler yapardı. Eski fotoğraflara baktığımda bu çevrenin o zamandan bu yana fazla değişmediğini anlıyorum. Kim bilir şu an burada olan nesneler ona neler çağrıştırmıştı? Aklıma Beethoven'ın 5. senfonisinin girişi geliyor. 5. senfoninin çok bilinen giriş kısmını, Beethoven Viyana'da bir parkta (Prater) yürürken bir ağaçkakanın gaga seslerinden esinlenerek bestelemişti.

Bazı ifadeleri ile bu çevre arasında kolayca ilişki kurabiliyorum. Örneğin kitaplarında geçen "patika" kavramını (normalde yol olmadığı halde insanların yürüye yürüye oluşturduğu yol) muhtemelen, bir şehir insanı olan Jean-Paul Sartre değil bir kır insanı olan Heidegger bulabilirdi.

Kulübenin önündeki ağacın altında oturup kulübeyi seyrediyorum. En çok merak ettiğim yer kulübesi, en çok merak edilmiş olan da...

Heidegger'in kulübesinin önden görünümü

Heidegger'in kulübesinin arkadan görünümü

Heidegger'in
Freiburg'da yaşadığı ev

Bu kulübeyi kimler kimler ziyaret etti? J P. Sartre, P. Celan, Rene Char, Jacques Derrida...

Toplama kampında tam 18 ayını geçirmiş şair P. Celan, bu kulübeyi ziyaretinden 3 yıl sonra intihar etmiş. Acaba Heidegger'le ne konuştular? Celan'ın bu ziyaretinden sonra geride bıraktığı tek şey Todtnauberg adlı şiiriydi.[1] Heidegger, bu kulübenin etrafındaki ormanlarda saatlerce yürüyüş yapardı. Kitaplarında geçen, felsefesinde kullandığı bazı kavramların üzerinde bu kırsal mekânın izini kolayca görebiliyorum. Heidegger'in saatlerce yürüdüğü orman yollarında yürüyorum... Yürüyorum... Tanımlaması ve aktarılması zor, çok yoğun bir kişisel deneyim bu... Üzerine yüzlerce sayfa yazılabilirim.

M. Heidegger'in Evi

M. Heidegger uzun yıllar Rötebuck sokağı 47 numaradaki evinde yaşadı. 4 numaralı tramvaya binip Hornusstraße'de iniyor ve elimdeki haritaya göre yürüyorum. Yaklaşık bir kilometrelik bir yürüyüş sonrasında sokağa ulaşıyorum. M. Heidegger'in evi küçük bir bahçe içinde yerleşik iki katlı beyaz bir ev.

İçeri girip evini görme isteğim var, ancak burası bir müze değil. Üst kat pencerelerden biri açık ve önünde bir kadın görüyorum; evde birileri yaşıyor. Bahçesinin etrafında herhangi bir çit yok ama bahçenin tahtadan bir kapısı var. Fotoğraf çektikten ve çektirdikten sonra etrafa fazla rahatsızlık vermemek amacıyla oradan ayrılıyorum. Sırada Freiburg Üniversitesi var.

***

Nisan 1912'de Freiburg'a gelen Walter Benjamin, M. Heidegger'in aksine Freiburg'u hiç sevmemişti. M. Heidegger'le başka bir yazının konusu olacak kadar ilginç, inişli-çıkışlı bir ilişkisi olan Hannah Arendt, savaştan sonra 7 Şubat 1950'de Freiburg'a gelmiş, otelinden eski sevgilisi M. Heidegger'e bir not göndermişti:

"Buradayım"...

Notta sadece bu yazıyordu ve imza yoktu. 17 yıldan fazla bir zamandır hiç görüşmemişlerdi. M. Heidegger otele gelip görüştükten sonra ona "Martin Heidegger ve Hannah Arendt: Beş şiir" başlıklı bir dizi şiir gönderdi. Hannah Arendt, sonraki günlerde M. Heidegger tarafından evine de davet edilir. M. Heidegger'in karısı Elfriede, ikilinin 25 yıl önceki ilişkisini öğrenmiştir ve bunu öğrendikten sonra ilk defa karşılaşacaklardır. Üçlü buluşma sonunda Elfriede ile Hannah kucaklaşırlar; M. Heidegger bu uzlaşmadan dolayı çok duygulanır. Oysa H. Arendt, sonradan M. Heidegger'e, Elfride'ye sadece onun hatırı için katlandığını yazar. Arendt, Heidegger'in karısını "ölesiye aptal" bulmaktadır. H. Arendt'e göre bu evlilik basitçe "ayaktakımı ile seçkinler arasındaki birlik" idi. Ortasında M. Heidegger'in olduğu bu üçlü arasındaki çekişme hiç bitmez. Kocasının tek sevgilisi Hannah değildir. M. Heidegger, söylenene göre kadınların kolay âşık olduğu birisidir. Bunların bir kısmını Elfriede de bilir ya da öğrenmiştir. Elfriede'nin 2005 yılında kamuoyuna açıklanan sırrını da M. Heidegger

bilir. Heidegger'in 1920 doğumlu ikinci çocukları Hermann'ın biyolojik babası Martin Heidegger değil, Elfriede'nin gençlik arkadaşı ve Hermann'ın vaftiz babası Friedel Cesar'dır. Elfriede bu sırrı, Hermann'a 14 yaşına geldiğinde söyler ve kendisi hayatta olduğu sürece kimseye söylememesi için yemin ettirir. Hermann 71 yıl boyunca bu sözünü tutar ve bu sırrını (Elfriede'nin sırrını) ancak 2005 yılında açıklar.

Heidegger ile ilgili bu ve benzeri onlarca magazinsel anekdot, günlük yaşamıyla ilgili detay okurken bütün bunların gerisinde tek bir konu hiç değişmeden durur: Heidegger'in Naziliği...

Heidegger Bir Nazi miydi?

Evet Naziydi.

Bu konuda yeterince yazıldı, hemen her şey de ortadadır. "Heidegger, Nazileri destekledi mi?" diye bir soru günümüzde anlamsız bir sorudur. Müttefikler 2. Dünya Savaşını kazanıp Freiburg Fransız kuvvetleri tarafından ele geçirildiğinde Nazi işbirlikçilerinin listeleri oluşturulmuştu. Heidegger "tipik bir Nazi" olarak listedeydi. Bugün bu konuda anlamlı bir soru nasıl olmalıdır? Bana göre henüz tüketilmemiş, üzerinde hâlâ konuşulabilecek soru şudur: Bu çapta bir düşünce insanı böylesine bayağı bir suç aygıtını nasıl destekleyebilmiştir? Benzer bir soruyu M. Heidegger'in bir zamanlar yakın arkadaşı olan bir başka filozof Karl Jaspers sormuştur Heidegger'e:

Heidegger'in yanıtı ise tuhaf, anlaşılmaz, bana göre bir kıvırtmacadır:

"Baksana ne güzel elleri var"... "Kaba bir oduna kaba bir balta lazım"... Bunlar Hitler için söylediklerdir. Ne kadar ontolojik değil mi ama!

Bu konuda öğrendiğim detaylar, kişisel olarak M. Heidegger'den iğrenmeme neden olmuştur.

Hitler'in, "kaderin ve tarihin kanunları tarafından yönlendirildiğini" söyleyen Heidegger'dir, onu Almanya'nın kurtuluşu olarak görmüştür.

Heidegger'e göre "Varlık nihayet vasıl olmuştur, yeni bir gerçeklik vardır ve onun emrinde olmalıdır".

"Varlığımızın kuralları öğretiler ve fikirler değildir. Bugünkü ve gelecekteki Alman gerçekliği ve onun kanunu sadece ve tek başına Hitler'in kendisidir."

Bunlar Varlık ve Zaman'ın yazarının söylediklerinden birkaçıdır. Yaşamı boyunca Nazilerle olan ilişkisinde hiçbir pişmanlık belirtisi göstermemiştir. Ölümünden sonra yayımlanması için verdiği söyleşide bile bu konuyla ilgili hiçbir özeleştiri yoktur.[2] Bu konudaki her yeni bulgu Nazilerle olan ilişkisinin sanıldığından daha köklü olduğunu desteklemektedir. 2016'da yayımlanan defterlerinde de bu konuda bir yığın kanıt vardır.[3]

M. Heidegger'in Nazilerle olan işbirliği bir yanlış anlama, bir kandırılma değil apaçık bir tercihtir. Bir pislik, bir suç, bir toplu katliam, gaz odaları, dahi bir filozofun dahi görüşleriyle sarmalandığında pisliğinden, alçaklığından ne kaybeder? Nazilik ile Heidegger'in ortalaması nedir?

Freiburg Üniversitesi

Gittiğimde yılbaşı tatili nedeniyle kapalı olduğundan etrafta pek az öğrenci vardı. Heidegger'in bir yıl rektörlük yaptığı ve Nazi olmayan öğretim üyelerine kan kusturduğu üniversite burası.

Edmund Husserl'in Heidegger'e bıraktığı kürsü burada. Bütün akademik yaşamını tıpkı E. Husserl gibi burada geçirmiş. Freiburg Üniversitesi'ne Heidegger için gelmiş olsam da görür görmez aklıma ilk olarak Heidegger'in hocası E. Husserl'e yaptığı alçaklık ve K. Jaspers'in tuhaf öyküsü geliyor. M. Heidegger'in Varlık ve Zaman'ı ithaf ettiği ve

Freiburg Üniversitesi

E. Husserl'in mezarı

M. Heidegger'i Freiburg'a çağırıp ona kürsüsünü veren E. Husserl, Yahudi kökeninden dolayı açığa alınır ve üniversite kütüphanesini kullanması yasaklanır. E. Husserl, açığa alınmasını "hayatının en büyük hakareti" olarak niteler. Neden öyle hissetmesin? Bütün çocukları birinci dünya savaşına gönüllü olarak katılmış, kızı cephedeki bir hastanede çalışmış bir Almandı E. Husserl.

M. Heidegger, E. Husserl'e yapılanların hiçbirine ses çıkarmaz, bir kısmının da bizzat uygulayıcısıdır. Varlık ve Zaman'ın sonraki baskılarında, kitabın başındaki E. Husserl ithafını çıkarır. E. Husserl Nisan 1938'de öldüğünde cenaze törenine de gitmez.

Şimdi hepsi ölü...

E. Husserl'in mezarı Freiburg'un biraz dışında bir kilisenin bahçesinde manzaralı bir yerde.

M. Heidegger, E. Husserl'den sonra 38 yıl daha yaşadı. E. Husserl, 2. Dünya Savaşını görmeden, Yahudi katliamlarını ve toplama kamplarından muhtemelen habersizce, çok büyük bir olasılıkla da kırgınlık içinde öldü. Ölmeseydi şehirdeki birçok başka Yahudi gibi toplama kampına gönderilirdi. "Yapılmış alçaklıklar"dan, "olası alçaklıklar"ı tahmin edecek olursak, yaşanmış alçaklıklardan olasılıklar evrenine doğru çizgiyi uzatacak olursak M. Heidegger, hocası E. Husserl'in toplama kampına gönderilmesine de çok büyük bir olasılıkla hiç ses çıkarmazdı.

Acımasız mıyım?

M. Heidegger çok acımasızdı.

M. Heidegger'e haksızlık mı yapıyorum?

M. Heidegger çok haksızlık yaptı.

İktidara biat ederken, Naziliği desteklerken, kitap yakma ayinleri yaparken, Nazi karşıtı öğretim üyelerini üniversiteden atarken hiçbir merhamet belirtisi göstermedi. M. Heidegger, onca yıkım katliam ve acımasızlıktan hiç etkilenmedi. Savaş öncesinde ve bütün 2. Dünya Savaşı boyunca bunalıma girdiği tek zaman, Freiburg'u teslim alan Fransız ordusunun evine el koyduğu zamandı. M. Heidegger, ancak o zaman bunalıma girmişti.

Fransız belgelerinde Martin Heidegger isminin karşısında şu yazmaktadır:

"tipik bir Nazi"...

Oysa M. Heidegger, "tipik bir Nazi" değildi, "tipik olmayan bir Nazi" idi. Müttefik kuvvetlerinin Nisan 1945'te Freiburg'a girmesi M. Heidegger'i rahatsız etmiştir. Bu aylar, bir zamanlar M. Heidegger'in en yakın arkadaşlarından biri olan K. Jaspers'in yaşamında ise bir dönüm noktasıdır. Nazileri hiç desteklememiş olan K. Jaspers, savaş boyunca Almanya'dan hiç ayrılmaz. Karısı Gertrude'nin Yahudi olmasından dolayı tedirgin aylar-yıllar geçirir. Ders vermesi ve yayın yap-

ması yasaklanır. Nihayet tedirginliği gerçeğe dönüşür ve sınır dışı edilecekler listesinde karısının ismi çıkar. Karısı 14 Nisanda sınır dışı edilecektir. Amerikan Kuvvetleri 1 Nisan 1945'te şehre ulaşırlar ve bu ölüm yolculuğu gerçekleşmez. M. Heidegger için "bunalım kaynağı" olan şey, K. Jaspers ve karısı için bir kurtuluş olmuştur. Savaş sonrası M. Heidegger, Nazilerle olan bağlantısı nedeniyle sorgulandığında K. Jaspers, onun Nazilerle işbirliği yaptığını ortaya döker ve aleyhinde ifade verir. K. Jaspers'e göre M. Heidegger, Carl Schmitt ve Alfred Baumler "Nasyonel Sosyalist hareketin fikirsel liderliği için çaba sarfetmişlerdi."

Savaş sonrasında üniversitede Nazi işbirlikçilerinin eski konumlarına geri dönmelerinin K. Jaspers'i çok öfkelendirdiği söylenir. K. Jaspers 1948'de Almanya'dan ayrılır ve İsviçre'nin Basel kentine yerleşir, Basel Üniversitesi'nde çalışmaya başlar. Ölümüne dek orada kalmasında herhalde bu öfkenin katkısı vardır. K. Jaspers'in mezarı bile Almanya'da değil Basel'dedir. Yaşamdaki duygular bazen ölümle son bulur. Küskün, kırgın, öfkeli bile olsa insan memleketine gömülmeyi vasiyet edebilir. K. Jaspers'in öfkesi yaşamının dışına taşmış olsa gerek. K. Jaspers'in mezarındayken aklıma Lord Byron'a mal edilen "solucanlarınızı bile beslemek istemiyorum" sözü geldi; K. Jaspers'in hissettiği böyle bir şey miydi acaba?

Bazılarına göre M. Heidegger'in Naziliğinin kökeninde karısı Elfriede'nin rolü vardır. Savaş sonrası Nazi etkisini yok etme komitesi raporlarından birinde Elfriede Heidegger'in 1944'te siper kazan Zahringen'li kadınlara zalimce davrandığı, hamile kadınları bile siper kazmaya gönderdiği söylenmekteydi.

Varlık ve Zaman'dan Nazilik Çıkar mı?

Hâlâ karar veremediğim, hakkında bazı kişilerin görüşlerinin olduğu ancak kesin olarak karar verilmemiş soru şu: Varlık ve Zaman kitabından Nazilik çıkar mı? Çıkar diyenler var[4], Habermas gibi tersini söyleyenler de... Nazilik, M. Heidegger'in felsefesinin mantıksal bir uzantısı mıydı? Yoksa Nazileri desteklemesi, M. Heidegger'in kendi kişisel iğrençliği miydi?

Bu konuda 30 yıldır araştırma yapan Emmanuel Faye'ye göre M. Heidegger'in Nazilerle olan ilişkisindeki sorun, "bir ara yanılgıya düşmüş birisinin yanlış angajmanı" değildir. E. Faye, Heidegger'in Nazizmin temellerini felsefeye ve kendi derslerine "isteyerek yerleştirdiğini" söyler.

M. Heidegger, "muhteşem bir eserin yaratıcısı olup da aynı masada bir kahve bile içmeye tahammül edemeyeceğiniz kadar kötü dahiler kümesi"nin bir elemanı mıydı? Nazilik M. Heidegger'in kişisel bir kötülüğü müydü yoksa felsefesinin doğal bir sonucu muydu?

***

Hayatının bu kesitini okurken M. Heidegger'den öğrendiğim şu oldu: Alçaklığın zekâ, kapasite, bilgi dağarcığı ile hiçbir ilgisi yoktur. Dünyanın en zeki, en yaratıcı insanı bile alçaklıkta çığır açabilir. Nesnel ya da değil, kişi olarak M. Heidegger'e karşı hissettiğim duygu bu...

M. Heidegger gezisi sırasında bu alçaklığının kokusu nedeniyle sık sık beynimdeki "varsayımsal burnumu" kapatmak zorunda kaldım. Aklıma 3 yıl önce ziyaret ettiğim Auschwitz toplama kampı geliyor. Burnumu gene kapatıyorum.

***

Bu yazıda M. Heidegger'in felsefesi veya düşüncelerinin değerlendirmesi yoktur. Bu yazı, deyim yerindeyse bir "Heidegger magazini"dir. Yirminci yüzyılın en önemli düşünürlerinden M. Heidegger'in yaşamış olduğu şehre yaptığım 4 günlük bir yolculuk sonrasında M. Heidegger'in doğduğu kasaba, yaşadığı ev, üniversitesi, kitaplarını yazdığı ünlü kulübesi ve mezarı gibi Heidegger'in mekânlarını tanıtmaya ve okurlarla "Heidegger dedikodusu" yapmaya çalıştım.

Bu yazı bunları ziyaret ederken tuttuğum kişisel notlardır; son derece kişisel, tamamen izlenimlerden oluşan ve bilimsellik iddiasında olmayan bir yazıdır. Okurların bunları bilerek, bu gözlerle okumaları, yazıyla daha doğru bir ilişki kurmalarını sağlayacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Hitler'in filozofları, Yvonne Sherratt, Say Yayınları 2014
2. Nazi Döneminde Bilim, Alan D. Beyerchen Say Yayınları 2015
3. Heidegger ve Naziler, Jeff Collins, Everest Yayınları 2001
4. Martin Heidegger, Anılar ve Günlükler, Frederic De Towarnicki, YKY 2008
5. Heidegger'in Kulübesi, Adam Sharr, Dergâh Yayınları 2016

*Y. Sherratt'a göre Kurt Huber Almanya'da Nazilere karşı aktif olarak direnen tek filozoftu. 13 Temmuz 1943'te Naziler tarafından giyotinle idam edildi.

[1] https://www.poetryfoundation.org/poems-and-poets/poems/detail/58209

[2] http://web.ics.purdue.edu/~other1/Heidegger%20Der%20Spiegel.pdf

[3] https://www.amazon.com/Reading-Heideggers-Black-Notebooks 1931-1941/dp/0262034018/ref=pd_sim_14_1?_encoding=UTF8&psc=1&refRID=5R81MHBHVY4XPXF2WRRN

[4] Doğan Göçmen, Martin Heidegger, Nazizm ve Felsefe, Düşünbil 2016, 55. Sayı, s.15.

VAROLUŞ

Mehmet Ercan

bıyıklı doğmaz çocuk anneden
doğmaz ama ben doğmuşum
şaka elbet söylediğim
bildim bileli bıyıklıyım ben
birkaç defa kesmişliğim olmuştur
çakıra döndükleri için güneşten

saçımı eskiden de aynı yana tarardım
şimdi taradığım gibi
gençlik yıllarımda
ortadan ayırdıysam da bir ara
bu alışkanlıktan çabuk vazgeçtim
giyimim aynı kalmıştır
modaya uymamak için
kırmızı pantolon giymedim hiç
iyi olmamıştır modayla aram
çatık kaşlarla baktık birbirimize
o nemrut bakışlarla süzdü beni
ben onu es geçtim şiirlerimde

on altısına kadar dindar
hırsızlar gelmeden önce lâiktim
şeriatçı iktidara inat
ateistim şimdi sonuna kadar
dindar kalsaydım
softa olurdum mutlaka
olmadığım için
mutlu sayıyorum kendimi

on yedisinde halk şiirini okudum
tutuldum köroğlu'na, yunus'a
on sekizinde nâzım'ı keşfettim
gizli gizli tekrar tekrar okudum
yaktım yazdığım şiirlerimi
düşünce nâzım'ın deryasına
kalbim göğsümü yırtarcasına
ezberledim "saman sarısını,
manzaralarını memleketimin"
bu şaire esin oldular
memleket memleket ağlayaraktan

o günden beri
şair namzediyim sayenizde
ödüller aldım almasına
layık görseler de şairliğe
hâlâ şair saymam kendimi
debelenip dururum çıraklıkta
iki şiir karalayıp
şairim diyenlere inat
kendimi ustalardan saymadım
kimileri usta saysa da beni
ömrüm yetmeyecek usta olmaya
anlaşılan hep çırak kalacağım
fakat
devrimci öleceğim kesindir

kürt zenciydim türk mahallesinde
mağlup başlıyordum bütün maçlara
gol atsam da kırk metreden
geçersiz sayılıyordu ofsayt diye
sonuçsuz kalıyordu itirazım
mermerden bir sütundu hakemim

dört yıl yattım düşünceden
bana verilen cereyan
verilseydi bir kente
aydınlanırdı karanlık yüzler
ne ki
şairler cereyandan daha güçlüler
ak bir yüzle çıkıyorlar her sefer
daha güzel şiirler yazıyorlar
işkencecilerin çirkin yüzüne

üç gül tenli kızım var idi
ben içeri düşmeden önce
"zürriyetini keseceğiz" dediler
bağıra bağıra işkenceciler
bir oğlum oldu cereyandan sonra
şimdi küçük
günü gelince
botan'ımın çüküyle
zulmü asmayı düşünüyorum
fazlasıyla mezarlarını küreyeceğim

harcayarak paraları cebimden
yirmi yıl siyasetle uğraştım
yoksulluğum o günlerin eseri
parti meclisi üyeliği yaptım HADEP'te
konya'nın kara ufuklarında
delibaş diyarında
milletvekili adayı oldum
bazı yanlışları görünce
siyaset işlerini bıraktım
milletvekili oldu arkadaşlarım
ben eşeğin kuyruğu gibi
ne uzadım, ne kısaldım

ısrar edince doğrularımda
"sosyal faşist, caşh" dediler
dövmek için yürüdüler üstüme
zor kurtuldum ellerinden
suçum büyüktü
suçum
"neden siyasi savunma yapmadı" demekti
kendisini lider sanan bir zavallıya

doğruları yurt edindim kendime
düşman saydım yalanları
her sakala ayrı tarak çalamadım
zulmün karanlık tezgâhında
şiirimin kirkitini vurmadı
döşeğim akrep oldu
yorganım yılan
gözlerim unutsa da uykuyu
midem fukaraydı
yüreğim cihan
onurumu bayrak yaptım
çektim göndere
nimet saydım kuru soğanı
ekmeğimi suya banıp
körledim açlığımı
aç kaldım nice geceler
varsıl sofralarına dönüp bakmadım

döner diye yanlışından
gammazlamadım haini bile
söyleyeceğimi dobra dobra söyledim
fakat
halel getirmedim canlarıma
bu yüzden
çay kaşığı kadar dostum olsa da
kepçe dolusu düşmanlarım var benim
değil yüzüme karşı
zulmün iki ayaklı zağarları
havlayıp dururlar arkamdan
bilmiyor, bilmeyecekler
başını imgenin çektiği
şiirden bir kervan olduğumu

"şimdi ne âlemlerdesin" diye sorarsanız
devam ediyor sözcük çobanlığım
düş dağlarında acılar derliyorum
şiir okuyorum kuşlara
donkişot misali
rüzgârlara posta koyuyorum
ağlamam gerekirken halime
memlekete ağlıyorum

oysa
halinden memnun ağladıklarım
bölücü, komünist diyorlar bana
bir de dışında bunca şeyin
toprakla ağlaşıp, sevişiyorum
iki ayaklı koyunlara kaval
ineklere ıslık çalıyorum
ayıptır söylemesi
küçük bir çiftliğim var bir de
bir sürü borcum bankalara
debelenip duruyorum onlarla
direniyorum batmamak için

görürler, duyarlar diye
sağır kulaklara, bakar körlere
parmağımı sokuyorum
ey köylü oğlu köylü
selam et
cebberrut hükümete
ellerine kına yaksın
ben battım
dilerim kurtulur memleket

MEHMET ÂKİF İLE ÇÖKÜŞ-3

İSTİKLAL MARŞI'NI KİMLER YAZDI?

Yalçın Küçük

Benim geliştirdiğim, onomastique disiplini ve özellikle sabetayist isim-bilim sadece dil-bilim değildir; sosyoloji ve tarihten, giderek, siyaset teorisinden ayrılmamaktadır. Sabetayistler endogamdır, seksüalite sosyolojisine girmek zorundayız ve bunlarda, saçılma ile iktidara sızma çok baskındır, tarihe el atıyoruz. Baban Ailesi, İbrani asıllıdır. Yükselmek isterler ve yükselirler, Naim'in, bir cumhuriyet karşıtı olmasına karşın, Cumhuriyet'in tek üniversitesinde rektörlüğe çıkmasını ancak onomastique disiplin ile açıklayabiliyoruz. Yüksek yerler sabetayistlerin timarıdır.

Şimdi İstiklal Marşı'nı telif edenlerin peşindeyiz; Dergâh'takiler önemlidir ve daha önce kimlerle beraberdi ve kimler yakınındaydı, sorumuz budur. Eşref Edip, "bir gün kendisine en çok kimi severdin" yollu sormuştu ve cevabını, "hiç düşünmeden Naim'i dedi" şeklinde veriyor. Bu Babanzade Naim'dir ve Âkif'in bir arkadaşı olmaktan daha çok akıl hocasına benziyordu. Mithat Cemal, Âkif; ona kırk iki yıl hürmet etti, diyor ve öldüğü gün için ise Âkif, "evim barkım yıkıldı, altında kaldım" deyip ağlıyordu. Profesör Naim Baban, Âkif'ten önce öldü, 1934 yılında ve 1933 yılında Üniversite Reformu ile üniversiteden kovulmuştu. 1936 tarihinde de Âkif'i yanına gömdüler.

Bilim Düşmanı Darülfünun Rektörü

Naim kim, Profesör Erişirgil, Naim'i kast ederek, "ilk defa onunla, Direklerarası'nda, Melami Şeyhi Mustafa Efendi'nin Çayhanesi'nde tanıştılar" demektedir. Emin Erişirgil, "keşke tanışmamış olsalardı" demekten kendisini alamıyor; Naim de bir tarikatçıydı ve bu kadar değil, köken olarak, Kürt Yahudisi ve tabii masondu. Bu kadar da değil, Türklük karşıtı ve Kurtuluş Hareketi'ne düşmandı. Tabii, görüyoruz, Ersoy'un pirlerinin hemen hemen hepsi, Efgani, Abduh, Abbas Halim, Sait Halim hep masondular ve çoğu ise Yahudi köke sahiptirler.

Doğrusu, Baban Ailesi'nin İbrani kökeni üzerinde durma gereğini duymuyorum, pek çok çalışmamda var. En yakın zamanlarda da, Semiha Baban'ın evliliği veya Kaya Baban'ın ölümü üzerine tahliller yayınlamış bulunuyorum, ayrıca, İbrani, "baba" ve "bava" isimleri için "baba", baban ve benzeri karşılıklar sıralayabiliyoruz.[1] Farisi "-an" ya da "-n" çoğul yapmakta, aile veya soy bildirmektedir, bizdeki "-gil" veya "-ler" eklerine eştirler. Yalnız, benim geliştirdiğim, onomastique disiplini ve özellikle sabetayist isim-bilim sadece dil-bilim değildir; sosyoloji ve tarihten, giderek, siyaset teorisinden ayrılmamaktadır. Sabetayistler endogamdır, seksüalite sosyolojisine girmek zorundayız[2] ve bunlarda, saçılma ile iktidara sızma çok baskındır, tarihe el atıyoruz. Baban Ailesi, İbrani asıllıdır. Yükselmek isterler ve yükselirler, Naim'in, bir cumhuriyet karşıtı olmasına karşın, Cumhuriyet'in tek üniversitesinde rektörlüğe çıkmasını ancak onomastique disiplin ile açıklayabiliyoruz.

Yüksek yerler sabetayistlerin tımarıdır.

İlaveten bir de Soner Yalçın'dan şu aktarmayı yapabiliyorum: "İkinci Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra yayın hayatına başlayan Sırat'ı Müstakim'in yazarları arasında Şeyhülislam Musa Kazım Efendi (bir dönem Darülfünun'da rektörlük yapan mason) Babanzade Ahmet Naim Bey (Halide Edip'in 'Yahudi Dönmesi' dediği)..."[3] Aktarma budur, Ahmet Naim Baban'ın hem mason ve hem de Yahudi asıllı olduğu konusunda kuşkumuz bulunmamaktadır. Tekrarlamış ve tamamlamış oluyoruz.

İsmail Kara'nın "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi" çalışmasında Babanzade Ahmet Naim hakkında da bir bölüm var, bu bölümü, Mehmet Âkif Ersoy izliyor; demek ki hem İslamcılıkta ve hem de mezarlıkta hemen yan yana duruyorlar. 1872 tarihinde Bağdat'ta doğuyor; Irak ve

Naim Baban

hassaten Bağdat'ta Yahudiler çoktular, bunlara, judaizmde "Mizrahi" diyoruz, "mizrah", doğu anlamındadır. Mizrahi ve "Doğulu" zamanla, "Doğulu Yahudi" ya da sadece "Yahudi" anlamında da kullanılmaktadır.[4] Vaad Edilmiş Topraklar içinde ve en başta sayıyorlar; "Mizrah" şekliyle savant İngilizcede de kullanıyoruz. Kara, Naim'in, İstanbul Üniversitesi'nde rektör olduğunu teyid ile ol tarihte Farisi sözcüklerle "Darülfünun" idi, "1933 Üniversite reformuyla yeni kurulan İstanbul Üniversitesi bünyesine, birçok arkadaşı gibi Ahmed Naim de alınmadı ve emekliye ayrıldı" diyor. 1933 yılında, bir yasa ile "Darülfünun" kapatıldı ve kısa bir zaman içinde, "Üniversite" açıldı, Baltacıoğlu İsmail Hakkı türünden çok değerli bilim adamları bir kenara bırakılacak olursa, cumhuriyet rejimi karşıtları, tasfiye edildiler. Baltacıoğlu seçkin

İsmail Hakkı Baltacıoğlu

1933 yılında, bir yasa ile "Darülfünun" kapatıldı ve kısa bir zaman içinde, "Üniversite" açıldı, Baltacıoğlu İsmail Hakkı türünden çok değerli bilim adamları bir kenara bırakılacak olursa, cumhuriyet rejimi karşıtları, tasfiye edildiler. Baltacıoğlu seçkin bir bilim adamı ve aydındı, dik başlı olarak biliyoruz; kovdular ve eğdiler. Diğerleri, öldüler.

bir bilim adamı ve aydındı, dik başlı olarak biliyoruz; kovdular ve eğdiler. Diğerleri, öldüler.

İsmail Kara, "Ahmed Naim, son devrin büyük mutasavvıflarından Fatih Türbedarı Ahmed Amiş Efendi'nin damadıdır" bilgisini de veriyor;[5] bu da, Naim Efendi'nin bir tarikat mensubu olduğunu teyid ediyordu. Tarikat mensupları arasında da, sabetayizmde olduğu kadar katı değil, endogami ilke'dir. Öyleyse bir sonucu kesinleştirebiliyoruz, judaizm, masonizm, sufizm, iç içe ve el eledir. Burada mutlakiyetten değil, eğilimden söz ediyorum; bilimsel yasalar, eğilim gücündedirler.

Mithat Cemal'e dönecek olursam, iki detayını daha çıkarmak istiyorum; birincisi, Âkif'in manzumelerinden bildiğimiz ve sevdiğimiz Seyfi Baba'nın asıl adının "Dülger Hasan Dede" olduğunu not ediyor. İkincisi, daha önce de kaydetmiştim, "bu iş yanlış oldu, O'nun postunda ben oturacaktım, Büyük Millet Meclisi'ndeki benim yerimde de o oturacaktı" sözü Ersoy'a aittir. "Postnişin" olmayı, Farisi "posta oturan" demektir, Kurtuluş Savaşı'nda milletvekili olmaya tercih eden bir tarikatçı ile karşı karşıyayız. Ragif'imizin ve çöküşümüzün analizi buradan başlamaktadır.

Materyalizme Karşıt Bir Tayfa

Bir tayfa idiler, Darwin'e, evrim teorisine, her türlü Batılaşma düşüncesine karşıydılar: Baha Tevfik'i ise baş düşman gördüler.[6] Baha, hem mizaha ve hem de felsefeye eğilimliydi, 1914 yılında, Felsefe Mecmuası'nı çıkarmaya başladı; Baban ve Ersoy'un düşmanlıklarının kaynağında bu var. Ancak kısa zamanda düşmanlıklarının başına Tevfik Fikret'i koydular. Benim sözlüğümde var,[7] Naim, Naom, "Naomi", İbrani isim lügatlarında aynı yerdedir, Babanzade Naim ile manken Naomi, aynı adı taşımaktadırlar ve her ikisi de İbrâni asıllıdırlar. Guggenheimer and Guggenheimer, "naim" girişine yer veriyor ve "one of the epithets of Torah" da demektedir, Tevrat'ın sıfatları arasındadır. "Naim" adı bizde çok nadirdir ve daha çok saklı yazı kullanımını biliyoruz. Az taşınıyor, ama çok biliyoruz; çünkü yüksek yerler İbrani asıllılara açıktır; sıradan bir memur iken önce Merkez Bankası başkanı,

sonra 12 Mart Darbesi'nde bakan ve arkasından başbakan olan Naim Talu da İbrani asıllıdır. Demek ki "Naim" adlarına, rektörlük ve başbakanlık kapıları açılmaktadır; bunu, kabiliyet ve birikimlerine değil, köklerine borçludurlar.

İbrani asıllılar arasında tartışma her zaman çok ve şiddetli idi, aslında tartışma daha çok buradaydı, judaik, mason ve mistik Rıza Tevfik, bir kez, Tevfik Fikret'in de müslüman olduğunu yazmıştı, Fikret / Une araignée m'a conduit a Dieu/ Il exist une Puisance absolue, libre et supériure/Je suis musulman, je crois en l'Etre/ diyordu; Rıza Tevfik için yeterlidir. Naim, bunun üzerine, fırtınalar kopardı ve doğrudan doğruya Rıza Tevfik'e hitap etti; Fikret'in, putperest, eski dilde, "müşrikin", Allah'a ortak koşan birisi olduğunu haykırıyordu. Sayfalar uzunluğundadır. Doktor Zarcone'da var ve ben şu kadarını aktarıyorum: N'importe quel matérialiste peut, sans se trouver gené, soutenir praille doctrine, écrit Ahmed Naim. Efectivement, cette affirmation ne va pas, en apparence, contre les Ecritures. Fikret parle, toutefois, d'une 'Puissance absolu' (kudret-i külliye), mais pas d'allah. La conclusion de Ahmed Na'im est que Tevfik Fikret n'est pas un musulman et que sa croyance en une 'Puissance absolu' le rapprocherait plutot des paiens (müşrikin). Çok güzel; Naim, Fikret, Allah'a inanmıyor, Kadir-i Mutlak, Puissance Absolu'ye inanıyor ve bu nedenle müslüman değil, putperesttir, buyuruyor. Bunları Cumhuriyet'ten önce ifade ediyor, Kurtuluş Savaşı'na kesinlikle karşıdır ve amma, Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanlığı döneminde, tek üniversitenin rektörü olabilmektedir. Uzaklaştırılması ölümünden bir yıl öncesine denk düşüyor. Secde ederken öldüğünü biliyoruz; belki kovulmanın kederindendir.

Şimdi Samih Rifat'a geliyoruz, çöküşün bütün mikroplarını taşıyordu; Şair Oktay Rifat'ın babasıdır. Biz Oktay Rifat'ı, Nâzım Hikmet'in teyzezadesi olarak biliyoruz; Samih, ilk eşi teverrüm ederek ölünce, Mustafa Celalettin Paşazade Ferik Enver Paşa'nın kızı Münevver ile evlendi, Celile'nin kızkardeşidir. Bu arada not ediyorum, Celile'nin yaptığı, Samih'in kardeşi Ali Rifat'ın çok güzel bir portresine sahibiz, demek pek yakındırlar.

Ali ve Samih, Hasan Rifat'ın, Hasan Rifat da Hurşit'in oğludur; "Macar Hurşit" olarak da biliniyor, beş dil bildiği kabul ediliyor, Macar Yahudisi olduğu kesindir.[8] Münevver ve Celile de, Polonya Yahudisi, bilimsel Türkçülüğün pişdarlarından Mustafa Celalettin'in torunlarıydılar; endogami devam ediyor. Nâzım Hikmet'in tek çocuğunun, "dayı kızı" bir başka Münevver'den olması, endogaminin kesintisiz olduğunun işaretidir. Zekâ üzerinde bir etkisi var mı; öyle diyorlar. Bilemeyiz, çöküş'ümüz üzerinde etkisi mutlaktır.

Ali Rifat da sonraki evliliklerinden birisini Abbas Halim Ailesi'nden bir prenses ile yapmıştı; bu da, Kavalalı Hanedanı'nın, İbrani asıllı olduğu savını kuvvetlendirmektedir. Tabii bu hâlâ bir savdır; ancak yine de, Mısırlı Prens ailesinin, Ersoy'u himayeleri altına almaları da bu savın lehinedir. Bilemeyiz, bildiğimiz, Samih Rifat Ailesi'nin, eşleri dahil, toptan tarikat mensubu olduklarıdır. Kuraldır.

Hasan Rifat, Yedikule Bektaşi Tekkesi Şeyhi Hafız Baba'nın müridi idi, Samih'in annesi Ayşe de Bektaşi Tekkeleri'nin sadık mensubu olmuştu. Saadettin Nüzhet, Samih için, "şairin nefes yazmak hususundaki temayülü Bektaşi olması dolayısıyladır" demektedir.[9] Karaağaç

Bir tayfa idiler, Darwin'e, evrim teorisine, her türlü Batılaşma düşüncesine karşıydılar: Baha Tevfik'i ise baş düşman gördüler. Baha, hem mizaha ve hem de felsefeye eğilimliydi, 1914 yılında, Felsefe Mecmuası'nı çıkarmaya başladı; Baban ve Ersoy'un düşmanlıklarının kaynağında bu var. Ancak kısa zamanda düşmanlıklarının başına Tevfik Fikret'i koydular.

Tevfik Fikret

GEÇERKEN TEZLER

Kemal Paşa ve İsmet Paşa dönemlerini su geçirmez kompartımanlar olarak ele almak büyük yanılgıdır. Bunu hissetmek durumundayız.

Bin dokuz yüz kırkların ikinci yarısı ile bin dokuz yüz ellilerin ilk yarısı arasında bir devamlılık var. 1950 yılını bir karşı-devrim olarak göremeyiz; "restorasyon" diyebiliriz.

Cumhuriyet, restorasyon'a dayanmış ve izleyen "Harika" on yıla cevabı çöküşü hazırlamak olmuştur. Anlaşılmasında güçlük, adım adım olmasındadır; sürekli çöküş halindeydik.

Marş yazımının Âkif'e bırakılmasını beklememek durumundayız. Bunu en iyi bilen de Âkif 'in kendisidir; yaşadığı sürece marşı hiçbir zaman tahtı imzasına almaması ve mükâfat olarak belirlenen beş yüz lirayı reddettiği iddiası, kesin delillerdir. Âkif, eninde-sonunda müslüman bir âdem'di, yapmadığı işin parasını almaması yerindedir.

Dergâhı Şeyhi Hüseyin Baba'nın müridi idi. Ankara'ya ilk geçenler arasında yer aldı; "Güneş Dil" Teorisinin başlıca mucitlerinden birisidir. Tarikatçı, İbrani kökenli ve aşırı Türkçü olup masonizm araştırmasına artık ihtiyaç duymuyoruz.

Dönmeler, daha ortodoksturlar. Bu söz burada yerini bulmaktadır.

Geriye kalan Ragif bağlantısıdır, Hasan Basri Çantay, İstiklal Marşı'nın kabul edildiği celsede Âkif ile yan yana oturuyordu, Balıkesir Saylavı'dır, Samih Rifat için, "Âkif'in meftunu idi" yollu yazıyordu.[10] Hasan Basri, Samih ile Âkif'in Divan-ı Lugati't-Türk'ü birlikte çevirdiklerini ilave ediyor ki bundan haberi olan yoktur. Bilinen ve Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmış olan çeviri Besim Atalay'a ait olup, Atalay, Âkif'e atfedilen manzumenin reddi için şiddetle mücadele eden milletvekillerinden birisi idi. Olabilir, "Âkifname" yazarının katkısı kabul ederiz; amma bilgimizin dışında kalmaktadır.

Yalnız, Mithat Cemal, Âkif'in geç şöhret olduğuna işaret ederken Damat Rıza Doğrul ise, Mehmet Âkif'in ilk yazısının, "arkadaşı Samih Rifat Bey'in yeni yayınlamaya başladığı 'İttifak' gazetesinde" intişar ettiğini hatırlıyor. Ağustos 1908 tarihini vermektedir. Demek ki yakınlıkları çok daha eskiye uzanıyor ve o tarihlerde kökenlerin, kendi aralarındaki açıklıkla ve samimiyetle konuşulduğunu tahmin edebiliyorum. Birbirlerini bildikleri de kesindir.

İstiklal Marşı'nın Bestecisi Ali Rifat ve Ailesi

Ali Rifat'ın Âkif bağlantısına gelince, çok daha güçlü görünüyor; Âkif'in bazı manzumelerini, Devr-i Osmani'de dahi besteleyen Ali Rifat oldu; "Bülbül" manzumesini de Ali Rifat, daha sonraki soyadı ile, "Çağatay" bestelemişti. "Ordu" Marşı'nın bestesi de Çağatay'a aitti; daha da önemlisi, Âkif'e bağlanan İstiklal Marşı da çok uzun yıllar Ali Rifat'ın bestesi ile söyleniyordu.[11] Kısaca, Ali Rifat'ı, İstiklal Marşı bestecisi olarak tanıyoruz. Demek, islamist şair ile Türk solculuğunun en yoğunlaştırılmış ailesinin çocukları, Nâzım Hikmet'ten başka Mehmet Ali Aybar ve Ali Fuad Cebesoy da bu taraftandılar, birbirinin meftunuydular. Ne yazık, bu şiddetli sevgiyi bir paradoks olmaktan çıkaran, sadece geliştirdiğimiz tezler olmaktadır.

Ne oldu, nasıl oldu da, marş besteciliği, Kurtuluş Mücadelesi ile hiç ilgisi olmayan hazır bir besteyi, bu güfteye giydiren Zeki Üngör'e geçti; cevap vermek zordur. Yalnız, daha önce, bu transfer tarihinin, Nâzım Hikmet'in bir komünist lider olarak sık sık hapse girdiği bir zamana denk düştüğünü tespit etmiştim. Dünyada faşizmin yükselmeye başladığı bir zamandaydık; Sovyetler daha sağ bir politikaya kayıyordu, bestenin olmasa da bestecinin sakıncalı sayılmasını düşünebiliriz.

Bir "magazin" ile devam edebilir miyim, bu sözcük, Farisi ve hatta ödünç yöntemle, Türk kökenli görünüyor, "mağaza" ve hatta bir tür çeşit çeşit emtianın konduğu depo anlamındadır. Garp'a Kuzey Afrika'dan girmiş olduğu ileri sürülüyor, bu anlamda istimal etmek istiyorum, Erişirgil, bir yerde "o günden sonra, Berger Âkif'le, Âkif Berger'le dosttu, hatta arkadaştı" bilgisini veriyor.[12] Berger, "aslen Macar Yahudisi olan Carol, Karl, Berger" idi, müzik dersi veriyordu, Nadir Nadi ile Bülent Tarcan öğrencisiydiler ve Şakirpaşa'nın kızı Aliye ile evlenmişti.[13] Hepsi bu kadar; Âkif'in sevdikleri ve dostları arasında Yahudi olmayanı bulamıyoruz.

Artık sonuca geliyoruz, bu mağaza'da, Targan, Kam, Gökman, Fergan soyadlı zevat da yerlerini almışlar, öylece bırakıyorum. Âkif'in çok sevdikleriydiler; istenirse araştırılabilir; buradaki analizler açısından kıymet-i harbiyeleri yokturlar. Artık, marşı telif edenleri teşhis etmeye yaklaşmış durumdayız.

Önce iki notu zikretmek istiyorum; birisi Hasan Basri Çantay'dan çıkıyor. Devr-i Osmani'de, Emin

Erişirgil, veteriner dairesinde kâtip iken, Âkif'in baytar olmasına rağmen hiç ilgilenmediğini görünce, sormuş, şiiri sevdiği için mi, baytarlığı sevmiyor, soru budur ve Âkif, "şiiri hiç sevmiyorum" diye cevap veriyor; E. Erşirgil'de okuyoruz, çok sürprizli ama ben normal görüyorum. Kaldı ki, o tarihte ve belki hep, şiir yazdığından da emin olamıyordu; bu işe bulaşmak istemediğini anlayabiliriz. Bir emr-i vaki ve ısrar karşısındadır, bir yarış olduğunu ileri sürüyor, kazanamamak var. Güzel, yalnız buraya kadar yazdıklarımın Çantay ile bir ilgisi yok; Çantay, sözüne, "Meclis'te Âkif'le yan yana oturuyoruz" kelamı ile başlıyordu, Âkif'in korkusunu buradan alıyorum. Bu korkuyu yenmek için söyledikleri ise şöyle ve aktarıyorum: "Canım, Vekâlet, buna bir şekil bulacak. Sizin marşınız, yine resmen Meclis'te kabul edilecek, güneş varken yıldızı kim arar?"[14] Güzel, bunun bir yarış ve seçim olmadığını tekrar tespit etmiş durumdayız. Sonuç önceden bellidir.

Saylavlardan birisi de Hüseyin Suat'tı, Hüseyin Suat da yarışmaya katılmıştı ve sonra, Hamdullah Suphi'nin Âkif'e marş yazdırma kararı ortaya çıkınca çekilmiş ve "jüri" olmuştu; herhalde yıllar sonra, Mithat Cemal'in, Suat'a birdenbire, "bu intihaba himaye karıştırmadığınıza yemin eder misiniz" sualini tevcih edeceğini hiç beklemiyordu. Hüseyin Suat'ın, "bu şüphe neden" ünlemi ile irkildiğini anlıyoruz ve Mithat Cemal'in tepkisi ise şudur: "Taceddin Dergâhı'nda Âkif'in davetine gittiğiniz zamanlar o muhteşem saat beş çayları, sonra tekkede kaldığınız geceler, Dergâh'ın o güzelim konforu, bunlar, insanda bitaraflık bırakmaz da..." Güzel, Mithat, Dergâh'ı biraz abartmış, ama sonucun önceden belli olduğunu ve bu işin partizanlarının Dergâh'ta sık sık bir araya geldiğini bildiğini şimdi biz de biliyoruz, artık şüphemiz yok ve bir "oyun" var.

Ancak oyunsa, "oyun içinde oyun" ihtimal dahilindedir. Böyle bir senaryo içinde, marş yazımının Âkif'e bırakılmasını beklememek durumundayız. Bunu en iyi bilen de Âkif'in kendisidir; yaşadığı sürece marşı hiçbir zaman tahtı imzasına almaması ve mükâfat olarak belirlenen beş yüz lirayı reddettiği iddiası, kesin delillerdir. Âkif, enin-de-sonunda müslüman bir âdem'di, yapmadığı işin parasını almaması yerindedir. (SÜRECEK)

Bu yazı Yalçın Küçük'ün Tenkit (Doğu Kitabevi, 2016, İstanbul) kitabından alınmıştır.

---

[1] Eşref Edip, Mehmet Âkif, İstanbul, 1938. s. 70. Mithat Cemal de, "Ankara'da, ev bulacağım diye yorulmadı; Taceddin Dergâhı'nın Şeyhi, tekkeyi Âkif'e verdi" demektedir. Mithat Cemal, Mehmet Âkif, op. cit. s. 115.

[2] Emin Erişirgil, İslamcı Bir Şairin Romanı, İstanbul, 1956-1986. s. 225.

[3] İslam Konferansı Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu'nun babasıdır. 2014'teki cuhurbaşkanlığı seçiminde Ekmeleddin İhsanoğlu CHP ve MHP tarafından ortak aday gösterildi.

[4] Emin Erişirgil, İslamcı Bir Şairin Romanı, op. cit. s. 383. Aydınlarımızı çalışırken pek çok büyük aydınımızın, magnus opus müsvettelerinin, hapishanede ve polis baskınında kaybolduğunu öğreniyordum. Ben bu tür açıklamaları hep tereddütle karşıladım.

[5] Fevziye A. Tansel, Mehmet Âkif Ersoy, Türk Ansiklopedisi, cilt 15, s.388.

[6] İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, cilt 4, op. cit. s.2243.

[7] Öncesinde büyük bir kavga vardı, başta Sabiha Hanım, Türk ilericiliği, islamizasyon hücumuna ciddi bir karşılık verdiler, Sabiha Sertel, Tevfik Fikret-Mehmet Âkif Kavgası, İstanbul, 1940.
Sabiha Sertel, Sebilürreşatcı'ya Cevap, İstanbul, 1940.
Sabiha Sertel, Tevfik Fikret, İstanbul, 1946.
Yunus Nadi'nin Cumhuriyet gazetesi, hep Ersoy tarafında yer almıştı.

[8] Tayfa ve Taife aynı sözcüktür, Arabi "y" karakteridir, "iyrek" de diyoruz, İ Grek'ten bozmadır; "kavim" ve "bölük" anlamları var. Ben, Seza-i'yi Sezay, Talat Paşa'nın Sai'sini, "Say" ve Fera "Feray" söylemeyi tercih ediyor ve öneriyorum. Refik Halit'in, "Karai" için, "Karay" demesi doğrudur. Karaylar ve Ruslar da "Karay" söylüyorlar, Latince "Karaid", İbrani "Karaim" diyoruz, "Kara-id" ile "Cıv-ıd", aynı konstruksiyon'durlar.

[1] Yalçın Küçük, İsimlerin İbranileştirilmesi, İstanbul, 2006, s.122.

[2] "Sabetayizm-Grup Seks" çalışmamda, dinlerde cinsel ilişki ve sosyolojisini ele alacağım.

[3] Soner Yalçın, Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı Efendi-2, İstanbul, 2006, s. 208.

[4] İzleyecek "Savaşlar" kitabımda tarihimizde önemli rol oynamış bazı Bağdat doğumlu Yahudi kökenlilerimizden söz etmek durumundayım.

[5] İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, İstanbul, 1986, s.276.

[6] Baha Tevfik, materyalist düşünceyi tanıtmak isteyenlerin başındadır. Beşir Fuad ile baş yerdedir, Aydın Uzerine Tezler'de yerleri var. Bir süre sonra baş hedef Tevfik Fikret olmuştu. Cumhuriyet'ten önce bir zamandan söz ediyoruz.

[7] Yalçın Küçük, İsimlerin İbranileştirilmesi, op. Cit, s.145.

[8] Hem "Sami", sondaki "h" ve "ğ" karakterlerini, Refiğ'de var, okumayabiliyoruz ve hem de "Rifat" adını, Türkiye'deki Yahudilerimiz sıklıkla taşıyorlar.

[9] Saadettin Nüzhet, Samih Rifat, İstanbul, tarihsiz, s.LXXXV.

[10] Hasan Basri Çantay, Âkifname, İstanbul, 1966, s.29.

[11] Ali Rifat'ın beste-han'ları arasında Hafız Burhan da var.

[12] Emin Erişirgil, Bir İslamcı..., op. cit. s.67.

[13] "Aliye", İbrani, "Aliya" ile özdeştir, eski ailelerde kızlara sıklıkla konuyordu; Yahudiler'in, Osmanlı'dan Filistin'e toplu gidişlerine "Aliye" deniyor, "yukarı uçuş" demektir. Judaizm'de kutsal adlar arasındadır. Aliye'nin erkek kardeşi Cevat Şakir, bir ara, Türk Solu'nun idolleri arasına sokulmuştu, solculuktan Bodrum'a sürüldüğü bir efsane olarak kulaklara söyleniyordu; hiç ilgisi yok, babası Şakir Paşa'yı karısıyla yakalamıştı, sonunda hapis ve sürgün cezası almıştı. Düzelttim, kitaplarımda var.

[14] Hasan Basri Çantay, Âkifname, op. cit. s 63.

GUERNİCA: HİSSETMEK VE BARIŞA TANIKLIK

Fikret İlkiz

Başta medya olmak üzere herkes savaşa karşı olmalıdır. Gazeteciler ve sosyal medyadaki "tartışmalar" insanlığın gelişimi, geleceği ve daha yaşanılır barış içinde bir dünya içindir. Barış; korunmalı ve savunulmalıdır. Bu kural İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin insanlığa yüklediği bir görevdir, sorumluluktur.

Bazen bir kelime, bu dünyada olup bitenlerin tanıklığıdır. Hissetmek...

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi; *"tehlikelerden arınmış bir dünya"* kurmak için kabul edildi.

Sürekli barış, herkese eşitlik, herkese ekmek ve aş, herkesin korkularından ve savaş tehdidinden kurtulduğu, herkesin ifade özgürlüğü ve istediği tanrısına tapınma özgürlüğü olan **"bir dünya düzeni"** hayali ile 10 Aralık 1948'de Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ilan edildi.

Savaştan yana olmak çok kolay... Sonrasından kim sorumlu olacak?

Geriye ne kalacak? Ölülerin sayıldığı istatistikler mi?

Oğulları ölen anaların yılar boyu çekeceği acılar mı?

Seni toprağa vereli
bir yıl daha geçti işte,
ne güneşi durdura*bildim*
ne de dünyanın dönmesini,
bir şey yapamadım
anmaktan ve ağlamaktan başka
oğlum bağışla beni
(Kemal Özer. Yaralı Karanfil)

Hissetmeliyiz....

Savaşlar artık barışın çalar saati olmasın. Yapabileceğimiz bir şeyler mutlaka vardır, yoksa bile olmalıdır.

Başta medya olmak üzere herkes savaşa karşı olmalıdır. Gazeteciler ve sosyal medyadaki "tartışmalar" insanlığın gelişimi, geleceği ve daha yaşanılır barış içinde bir dünya içindir.

Barış; korunmalı ve savunulmalıdır. Bu kural İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin insanlığa yüklediği bir görevdir, sorumluluktur.

Başta gazeteciler, aydınlar ve

barıştan yana sözü olanlar savaşın bütün olumsuzluklarına karşı halkı uyarmalıdır. İnsanlar savaş karşıtı ve barışın hizmetinde olmalıdır. Yazılarla, haberlerle ve yorumlarla savaş yanlısı politikaların, silahlı çatışmaların çıkmazları anlatmalıdır.

Herkes ve gazeteciler; barıştan yana olmaya ve savaşa karşı tutum takınmaya kendini mecbur hissetmelidir. İster bir haber okuyunca ister bir fotoğraftan haber alınca; hissetmelidir.

Kemal Özer'in dizelerindeki **"sözcü"** bakın ne demiş haberler ve fotoğraflara dair...

Savaştan söz açan her fotoğraf
bir haberleşme değil mi
ölenle *öldürülen arasında?*
Savaştan söz açan her fotoğraf
bir haberleşme değil mi
görülenle görülmeyen arasında?
Diyelim, cansız serilip yatan biri,
tetiğe kim dokunduysa vermez mi
onun da haberini?
Yattığı yer mi lekelenir yalnız
kan sızıyorsa birisinin yarasından
ya bir türlü arınamayan ötekinin eli?
Yaşamak için geldikleri şu dünyada
kim onları ölüme ortak etti,
suretlerini düşürdü bir savaş
fotoğrafına?
Her fotoğraf bir haberleşme değil mi
oğullarla analar, sorularla
yanıtlar arasında

Hissetmeliyiz...

Gazeteciler görevlerini yaparken tarafsız değildirler, barıştan yana taraftırlar. Bu nedenle sadece haber yazmakla, olanı biteni haber diye yayınlamak yeterli değildir. Savaş hukuku yerine insancıl hukuktan yana olan hukukçuların ise asıl işleri; savaşa karşı olmak ve barışın hizmetinde görev yapmaktır.

Gazeteciler haberleriyle, yorumları ve fotoğraflarıyla dünya devletlerini ve herkesi savaşla yüzleştirmelidir. Savaşa karşı yaşama hakkı korunmalıdır.

İnsanlığın yüzyıllardır çektiği sıkıntı, acı, gözyaşı ve kanla elde ettiği barış; sadece siyasal iktidarların kararlarına terk edilemeyecek kadar kutsal bir değerdir.

Hatırlayalım; *"Hava saldırısıyla harap olan Guernica Kasabasının Trajedisi"* başlığı ile haber yapan *The Times* çalışanı *George Streer'in* **Guernica kasabasında** bir heykelinin bulunması, gerçeklerin duyurulmasına yaptığı katkıya karşı İspanyolların duyduğu şükranının ifadesidir.

Herkes ve Paris'te sürgünde olan Picasso 26 Nisan 1937'de İspanya'nın Guernica kasabasının bombalanmasını ve olup bitenleri onun gibi gazetecilerin haberleri sayesinde öğrendi. Picasso'nun "Guernica" tablosu Madrid Kraliçe Sofia Müzesinde. Bir kopyası Birleşmiş Miletler Genel Kurul salonunda asılı ve bütün duvarı kaplaması boşuna değil...

Hissetmeliyiz...

Haluk İnanıcı **"Endülüs'ü Farklı Gezmek"** kitabında anlatıyor:

"*Guernica,* İspanya İç Savaşında Hitler'in Franco'ya destek amacıyla gönderdiği uçaklarca bombalanan bir şehir. "Guernica" tablosu ise Cumhuriyetçi Hükümetin 1937 yılında, bu bombalanmanın teşhiri amacıyla Paris'teki bir sergi için Picasso'ya sipariş verdiği tablo. Bütün duvarı kaplayan "Guernica"nın önü çok kalabalık. Picasso'nun kübist resmi önünde bir süre kalıyoruz. İç savaşın yok ettiği insanları, onların acılarını ve Aslında İspanya'nın **büyük tradejisini hissetmeye** çalışıyoruz." *(İletişim Yay. 2019)*

Savaş trajedisini hissetmeye çalışın! Savaşın tanığı olmak zor iştir.

Guernica tablosu önünde duran kalabalık arasına karışın ve biraz durun...

Barışı hissedin!

Barış Kitabı'nda *(TPD Yayınları. 2015)* **Taner Yılmaz** *"Guernica"* başlıklı yazısını bitirirken bir tablonun savaşa tanıklığını şöyle anlatmış:

"Dönemin ABD dışişleri bakanı *Colin Powell* 5 Şubat 2003'te bir konuşma yapmak üzere **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne** gelmişti. Powell'ın konuşması sırasında duvarda yer alan Guernica kopyasının üzeri mavi bir örtüyle kapatılmıştı. Bu, hiç de rastlantısal değildi. Çünkü Powell konseyde birkaç hafta sonra gerçekleştirecekleri Irak işgalinden bahsedecekti. Bir gazete haberinde olay için şöyle deniyordu: 'Bay Powell, çığlıklar içinde ve sakatlanmış kadın, erkek, çocuk, boğa ve atlar ile çevriliyken, kameralar karşısında Irak'ı bombalamak üzere dünyayı o kadar iyi baştan çıkaramazdı' *(Dowd 2003).* Yaşanan bu olayla Guernica'nın şiddete ve savaşa karşı simgesel düzlemde başlayan tanıklığı, bir kayma ile somut alana sıçramıştı.

Guernica tanıklığa devam ediyor. Barış için, yaşam hakkı için, insanlık için her birimiz gözümüzü/zihnimizi dikerek tanıklığa devam etmeliyiz."

Tanık olmalıyız; barış, toplumların savaş yaratan ilişkilerine karşı insanlığın protestosudur.

Guernica'nın tanıklığıyla dayanışmalıyız.

Hissetmeliyiz; barış istemeliyiz, inadına barış...

Bu yazı, yazarı ile görüşerek internet gazetesi bianet'ten alınmıştır.

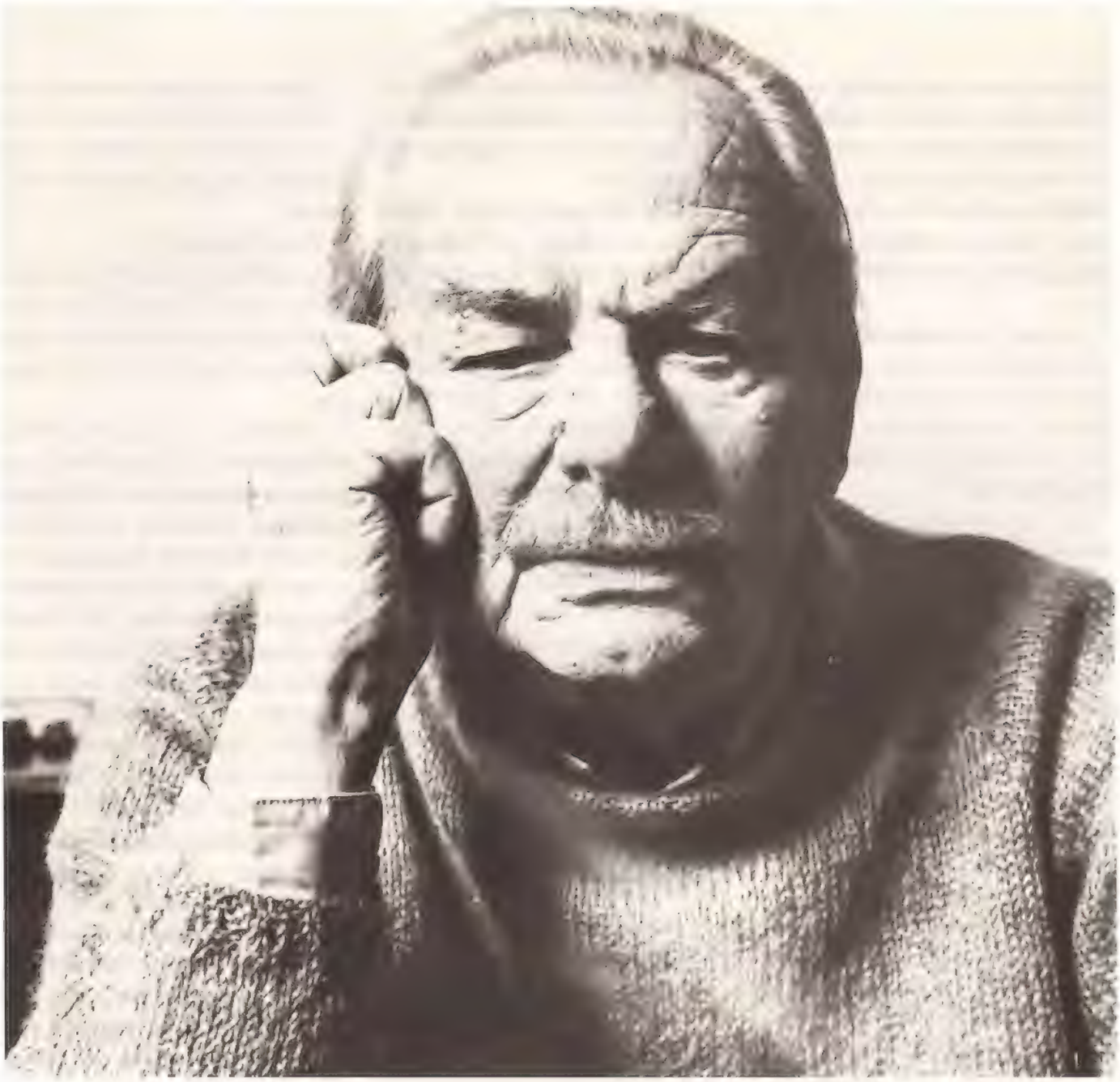

ÖLÜMÜNÜN 17. YILINDA

GARİPLİKTEN BİLGELİĞE: MELİH CEVDET ANDAY

Cafer Yıldırım

Türk şiirine tarihsel süreç üzerinden bakıldığında gerçi şu da vardır: Nâzım Hikmet diye bir şair ilk vezinsiz şiiri ta 1921'de yazmıştır. Aynı şair şiirin altı yüz yıllık geleneksel kalıplarını sadece biçimsel bakımdan değil, içerik ve dil alanında da kırmış; işçi sınıfını, köylüleri ve ideolojiyi adıyla sanıyla şiire sokmuştur.

1937 ve 45 yılları arasında Garip şiirinin ortaya çıkmasıyla Türk şiiri köklü bir değişim yaşadı.

Aynı lisede okumuş, lise yıllarında arkadaş olmuş ve altı yüz yıllık bir gelenek karşısında şiir adına değişim isteyen gençlerin 1941 yılında manifestolarıyla birlikte manifestolarına uygun şiirleri tek bir kitapta "Garip" adıyla yayımlamaları, onların Garipçiler adıyla anılmasının bir nedeni oldu. Garip şairlerinin kendilerine uygun gördükleri ad, aynı zamanda onların şiir tarzına ve poetikalarına karşı olanlar için de tuhaflık derecesinde garipti. Bu nedenle de bu iki karşıt kesimin ortaklaştığı yegâne kavram olarak da "garip" sözcüğü şiir tarihimizde kendine özgü bir yer edindi.

Garip şiir tarzı çok kısa bir sürede Türk şiirinin genel tarzı haline geldi. Bu tarz, sokağı ve günlük yaşamı bütün canlılığıyla şiire taşımıştı. İçeriği; sıradan insanın yaşantısıyla karşılıklandıran; ölçü ve uyağı dışlayan, şaireneliğe karşı duran, edebi sanatları şiir dışına süren Garip şiir hareketinin üç kurucusundan biriydi Melih Cevdet Anday. Aynı lisede okumuş ve lise yıllarından arkadaş üç şair, Türk edebiyatında büyük devrimi gerçekleştirdiklerinde Orhan Veli ile Oktay Rifat 27, Melih Cevdet ise 26 yaşındadır.

Bu esnada aynı dönemin 40 Kuşağı diye anılan şairleri Nâzım Hikmet'in açtığı yolda kendi yetenekleri ölçüsünde üretimlerini özveri ve samimiyetle sürdürmektedir. Fakat Garip şiir tarzı, Türk şiirinin altı yüz yıllık geleneğini tam anlamıyla yıkmış, Türkiye'de genel bir şiir tarzına çok kısa bir sürede dönüşmüştür.

Türk şiirine tarihsel süreç üzerinden bakıldığında gerçi şu da vardır: Nâzım Hikmet diye bir şair ilk vezinsiz şiiri ta 1921'de yazmıştır. Aynı şair şiirin altı yüz yıllık geleneksel kalıplarını sadece biçimsel bakımdan değil, içerik ve dil alanında da kırmış; işçi sınıfını, köylüleri ve ideolojiyi adıyla sanıyla şiire sokmuştur. Fakat Nâzım Hikmet'in şiire getirdiği yenilikler yaygınlık kazanmamış, Türk şiirinin genel gidişatını yönlendirici bir etki yaratmamıştır. Onun yenilikleri kendi şairliğinin bir başkalığı olarak kalmış, "Nâzım Hikmet şiiri"nin yapı taşları olarak işlev görmüştür.

"Tohum" Yeşerince

Melih Cevdet'in Toplu Şiirleri'nin 1. cildini oluşturan "Rahatı Kaçan Ağaç"-taki "Daha Öncesi" başlığı altında toplanmış olan az sayıdaki şiiri, şairin şiir toplamı içinde, hece ölçüsüyle yazılmış ve sistemli bir uyak düzenine sahip olmaları bakımından farklılık arz ediyor. Bu şiirler, içerik bakımından benzerlik göstermemekle birlikte biçimsel olarak Milli Edebiyat ve bu edebiyatın Cumhuriyet Dönemi'ndeki devamı niteliğinde olan memleketçi edebiyat anlayışıyla yazılmış şiirlerden farklılık göstermiyor.

Toplu Şiirler'in 1. cildine de ad olarak seçilen, 1946 yılında yayımlanmış olan "Rahatı Kaçan Ağaç"ta ise şairin üç kurucusundan biri olduğu Garip şiir hareketinin tipik örneklerini görüyoruz. Öyle ki bu kitaptaki bazı şiirlerin (Yolculuk Şiirleri, Islık Çalmak, Senden Utanıyorum, Yalan...) Orhan Veli'nin Garip Dönemi şiirleriyle yan yana okunması Garip şairlerinin yarattıkları hareketin ruhuna ne denli sahip olduklarını görmek bakımından okuyanlar için ilginç bir deneyim olacaktır.

Edebiyat ortamına bir bomba gibi düşen Garip şiirinden Melih Cevdet'in kendi şiir mecrasına geçişi ise bir o kadar yankısız ve evrim gerçekliğine uygun bir sadelik halinde olmuştur... Kendisi Garip şiirinden ayrılış sürecini "Tohum"la başlatıyor.

"-Benim düşüncem şuydu: Kendimizi tekrar etmek tehlikesi ile karşı karşıyaydık. O zaman ben 'Tohum' şiirini yazdım. Arkadaşlarım iyi karşılamadılar bunu.

Melih Cevdet şiiri söz konusu olduğunda akla ilk gelen onun "Rahatı Kaçan Ağaç" şiiriyle duygu yoğunluklu şiirden düşünce ağırlıklı bir şiire geçtiği biçimindeki yaygınlık kazanmış olan yargı doğru değildir. O ilk şiirinden itibaren düşünce ile ilişkisi yoğunluk içinde bulunan bir şair olmuştur.

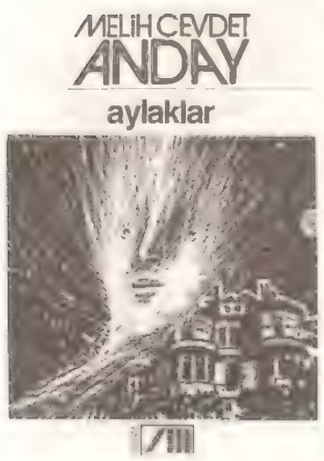

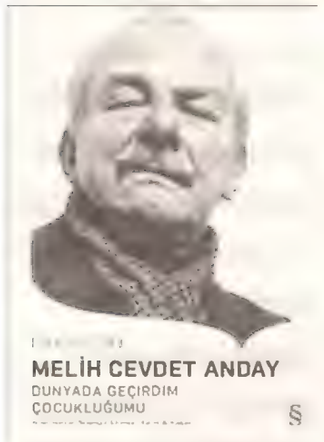

28 Kasım 2002'de gözleri dünyaya kapandığında ondan bize 11 şiir, 20 deneme, 8 roman, 7 oyun, 2 söyleşi, 1 öykü, 1 anı, 1 gezi, 1 günlük, 1 mektup; Batı ve Rus klasiklerinden birçok şiir ve roman çevirileri kalmıştır.

Orhan Veli buruktu, 'Uzatmışsın' dedi. Oktay Rifat da bir akşam eşiyle bize geldi, bağırıyordu. 'Birlikteliğimizden ne diye vazgeçiyorsun?' diyordu."

Celal Üster'in Cumhuriyet Kitap'ta (12 Eylül 1991) yayımlanan görüşmede konuyla ilgili bir sorusuna verdiği bu cevaptan yıllar önce de Melih Cevdet'in Garip şiirinden ayrılışıyla ilgili açıklamaları vardır: "Garip şiirini boşlamaydı kuşkusuz bu. Yayımlamadan önce kimseye okumamıştım. 'Tohum' Mehmed Kemal'in sadece bir sayı çıkan Meydan dergisinde yayımlandı 1948'de."

(Cumhuriyet, 1 Kasım 1982)

Dörtnala haberci ilkyazdan
Aşağdan inceden beyazdan
Dumanı tüten sıcak tohum
Dolan kara toprağı dolan
Ulaş yeryüzüne ak tohum

Hey gücüne kurban olduğum
Dağ taş dinlemezim hey aman
Göster o gül yüzünü göster
Önce yeşil yeşil bak tohum
Sonra sarı sarı gülüver

Donansın donansın daneler
Kız oğlan kız, alaca kına
Tarlalar sebil tek bedava
Ver güzelim ver yiğitim ver
Pir aşkına fakir aşkına

Anladım farkı neden sonra
Tohumdan başka şeymiş bitki
Bu küçük deli fişekteki
Ne ki? Ağaç mı allı pullu
Yoksa ayrık mı, başak mı

Kim bilecek... Kapalı kutu
Ama bulut, yağmur bulutu
Gelir kararır nerdeyse
Tohum altta nefes nefese
Kulağı gökgürültüsünde

Sabahattin Eyüboğlu Paris'ten "Tohum" için övgü dolu sözler yazar. Ahmet Muhip Dıranas, "Bahar Gökleri" şiirini "Tohum"dan etkilenerek yazdığını söyler. "Tohum", Garip'in diğer üyeleri tarafından tepkiyle karşılanırken farklı yazar ve şairler tarafından övgüyle alkışlanır.

"Telgrafhane"nin Haberledikleri

Şairin "Tohum" şiirinin de yer aldığı 1952'de yayımlanan "Telgrafhane" ki şiirlerin bir bölümü Garip şiirinin özelliklerini taşırken bir bölümü toplumsal duyarlığın ön planda olması, dilin ciddi bir havaya bürünmesi bakımından Melih Cevdet'in Garip'ten kopuşunun örnekleri halindedir.

Şairin 1956'da yayımlanan "Yan Yana" kitabındaki "Nergis ile Yankı" ve "Defne ile Avcı" adlı şiirlerde ise Melih Cevdet'i şiir alanını genişletme, şiir konularını çeşitlendirme çabası içinde görüyoruz; şair bu anlamda tarihe, mitolojiye kapı aralıyor. Adı geçen şiirlerle aralanan kapı, "Yan Yana"nın ardından gelen "Kolları Bağlı Odysseus"la (1962) ardına kadar açılır ve Melih Cevdet, mitoloji ve tarih kapısından kararlı bir biçimde girer.

"'Kolları Bağlı Odysseus' ise şairin Garip şiirine bütünüyle sırt çevirdiği, Garip tarzından kopuşunu gerçekleştirdiği bir eserdir.

'Kolları Bağlı Odysseus' bambaşka bir anlayışla yazılmıştı. Kapalı, anlamını kolay iletmeyen bir şiirdi. Gündelik olaylara sıkı sıkıya bağlı, alaycı, yergici, kavgacı bir şiirin yürütücüsü olarak tanınan Melih Cevdet Anday, şiir anlayışını temelden değiştirmişti." (Mehmet Fuat, Cumhuriyet, 29 Kasım 2002)

Konur Ertop'un belirlemeleri, Mehmet Fuat'ın sözünü ettiği değişimin içeriğini ortaya koyması bakımından tamamlayıcı niteliktedir: "İnsanı, tarih içindeki bütün görünüşleriyle ele âlma tutkusu, Melih Cevdet'i bir yandan ilkçağın bizim yaşadığımız topraklarda, Anadolu'da şekillenmiş uygarlıklarına götürür, eski Anadolu uygarlıklarından mitoslar, kahramanlar bugünün sorunlarıyla ve bugü-

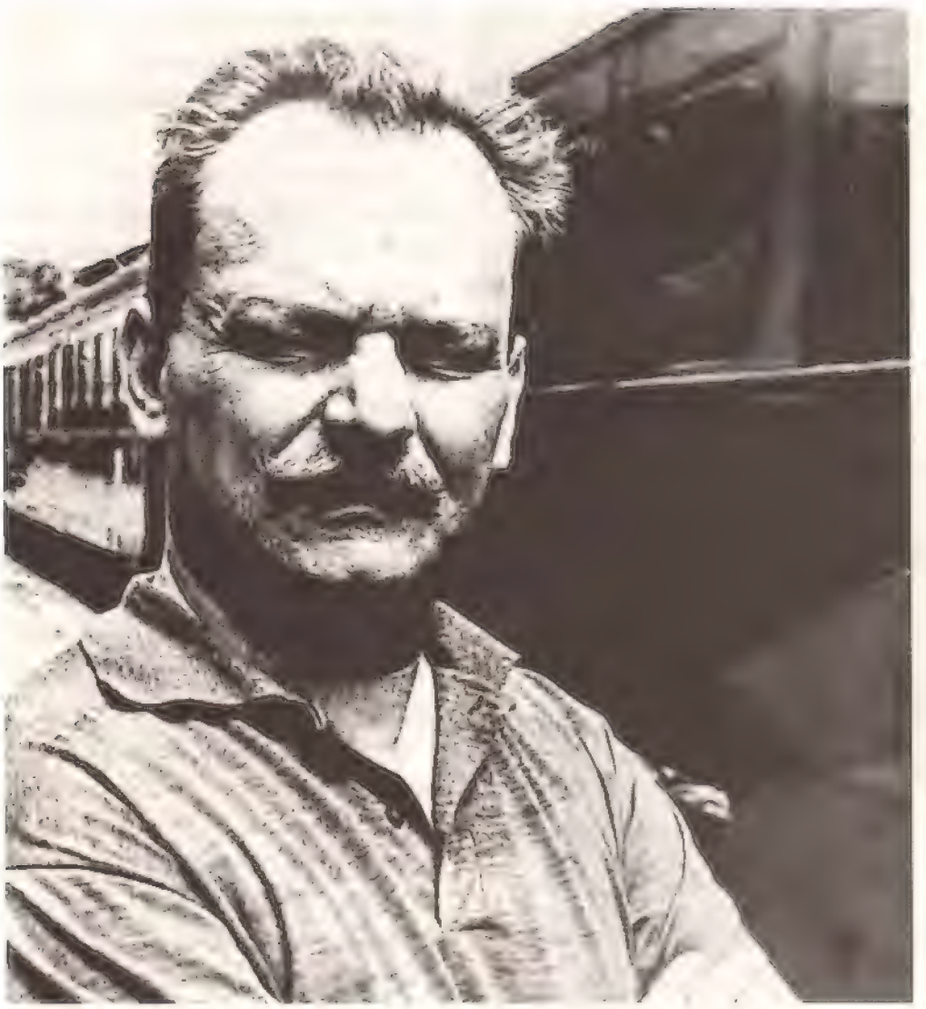

Melih Cevdet, artık kuşkusuz Türk dilinin ustaları arasında yerini almış bir şairdir. Fakat o bununla yetinmemiş parmak ısırtan bir istikrar içinde gazetelerde köşe yazısı ve denemeler yazma sebatını göstermiş, seyirciyle buluşan oyunlar ve kendine özgü romanlar yazmış, ayrıca dünya klasiklerinden çeviriler yapmıştır. 87 yıllık bir ömür az bir ömür değildir fakat Melih Cevdet, bu ömrünü edebiyata vakfetmiş, kendinde olanı etrafına da verebilmek için edebiyatın birçok türünde eserler vermiş, kalem oynattığı her alanda da başarılı olmuştur.

nün insanlarıyla birleşerek bu şiirlerde yer alırlar." (Cumhuriyet, 29 Kasım 2002)

Şairin yeni şiir tarzında Garip Dönemi'nin şiirlerine göre ne derece şiirini geliştirdiği ise tartışmaya açık bir konudur. "Kolları Bağlı Odysseus" Melih Cevdet'in şiir alanını genişleten bir eser olmakla birlikte, bu eserde tahkiye üslubu üzerinden gerçekleştirilen anlatımın şiirsel dili örselediği de açıktır. Mitolojik içeriğe dayalı olarak yapılan düşünsel muhasebeler de bu durumu pekiştirmekte ve aynı zamanda düşünsellik şiirsellik aleyhine bir yoğunluk taşımaktadır. Ayrıca onun şiirine nefes aldıran ve sağladığı şaşırtıcılıkla temaya vurgu yapan espri de devre dışı kaldığı için anlatımı belli oranlarda sıkıcı bir karakter kazanmıştır.

Melih Cevdet şiiriyle ilgili yaygın yargılardan biri, şairin "Rahatı Kaçan Ağaç"la düşünsel tarafı ağır basan bir şiire geçtiği biçimindedir. Kendisi Garip sonrasında düşünsel yoğunluk taşıyan bir şiire yöneldiği savına karşı çıkmaktadır. Emre Kongar'ın müsteşarlık dönemiyle ilgili anılarından biri de bu konuyla ilgilidir:

"Kültür Bakanlığı Müsteşarlığım zamanında Ankara'da, 1992-93 yılları arasında, Edebiyatçılar Derneği ve onun değerli başkanı Mustafa Şerif Onaran'ın işbirliği ile ünlü yazar ve edebiyatçılarımızla ilgili özel toplantılar düzenledik. (...)

Bunlardan biri de Melih Cevdet Anday'la ilgili yaptığımız toplantıydı.

Kendisinin de bulunduğu toplantıda bütün bir gün boyunca kişiliği, yapıtları, sanat ve edebiyat görüşleri tartışılmıştı.

Günün sonunda yorgun ama tatmin olmuş bir biçimde bir sofranın başında buluştuk.

Melih Cevdet masanın başında, Mustafa Şerif'le benim aramda, onur konuğu yerinde oturuyordu.

Yiyip içme faslı bittikten sonra, bir hayli öfkeli bir tonla:

'Bana aklın şairi diyorlar. Hayır efendim ben aklın şairi değilim.' diye bir açıklamada bulundu...

Ve tahmin edersiniz ki yemeğin ondan sonraki bölümü bu sözler üzerindeki tartışmalarla geçti."

(Melih Cevdet Anday: "Ben Aklın Şairi Değilim", Emre Kongar'ın Resmi İnternet Sitesi, Son güncelleme:14 Ocak 2019)

Melih Cevdet Şiirinin "Ukde"si

Melih Cevdet'in ilk basılan şiiri "Ukde"dir. Bu şiir 1936 yılında Varlık dergisinde yayımlandığında şair 21 yaşındadır.

Bir gün ışığa döner yaprak,
Üzümler kızarır kütükte,
Elbette diner bu sağanak
Kaybolur içimdeki ukde.

Sandalımı bırakmıyor su,
Silinmiş dönüp baktığım iz,
Çoktandır kaybettiğim arzu,
Boşuna çırpındığım deniz.

Dudağımı ıslatan zemzem,
Testisinde çökmesin dibe,
Rüzgârla dağılacak madem,
Bu yolu kapayan eskibe.

(Birinci dörtlük tekrar)

Arzularla ölüm ilişkisinin sorgulandığı şiirde düşünsel katman duygulardan daha ön plandadır. Melih Cevdet daha ilk şiirinde Türk şiirinin genel duygu atmosferinin dışındadır. Şiirde duyguların izleri bulunmakla birlikte ağır basan şiir kişisinin sorgulamaları ve belirlemeleridir. Emre Kongar'dan aktardığımız anıda Melih Cevdet'in sadece etrafındakilere değil, kendine de haksızlık etmiş olduğu açıktır.

Şu eklemeyi de yapmadan geçmeyelim:

Melih Cevdet şiiri söz konusu olduğunda akla ilk gelen onun "Rahatı Kaçan Ağaç" şiiriyle duygu yoğunluklu şiirden düşünce ağırlıklı bir şiire geçtiği biçimindeki yaygınlık kazanmış olan yargı doğru değildir. Melih Cevdet'in "Fotoğraf",

Şairin yeni şiir tarzında Garip Dönemi'nin şiirlerine göre ne derece şiirini geliştirdiği ise tartışmaya açık bir konudur. "Kolları Bağlı Odysseus" Melih Cevdet'in şiir alanını genişleten bir eser olmakla birlikte, bu eserde tahkiye üslubu üzerinden gerçekleştirilen anlatımın şiirsel dili örselediği de açıktır.

"Bir İlkbahar Şiirine Başlangıç", "Anı" gibi duygu yoğunluklu şiirleri bulunmakla birlikte o ilk şiirinden itibaren düşünce ile ilişkisi yoğunluk içinde bulunan bir şair olmuştur. Şairliğiyle at başı sürdürdüğü denemeciliğinin de onun şiirinin düşünsel damarlarını sürekli besleyen bir kaynak olduğunu düşünebiliriz. Poetikası da bu yöndedir. Ve nitekim Cevat Çapan'ın kendisiyle yaptığı bir televizyon söyleşisinde şöyle söyler: "Şairlerin duygulu insanlar olması şart değil. Olabilir de olmayabilir de. Ama şairler düşünceli insanlardır." (Emre Kongar'ın Resmi İnternet Sitesi, Son güncelleme: 14 Ocak 2019)

Ölümünden sonra yayımlanmış günlüklerinde yazdıkları da Melih Cevdet'in akıl-duygu-şiir ilişkisi üzerinde sürekli düşündüğünü göstermektedir:

"Sosyalizmi şiir gibi çekici bulmaksa, bayağı bir duygululuktan başka bir şey değildir. Ben o duygululuğu her şeyden önce şiirden atmış durumdayım. Şiir okurken de o tür duygululuğa kapılmam." (Melih Cevdet Anday, Bir Defterden, SS, İstanbul, 2008, s.14.)

Ören'de "Melih Cevdet Anday Şiir Günleri Şenliği"ne katılmış olan İlhan Selçuk, Oktay Akbal'a şöyle bir soru sorar:

"Namık Kemal 'vatan şairi', Tevfik Fikret 'insanlık, özgürlük şairi'! Melih Cevdet ne şairi?"

Oktay Akbal hiç duraksamadan şu cevap verir:

"Şiirin şairi..." (İlhan Selçuk, Cumhuriyet, 13 Ağustos 2006)

Melih Cevdet, artık kuşkusuz Türk dilinin ustaları arasında yerini almış bir şairdir. Fakat o bununla yetinmemiş parmak ısırtan bir istikrar içinde gazetelerde köşe yazısı ve denemeler yazma sebatını göstermiş, seyirciyle buluşan oyunlar ve kendine özgü romanlar yazmış, ayrıca dünya klasiklerinden çeviriler yapmıştır.

87 yıllık bir ömür az bir ömür değildir fakat Melih Cevdet, bu ömrünü edebiyata vakfetmiş, kendinde olanı etrafına da verebilmek için edebiyatın birçok türünde eserler vermiş, kalem oynattığı her alanda da başarılı olmuştur.

28 Kasım 2002'de gözleri dünyaya kapandığında ondan bize 11 şiir, 20 deneme, 8 roman, 7 oyun, 2 söyleşi, 1 öykü, 1 anı, 1 gezi, 1 günlük, 1 mektup; Batı ve Rus klasiklerinden birçok şiir ve roman çevirileri kalmıştır.

Son yıllarda çalışmalarını daha da hızlandırarak yazınımıza ve kültürümüze yeni ve doğru bilgiler eklemenin çabası içindeydi. Özellikle Ahmet Hamdi Tanpınar'ın öğrencisi, çalışmalarını yakından izleyen, bunlara omuz veren, bunun da ötesinde ölümüne yakından tanık olan birisi olarak bilgilerini yazıya dökmesi çok önemliydi. Önemli bilgileri kültürümüze eklemesini bildi, bunları kayıtlara geçirdi. "Tanpınar'ın Ölümü" kitabı hem Tanpınar'ın kitaplarına doğru bir gözle bakmamızı sağlamış, hem de uzun yıllar Tanpınar gibi aydınlanmacı ve ilerici yazarımızın sağın, tutuculuğun elinden alıp gerçek yerine oturtulmasını sağlamıştır.

TURAN ALPTEKİN ÖLMÜŞ DİYELER

Asım Öztürk

Hemen hemen her ay YENİ GELEN dergisi elime ulaştıktan sonra, Turan Alptekin öğretmenimüle dergide çıkan yazısı üstüne konuşmak alışkanlığımız olmuştu.

1965 yılında Salihli Lisesi'nde öğrencisi olmaktan hep onur duyduğum Turan Alptekin'le o yıllardan başlayan bir öğretmen öğrenci ilişkisinin ötesine geçen, edebiyata ve sanata ilişkin derin bir bağım oluşmuştu. Zaman ve yaşam hepimizi bir yerlere savururken araya giren kırk yılı aşkın bir süre görüşememiştik. O yıllar ülkemizin de çalkantılı, sorunları derin yıllarıydı. Yazın alanında yaptığım tüm çalışmalarda o yıllardan beslenen bilgilerle hep Turan Alptekin yanımdaydı. Onun ders içinde ve derslerin dışında yaptığı konuşmalar, öğrenci sorumsuzluğuna karşı aldığı önlemler, bizlerle tam bir eğitimci duyarlığıyla öğretici yoldaşlık ilişkisi kurabilmesi çok önemliydi. Kimliklerimizin ve kişiliklerimizin yeni yeni özgülendiği bu süreçte böylesine birikimli bir yazın öğretmeninden ders almak benim için ne büyük bir kazanımdı.

Haberi aldığımda Yunus'un dizelerini onun için mırıldanır oldum; Turan Alptekin ölmüş diyeler... Yunus Emre konusunun işlendiği derslerimizde benim konuyla ne kadar ilgili olduğumu bilip dersin içinde, dersin arasında bana söz

Turan Alptekin'in de gerek YUNUS EMRE, gerek NİYAZİ-İ MISRİ, gerekse Yaşadıkları ve tanıklığı açısından AHMET HAMDİ TANPINAR üzerine yazdıkları ve diğerleri önemini koruyarak bilgi dağarımıza akmasını sürdürecektir. Yaşamak ve yaşamı anlamak biraz da bu değil mi? Ölüm gerçekliğini bilerek durmadan bilgi, umut, yaşama sevinci, bölüşme doyumu, duyumsadıklarını bir başkasına aktarmak, ulaştırmak; bir başkasında yeniden bir ben olup çoğalmak değil mi?

vermesini anımsadım; "Bir de Asım'dan, Yunus Emre'yi sınıfta dinleyelim" demişti. Onun öğretmenliği sayesinde yazına ve bilgiye ne denli somut, gerçekçi yaklaşmam gerektiğini kavramıştım. Bunu doğrudan söylemezdi, daha duyarlı bir yaklaşımla konuyu yeni baştan ele alıp her yönüyle incelememi, öğrenmemi sağlardı. Bu konularda sınıfta beni öne çıkarıp gönendirerek sorumluluklar yüklediğini bilirdim. Onun verdiği güven duygusuyla sorumluluğum artar, okuduklarımı konuyu besleyen, çoğaltan yan bilgilerle desteklemem gerektiğini anlardım.

Ders çıkışlarının ilkyaza denk geldiği günlerde Salihli'de çok bilinen güzelim ULAŞ çay bahçesine oturup o ay yeni çıkmış olan kitaplardan ve dergilerden söz ederdik.

Tanpınar Gerçeğini Aydınlattı

Aradan geçen uzun yıllara karşın bende kalan, bende çoğalan Turan Alptekin ile görüşmemiz, yüz yüze gelmemiz söz konusu olmadı. Ben hep İzmir'de kalmayı yeğledim, İzmir'de yazmayı, İzmir'e tutunmayı yeğledim. Yıllar sonra aynı dergide yazdığımızı görünce, dergi yönetimini arayıp telefon numarasını aldım. O yıllar Ankara'ya dönmemişti. Mersin'de Mezitli bölgesinde oturuyordu. Telefon edip aradım, kendimi tanıtınca, "Sen neden uzun yıllardır aramıyorsun" diye bir sitemle, sitemin de ötesinde sevdiği bir öğrencisiyle yeniden buluşmanın sevincini içeren ses tonuyla konuşmaya başladı. Hatır sormanın berisinde kalan bir konuşmanın ötesine geçerek hemen yazından, sanattan özellikle benim alanım olan şiirden söz etmeye başladık. Bir saate yakın bu telefon görüşmemizi güzel, doyurucu duygularla anımsıyorum şimdi. O günden sonra gerek Mersin'de olduğu dönemde, gerekse sonra gelip uzun yıllar yaşadığı Ankara'ya yerleştiği dönemde en geç ayda bir yine uzun zamanları dolduran telefon görüşmelerimiz olurdu. İki üç yıl önce Ankara'ya yolum düşünce ziyaretine gelmek istediğimi belirtip evine uğradım. Eşinin ve kendisinin büyük bir incelikle ağırladıkları bir saati aşkın bir süreyi yine sanat ve yazını konuşarak geçirdik.

Son yıllarda çalışmalarını daha da hızlandırarak yazınımıza ve kültürümüze yeni ve doğru bilgiler eklemenin çabası içindeydi. Özellikle Ahmet Hamdi Tanpınar'ın öğrencisi, Tanpınar'ın çalışmalarını yakından izleyen, bunlara omuz veren, bunun da ötesinde Tanpınar'ın ölümüne yakından tanık olan birisi olarak bilgilerini yazıya dökmesi çok önemliydi. Bir kenara atılamayacak denli önemli bilgileri kültürümüze eklemesini bildi, bunları kayıtlara geçirdi. "Tanpınar'ın Ölümü" kitabı hem Tanpınar'ın kitaplarına doğru bir gözle bakmamızı sağlamış, hem de uzun yıllar Tanpınar gibi aydınlanmacı ve ilerici yazarımızın sağın, tutuculuğun elinden alınıp gerçek yerine oturtulmasını sağlamıştır.

Kalıplamış, yüzeysel değerlendirmelerle aydınlanma kültürünün dışına çıkarılmaya çalışılan Tanpınar'ı yeniden gerçek okuruyla buluşturmuştur. Toplumumuzun, toplumların değişim, dönüşüm süreçlerine denk düşen yazarların, sanatçıların sorumluluklarının bilincinde olmuştu hep. Bu duygularla yapıtlarını oluşturan Tanpınar'ın, sığdırılmaya çalışıldığı şablonları yırtarak onun bir yazın ve sanat insanı olduğunu bilerek kültürümüze kattıklarının ne denli önemli olduğunun altını çizmiştir. 1955 yılından başlayarak sürekli bilimsel gerçekliğin izini sürmesini öğretmeni Tanpınar'dan öğrenen Turan Alptekin, sonraki yıllarda konularını derinleştirerek öğrendiği bilgileri yazıya dökerek yazın dünyasıyla bölüşmüştür.

Yunus Emre Gerçeğini Ardştırdı

Turan Alptekin, birçok kesimde eksik

bilgilerle anılan, yaşatılmaya çalışılan YUNUS EMRE konusunda yaptığı araştırmalarla üç ayrı dönemde üç ayrı YUNUS'un yaşadığını ortaya çıkarmıştır. Bu günlere dek gelen şiirlerden, o şiirlerin yazıldığı dönemlerin tarihsel ve toplumsal olaylarını da göz önüne alarak tezini kanıtlamıştır. Bu buluşu çok önemlidir. Onca Edebiyat Fakülteleri, bölümleri dururken, adının önüne hiçbir akademik san yazılmazken, duyduğu sorumlulukla YUNUS EMRE konusunu derinlemesine çalışarak bu bilgilere ulaştı, kitaplaştırarak yazının belleğine kaydetti. Bunun yanı sıra büyük bir halk bilimcisi olan Azerbaycan kökenli İRENE MELİKOFF' un Alevilik ve Bektaşilik üzerine çalışmalarını Türkçeleştirerek dilimize ve kültürümüze kazandırmıştır.

17. yüzyıl Malatya doğumlu önemli bir Tasavvuf Şairi NİYAZİ-İ MISRİ'nin şiirlerini bu günkü dile çevirerek başka bir büyük çalışmanın altına imzasını atmıştır. Ahmet Haşim üzerine yaptığı çalışmalara başka çalışmalarını eklemiştir.

YENİ GELEN Dergisindeki ÂŞIK VEYSEL yazısı yeni bir çalışmanın izlerini taşıyordu. Belki Halk Edebiyatının Cumhuriyetimize, aydınlanmamıza denk düşen ve bu birikimlerle o günlerin çok önemli bir eğitim kurumu olan Köy Enstitülerinde bağlama öğretmenliğinin de şiirlerinde anlamsal izleri olan ÂŞIK VEYSEL'i yeni boyutlarıyla kitaplaştıracaktı. Bu yazısı üzerine bir saati aşkın telefonda konuşmuştuk.

Konuştukça bilgilerinin daha aydınlandığını, konuya gösterdiği duyarlığın daha da berraklaştığını sesinin tonundan anlamıştım.

Turan Alptekin öldü diyeler... Yazdığı yazılardaki tutarlılığı, bütünsel bir kültürle olaylara, konulara bakışı, birçok kesimce bilinmeyen, üzerinde durulmayan konuların ne denli önemli olduğunu vurgulayışı onu daha bu günden ölümsüz kılıyor. Bilimsel çalışmalara kaynaklık edecek birikimler bırakıp giderken, içinden geçtiği, içinden aktığı zamana dokunmuştur; hem de sevgiyle. Yazınımız ve kültürümüz küçük küçük emeklerin üst üste birikmesi değil mi? O birikimlerden yola çıkarak daha umut dolu bir Dünya'nın düşünü kurmuyor muyuz? Turan Alptekin birçok yüzeysel bilgilerin ve okumaların izini sürenler için bilinmiyor olabilir, yazının ve sanatın içinde olanlar, yazın alanında bilimsel çalışmalar yapanlar onun birikimleriyle bir gün karşılaşmak durumunda kalacaklardır.

Yazdıklarının doğruluğu ve gerçekliği açısından hiç ödün vermeden çalışanlar, yazı ve düşünce üretenler gündemin ve güncelin izinde olmamışlardır. Onlar seçtikleri, biriktirdikleri bilgileri daha da damıtarak yoğunlaştırmışlar, o bilgileri bir öz su kıvamında yaşama ve yaşayana katmışlardır.

Turan Alptekin'in de gerek YUNUS EMRE, gerek NİYAZİ-İ MISRİ, gerekse Yaşadıkları ve tanıklığı açısından AHMET HAMDİ TANPINAR üzerine yazdıkları ve diğerleri önemini koruyarak bilgi dağarımıza akmasını sürdürecektir. Yaşamak ve yaşamı anlamak biraz da bu değil mi? Ölüm gerçekliğini bilerek durmadan bilgi, umut, yaşama sevinci, bölüşme doyumu, duyumsadıklarını bir başkasına aktarmak, ulaştırmak; bir başkasında yeniden bir ben olup çoğalmak değil mi?

Çoğaldığın yerde duruyor yazdıkların sevgili TURAN ALPTEKİN öğretmenim, yazın yoldaşım, sizinle bölüştüğüm her sözcük sıcaklığını büyük bir incelik ve içtenlikle koruyor belleğimin ve bilincimin en güzel yerinde.

Varsın rakamlar ve harfler 1935 doğum tarihiyle, 3 Ekim 2019 ölüm tarihlerinin arasındaki zamanı kekeleyip söyleye dursun.

TURAN ALPTEKİN ÖLMÜŞ DİYELER...

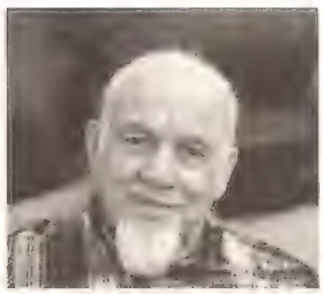

YENİ GELEN Dergisindeki ÂŞIK VEYSEL yazısı yeni bir çalışmanın izlerini taşıyordu. Belki Halk Edebiyatının Cumhuriyetimize, aydınlanmamıza denk düşen ve bu birikimlerle o günlerin çok önemli bir eğitim kurumu olan Köy Enstitülerinde bağlama öğretmenliğinin de şiirlerinde anlamsal izleri olan ÂŞIK VEYSEL'i yeni boyutlarıyla kitaplaştıracaktı. Bu yazısı üzerine bir saati aşkın telefonda konuşmuştuk.

ÇOCUK İTİRAFI

Katitsa (Kata) Külavkova

"Bilmiyorum neden
her gün kıyamet günüm
bana yaklaştığını
hissedip tuhaf oluyorum

korkudan ürperiyorum
titreme beni kaplıyor
ve uzun, çok uzun, yıpranmış,
düğümlerle dolu ip gibi
düğümleniyorum
ve onu çözmek için sabrım yok!

Sonra fark etmeden ayılıyorum
sanal gerçeğe
zaman makinesiyle dönüyorum
ve oynamaya
hayal etmeye devam ediyorum

yoksa nasıl hayatta kalırım
anne
– bilmiyorum!"

Katitsa Külavkova:
(Makedonca: Катица Ќулавкова),
Katitsa adını tercih eder, fakat birçok dilde söyleyişi zor olduğu için bazen yazılı metinlerde ve sözlü iletişimde adı Kata olarak da geçer. Katitsa Külavkova, Makedonya'nın değerli şair, denemeci ve edebiyat kuramcılarından biridir. Yazarlar Birliği ve PEN yöneticileri arasında yer alan Külavkova'nın çok sayıda eseri vardır.

Çeviri: Maria Leontik ile M. Kansu

İŞARET EDİYOR

Maria Pal

Sıkıntılar erginleşti

Her tabakta üzüntü
evrenin hayaleti gibi ay seni işaret ediyor

yaraların içinde beklentiler sararıyor

bulutlardaki orkestralar duyuluyor
ve kemanların gözyaşları arasında şiir yazıyor kalbin

Maria Pal: *19 Kasım 1948 Boteşti doğumludur. Cluj Napoka'da yaşıyor. Yirmi iki kitabı (Şiir, derleme) yayınlanmıştır. Romanya Yazarlar Birliği üyesidir.*

Çeviri: Alina Feruş Gereş

KELİMEDEN KAÇIŞ

Hanna Bota

bir kadın bir şiirden kaçtı
baş döndürücü hayatın deviniminden
kırmızı-mavi sarmalından
kaçtı bir kadın kaçtı
yeşil bir kadın özgür koşuyor
belki ölümüne yaşayan herhangi bir insan gibi
belki ölümün de ötesinde
herhangi bir ebedi ruh gibi
sarışın ve yeşil bir kadın kaçtı
kimse onu bir metne sığdıramaz
başlangıç ve bitişin yerdeğişiminde
herhangi bir heykel büstünde
değişmez bir kelimede olduğu gibi

Hanna Bota: *07 Temmuz 1968 Cluj Napoca doğumlu. Cluj Napoca'da yaşamaktadır. On iki kitabı (şiir, roman, derleme) yayınlanmıştır.*

Çeviri: Alina Feruş Gereş

BOĞULMUŞ BİR DENİZ KUŞU

Pankhuri Sinha

Boğulmuş bir deniz kuşu
Nasıl görünüyor
Sabah neler hissediyordu
Yağ sızıntısı ve köpük pisliğinden başka
Asfalt yolda
Alevler içinde patlayan
Dayanılmaz öfke
Denizde ve kitabın
Sayfalarının içinde
Ve odada
O okuyordu
Bir ofis kavgasında
Okuyordu o
Büyümüş
Gelişmiş
Yutarak başkalarını
Ötekileri sürükleyip gereksiz yere
Masum komplolarla
Tam formunda
İnsan öldürmek
Kötürüm bırakmak kuşları
Onları sakatlayıp
Engelli kılmak
Kanatlarımı
Etrafımdaki tüm gökleri doğramak.

Pankhuri Sinha: *Hintli şair, 18 Haziran 1975 tarihinde dünyaya geldi. Tarih dalında yüksek lisans yaptı. Şiir ve öyküleri Hintçe ve İngilizce yayınlandı.*

Çeviri: Ayten Mutlu

BU TEFECİLER DÜNYASINDA

İon Cristofor

Bu tefeciler dünyasında
Bu cellâtlar dünyasında
İlham perilerin kerhanede çalıştığı...
sen zavallı bir şairden başka bir şey değilsin
bitmemiş birkaç dizenin üzerinde
bir alev gibi titreyen,
kızışmış bir keçi gibi
birkaç dönümlük melankolinin fakir kiracısı

İon Cristofor: *22 Nisan 1952 Geace, Cluj Napoka doğumlu. Cluj Napoka'da yaşıyor. Kırk eseri (Şiir, eleştiri, söyleşi, çeviri) yayınlanmıştır. Romanya Yazarlar Birliği üyesidir.*

Çeviri: Alina Feruş Gereş

AŞK, İNANMAK VE YARATMAK "AMATÖR"LERİN İŞİDİR

Ekrem Ataer

Amatörlük bünyesinde anarşist yapıtaşlarını gizlemek, hiçbir şekilde eğilip bükülmemek elpençe divan huzura kabul edilmeyi beklememek, makam, mevki, rütbe istememektir bir anlamda. Amatörlük; onu kirletecek her türlü virüsten uzak duran ve yarattığı antikorlarla bünyesine giren tüm olumsuzlukları yok edecek güçte bir bedendir sanki.

Ne güzel bir kelimedir "amatör"; içindeki iddiayı aşkla, ihtirasla ve fırtınalı deli duygularla anlatan, tutkulu bir sıfattır. Aşk, Fransızca kökenli bu kelimenin bir yerlerine saklanmış ve bütün cazibesiyle, sevdiğine sürekli göz kırpar diye kurgularım hep. Zevkle, aşkla, kaygıdan azade, korkusuzca ve cesaretle yürümenin parke taşlarını örmektir sanki amatörlük. Amatör olabilmek her türlü esarete, mecburiyete, satışa, ekonomik anlamda kâr ve zarar ilişkilerine, kulluğa sırt çevirmek gibi bir şeydir. Amatörlük bünyesinde anarşist yapıtaşlarını gizlemek, hiçbir şekilde eğilip bükülmemek elpençe divan huzura kabul edilmeyi beklememek, makam, mevki, rütbe istememektir bir anlamda. Amatörlük; onu kirletecek her türlü virüsten uzak duran ve yarattığı antikorlarla bünyesine giren tüm olumsuzlukları yok edecek güçte bir bedendir sanki. İçinde tertemiz ve aşkla akan kanın beslediği bir beden. Hiç beklemediğinden, tahmin edemeyeceğin kadar mükemmel şeyleri görmenin, duymanın, dokunmanın, tatmanın, seyretmenin şaşırtıcı ve aklını baştan alan gizemli yöntemidir. Amatörlük tam da sanatın yakışığıdır. Bilgisizlik, donanımsızlık, beceriksizlik, ikincillik değil, tıpkı bir albatros gibi geniş kanatlarını gökyüzünde açıp saatlerce özgürce süzülmektir. Anlamsız ve geçici değerler için boş yere çırpınmak değildir.

Lakin bu güzel kelime dilimize yanlış ve aşağılayıcı bir içerikle girmiştir. "Acemi" ile aynı anlamın yüklendiği, çıraklıktan dahi öncelerinin karşılığıdır sanki. Sakardır, dengesiz, programsız, yöntemsiz ve delibozuktur. Sarayın "acemi oğlanlar" bölüğü ya da dergâha kabul edilmek için bekleyen "talip"ler ordusu, neredeyse zaman kaybı, boş hevesler denizi, eski deyimle bir "bâd-ı hevâ"dır. İşe yarar bir şey olsa, para pul gibi akçeli karşılığı olur. Eee! o da yoksa bize uymaz, onun için bir an evvel "profesyonel" olmak gerektir.

Peki Nedir Profesyonel Olmak?

Bir kere fiyakalı bir kelimedir; itibarlı, saygın, farklı bir havası vardır. Hatta uzman olmanın dahi üzerinde bir kulak algısı yaratır. Profesör gibi geliyor kulağa, para pul işleri de varsa yanında, o zaman haydi profesyonel olmaya!

Batı dillerindeki karşılığı kabaca; meslek sahibi, uzman, para için yapmak anlamları taşıyor. Ayrıca mezhep, inanç, itikat gibi farklı anlamları yüklendiğine de tanık oluyoruz. Kelimenin Latincede ders verme, savunma gibi de bir etimolojik haritası var. Ayrıca batı dünyasında, 18. yy'a dek avukat ve öğretmen gibi sözel meslek mensuplarının sıfatı iken, daha sonra hekimliğin itibarının artmasıyla hekimler de profesyonel sayılmıştır. Kısacası bir uğraşıyı meslek olarak yapmaktır da diyebiliriz. Burada iyi ya da kötü yapmakla ilgili bir belirteç yok.

Bizde ise amatör ve profesyonel kelimelerinin karşılığı çok kalın hatlarla çizilmiştir; ***"biri işini iyi yapar ve karşılığında para alır, bu onun mesleğidir, diğeri ise bir heves uğruna yapıyormuş gibi yapar ve onun için de para almaz kendi zevk âleminde mutlu mes'ut yaşar."***

Meseleye ticari noktadan baktığınızda bu doğrudur, kimsenin ürettiğini bedava satacak hali yok, mutlaka maliyetin üzerinde ve emek payı da koyularak bir ederi olacaktır. (Emek payı konusu biraz sıkıntılıdır ama var sayalım ki o pay da hakkaniyetle koyuldu ve emek sahibine ulaştı!) Tüm bu kurallar şimdilik içinde bulunmak zorunda olduğumuz sistemin ve ona dayalı ticaretin her alanında; küçük esnaftan tutun da, orta ve büyük ölçekli sanayiye varana kadar geçerlidir.

Peki Ya Sanat Alanında?!

Şimdi asıl meseleye ağır ağır yaklaşıyoruz.

Amatör ve profesyonel kelimelerinin ya da sıfatlarının en fazla kullanıldığı alanlardan biri de maalesef sanat alanıdır. Hatta sınırlar o kadar net çizilmiştir ki belirleyici yalnızca ve yalnızca neredeyse ekonomi olmuştur. Profesyonel sanat itibar merdivenlerinin üst basamaklarından aşağıları seyrederken, amatör üretim modelleri maalesef çok daha gerilerde üretmek için debelenip durur. Ürettiğini satmak değil paylaşmak gibi de bir ütopyası vardır ve o ütopyanın gerçeğe kanatlanması için gereken asgari ihtiyaçlarını ne devlet görür, ne de başka bir kaynak.

Hâlbuki bir ülkede sanatın umarsız ve "serdengeçti" damarı, amatör ve özellikle genç nüfus ile yol alır. O yol çok çeşitli ve zengin olursa, ülke sanatının tarih içindeki adımları da hızlanır. Bunun tek yolu da bence amatör sanat üretimlerinden geçer. Onun içindir ki hemen hemen gezdiğim tüm batı ülkelerinde amatör sanat ve kültür üretme alanları, resmi ya da bireysel büyük fonlarla desteklenir. Bu meseleyi sakın "Halk Eğitimi" ya da mahalle arasındaki kurslarla karıştırmayınız, anlatmaya çalıştığım çok daha kapsamlı ve sistematik bir yapıdır. Bu sistem öncelikli olarak yerel yönetim erkleri ve merkezi yönetim tarafından örgütlenip uygulanır. Yani sistem ve sistemin dinamikleri; sokaktaki, evindeki insanı sanat yapmaya bir anlamda iteler ve bu insanları toplumda amatör-profesyonel gibi anlaşılmaz maskelerle değil, düpedüz sanat üreten insan olarak sunar. Sokağın özgür rüzgârından korkmaz. İlk bakış noktası "bunlardan ben ne zarar görürüm" değil, "bunlarla birlikte nasıl yürürüm ve benim eksik bıraktığım hangi noktayı tamamlarlar" olur.

Düşünüyorum da Gezi Parkı sürecinde parkın içi kocaman bir mizah dergisiydi. Hem de bugüne kadar yapılmamış kadar dev bir mizah dergisi. İnsan yığınları ellerinde sprey boyaları, kartonları, kalemleri, markörleri, karikatürler çiziyorlar, inanılmaz zekâvet yüklü grafittiler yaratıyorlar. Gezi Parkı baştan aşağı fotoğraf kulübü ve sanki dev bir koroydu. Hiç detone olmayan, hiç unutmayan, her şeyin ezberde olduğu ve bütün orkestral ve koral nüansların mükemmel olduğu dev bir koro. O ve benzer alanlardan inanılmaz eserler ve üretimler çıktı. Hepsi amatördü ve hepsi akçeli işleri düşünerek üretmediler, onlar yalnızca içlerindeki volkanı dışarıya çıkarttılar. Bunu ise dev bir komün sofrası ile başardılar. İçinde kütüphanesi, resim atölyesi, matbaası, mutfağı, dans alanları olan bir ortaklar sofrası ile. Toplumsal olaylar modern toplumlarda şiddeti değil, sanatı ve insanlık er-

demlerini yüceltir, burada da öyle olmuştur. Bunu yapanlar, bizler yani sözüm ona "profesyoneller" değil bizatihi halkın ta kendisidir. Bizler ancak onların sanat ile anlatma yolculuklarında, kulaklarına yöntemler ve metotlar konusunda bir şeyler fısıldayanlarız.

Köylerde hasat zamanı insanlar koskoca tarlanın bir ucunda tıpkı bir roma ordusu gibi tek sıra dizilirler, ellerinde orakları, nacakları, tırpanları. Karşılarında biçilmeyi bekleyen dev bir ekin denizi üzerine bir sıra insan adım adım yürür. Başlarlar biçe biçe tarlaya girmeye ve her attıkları adımda tarla küçülür, ekinler bir bir devrilir, kazanç çoğalır. Sanır mısınız ki o insanlar bu doğa ile güreşlerini "of"laya "puf"-laya yaparlar. Onlar emeklerini ve alın terlerini birlikte söyledikleri ve hemen oracıkta anlık üretimlerle yarattıkları türküleriyle, şarkılarıyla beslerler. Birlikte ve amatör adımlarla doğayı ancak böyle alt ederler. Tıpkı mağara duvarında başlayan bizonu alt etme serüvenini anlatan harikulâde resimler gibi. Kazanç yok mu var, olmaz mı? Her attıkları adımda gerilerinde dolgun taneli buğday başaklarını bırakırlar. Yaşamın bir tarafındaki zor olanı alt ederken, sanatın örgütleyen, bütünleştiren ve kitleleri senkronize eden tarafını harekete geçirirler. Bu Homo Sapiens'in kodlarında vardır, sanatla üretir, sanatla anlatır, örgütler ve yoluna devam eder.

Sanatın bu tarafını yalnızca ve yalnızca amatör sanat başarabilir. Çünkü o eski deyimle gamdan azadedir. Hedef zoru alt etmek ise; doğa, düzen, sistem, derebeyi, saray, her neyse onu aşmak bu kitlesel üretimlerle mümkündür. Oscar ödüllerinde bir figür "Savaş karşıtlığını" tüm jürinin ve dünya kamuoyunun önünde ödülü reddederek ve tokat gibi bir konuşma yaparak ifade edebilir ve bu muazzam bir kafa tutmadır. Bu profesyonel alandan bir diklenme ve sistem dışına göz kırpmadır. O figür ki sistemin hâlâ içinde üretmeye devam ettiği müddetçe bu yükseliş dönemsel bir heyecan yaratır hepsi bu. Bütün birikimi ile halkanın dışına kendini attığı andan itibaren sistem için asıl o zaman tehlikeli olacaktır. Toplumu rahatsız eden bir konu üzerine rap söyleyen şarkıcılar toplanıp bir parça yapabilir ama "profesyonel" kaygılar ağır basıyorsa ilk rauntta yumruğu yer ve köşelerine çekilirler. Profesyonellik böyle bir mecburiyetler zincirinin esaret çıkmazıdır. Bizim anlattığımız da düpedüz budur işte. Bizde ise tarif edilen profesyonel sanat alanı içinde bunu gerçekten başarmak istisnalar hariç pek kolay değildir.

Onun İçin de Deriz ki

Sanatın memuriyeti, sanatçının memuru olmaz. Memuriyet geniş bir kavram; devletin, düşüncenin, partinin, siyasetinin, örgütünün, efendinin, ilâhların her ne ise... Bu sanatın muhteviyatına, tarihsel işlevine ve ruhuna aykırıdır. Bu söylediğime bütün sanat kurumları ve memurları da dahildir. Sanatın; yargılayan, eleştiren, kılıç çeken, doğru gördüğünü öven ya da destekleyen tarafı ile bu pozisyonun kan uyuşmazlığı vardır. Sanat mevzuat, yönerge, tüzük tanımaz. Müdür, başkan, şah, sultan, bakan, bakanlık, amir, ilâh sanatın dünyasında yoktur.

Elindeki kemanın sapı birinde, yayı sende olursa o kemandan istediğin sesi, melodileri, düşünceyi çıkaramazsın. Ya da salon dolar mı, film gişe yapar mı, kitap satar mı, reyting artar mı, kaset alınır mı diye çıktığın yolda belki "profesyonel" hayatında ilerlersin ama hepsi o kadar işte.

Onun içindir ki amatör duygularla, aşk ile yürümek gerek bu yolda, gerisi zaten gelir. Nasıl mı; halklar onlardan daha zengin ve cömerttir, hem bu gün hem de yarın.

ARAYIŞ

Hülya Köksal

Benliğine yurt arayan mevsimsiz göçebe
Güz dökümü yüreğinin üstünde
Sessizce uzaklaşıyor hanımeli kokulu kahkahalar
Her yer şimdi gurbet sana

GÖÇEBE IŞILTILAR

Gece erken çöker yalnızlığının üstüne
Yüzü belli belirsiz bir umuda hazırlanır gibidir
Gözlerinde göçebe ışıltılar
İçi içine sığmaz
Dışı içini anlamaz

ORADAYIM

Gözlerinde derin söylemli suskunluk
Güz bahçelerinin hüznüne bürünmüş
Gün dökülüyor yaprak yaprak ömrümüzden
Üstünkörü yaşadığımız
Anı yaşamadan güne dokunamazsın
Mesafe iki yürek arasındaki ıraksılık ve ayrıksılıktır
Bir gülüş kadar yakınım oysa sana
Göğün mavi sevincinde
Suyun dingin yüzünde
Bir türkünün en dokunaklı yerinde
Neredeysen oradayım

NAR ÇATLADI

Bir yitiriliş bir kaybolma duygusu
Solmuş fotoğraflarda yaprak döken gün
Yanılsamalı yansımasıyla aynada yabancı bir yüz
Geçmişini bulamaz geleceğini arar
Güzü ömrünün hüzün bahçesi kısaltır günlerini
Sürgün vermesi için umudunun :
Çok geç
Çok erken
Bilinemez
Sesi genç bakışı yaşlı
Nar çatladı taş çatladı
Yüreğinde çoğulladı yalnızlığı

YANAR TEN

Yaşamın biriktirdiği izler
Kederlerin tortusudur
Upuzun avcıdır zaman
Kısacık ömür biçer avına
Masalsız ninnisiz çocuklar erkencisidir gecenin
Güneşi doğuran kadınların özlemleri eksiltir günü
Yollar beklemekten yorgundur
Adsızıdır adressizidir kentin yoksullar
Şimdi bir uyurgezer uykudadırlar
Hallacı Mansur'da Nesimi'de yanar ten
Mustafa Kemal'de Denizde atar can
Ve bir gün uyanır türküleri yakanlar
Güneşi çalanlar yenilir güneşi içenlere

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2019/KASIM

ÇOKLU OKUMANIN KAÇINILMAZLIĞI

Dr. Ulvi Özdemir

Amerika Birleşik Devletleri'nde İnşaat Mühendisi olarak üniversiteyi bitirdiği halde mesleğini sürdürmeyip ilgi duyduğu, bir anlamda hobisi olan basketbol üzerine hayatını kurarak bu yönüyle de örnek oluşturmayı başarmış bir isim Murat Murathanoğlu. Tam bir spor emekçisi diyebiliriz onun için. Şimdi bütün bu yılları anlatan bir kitapla karşımıza çıktı Murat Murathanoğlu: *Salondaki En Kötü Koltuk*. Alır almaz bir çırpıda okudum ve çok beğendim bu kitabı.

Salondaki En Kötü Koltuk ve Murat Murathanoğlu

Spor deyince futbolun akla geldiği ülkemizde basketbolu ikinci spor yapmış isimlerin başında Murat Murathanoğlu gelir. Türkiye'ye basketbolu sevdiren adamdır. Neredeyse 20 yıldır ağır aksak bir ritimle basketbolu izliyorsam bunda Murat Murathanoğlu'nun payı büyüktür. İşine olan saygısı, basketbol bilgisi ve etkileyici ses tonuyla uzun yıllar basketbol ile ilgilenen herkesin bildiği bir isim olmuştur. Hatta açıkçası Murat Murathanoğlu çıkartıldığında Türk basketbolunun ilgi ve hatta düzey kaybedeceğini söyleyebilirim. Benim için böyle oldu en azından. Amerika Birleşik Devletleri'nde İnşaat Mühendisi olarak üniversiteyi bitirdiği halde mesleğini sürdürmeyip ilgi duyduğu, bir anlamda hobisi olan basketbol üzerine hayatını kurarak bu yönüyle de örnek oluşturmayı başarmış bir isim Murat Murathanoğlu. Tam bir spor emekçisi diyebiliriz onun için. Şimdi bütün bu yılları anlatan bir kitapla karşımıza çıktı Murat Murathanoğlu: *Salondaki En Kötü Koltuk* (Mundi Yayıncılık, Eylül 2019). Alır almaz bir çırpıda okudum ve çok beğendim bu kitabı. Bizim ekrandan izlediğimiz programların ve gelişmelerin arka yüzünü bütün dürüstlüğü ve açık sözlülüğü ile dile getirirken, görmediğimiz arka planda neler olup bittiğini, spor camiasında ve medya-televizyon dünyasında kimlerin kimlerin kuyusunu kazdığını, çekişmeleri, sürtüşmeleri ve nihayetinde emekçi, özverili insanların kapitalizmin çıkar kavgalarında nasıl ezildiğini, sömürüldüğünü de dile getiriyor. Zaten profesyonel duruşunu, dürüstlüğünü ve spor sevgisini, eksilmeyen heyecanını beğendiğim Murat Murathanoğlu'nun bu kitabını da alır almaz okumakta olduğum kitapları bir kenara bırakarak bir çırpıda okuyup bitirdim. Türkiye'de hiç bir başarının cezasız kalmayacağının bir örneğini de bu kitapla bir kez daha görmüş oluyoruz. Bu kitabı yazdığın için teşekkürler Murat Murathanoğlu.

Büyük Olayların "Çok Çok Kısa" Tarihi

Profesör Tufan Gündüz'ün hazırladığı Büyük Olayların Kısa Tarihi (Yeditepe Yayınevi, 7. Baskı, Ağustos 2019), dünyada ve özellikle Türkiye'de 20.yüzyılda yaşanmış olayları bir anlamda hatırlatmak ve kısa bilgi vermek fikrinden yola çıkarak hazırlamış güzel bir kitap. Gençler ve öğrenciler için özellikle yakın döneme ait tarihsel olaylar hakkında kısa bilgi vermekte başarılı. Ama eksikler de yok değil. Bence bilgiler çok kısa tutulmuş. Önemli olaylarla örneğin Anadolu Parsının Türkiye'de soyunun tükenişi ya da Ankaragücü'nün 1. Lig'e faşist cunta lideri Kenan Evren'in emriyle çıkartılmasıyla ilgili kısımlar ile *12 Eylül Askeri Darbesi* ya da *Küba Krizi* gibi tarihsel olaylar neredeyse aynı sayfa sayısı ile aynı önemde olaylar gibi aktarılmış kitapta. Bence özellikle günümüz gençlerinin büyük çoğunluğunun genel kültür konusunda ne kadar donanımsız olduğu düşünülürse bu tür "hap" bilgiler bile hiç yoktan iyidir diyeceğimiz bir yarar sağlayabilir. Ancak dediğim gibi kitapta yer alan olayların büyük çoğunluğu çok daha fazla ayrıntıyı hak ediyor. Tarihsel olayları neden-sonuç ilişkileri bağlamında ve aktörlerin rolünü belirterek, dönemin askeri-siyasal-ekonomik gelişmeleri ile bir bütün olarak ele almak zorunludur.

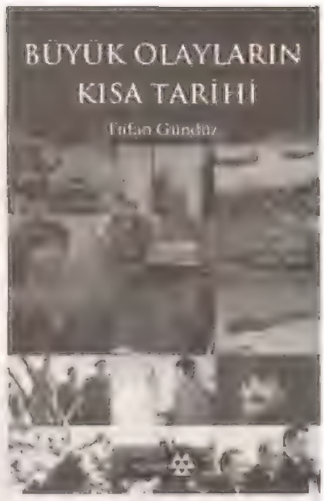

Önemli olaylarla örneğin Anadolu Parsının Türkiye'de soyunun tükenişi ya da Ankaragücü'nün 1. Lig'e faşist cunta lideri Kenan Evren'in emriyle çıkartılmasıyla ilgili kısımlar ile 12 Eylül Askeri Darbesi ya da Küba Krizi gibi tarihsel olaylar neredeyse aynı sayfa sayısı ile aynı önemde olaylar gibi aktarılmış kitapta. Dolayısıyla aslında Büyük Olayların Kısa Tarihi'nden ziyade "Büyük Olayların Çok Çok Kısa Hatırlatılması" gibi bir kitap çıkmış ortaya.

Yıllar önce Cumhuriyet Gazetesi'nin verdiği küçük kitaplar dizisinden çıkan Cumhuriyetin İlk Yılları-I ve Cumhuriyetin İlk Yılları-II, Kurtuluş Savaşı'nın kahramanlarından, Türkiye'de Çok Partili Hayatın önünü açan değerli devlet adamı İsmet İnönü'nün 1923-1938 yıllarına ait anılarından oluşuyor. Bu kitaplar da artık sahaflarda kıyıda köşede 1 liraya 2 liraya satılan kitapların arasına düştü. Çok üzücü bir durum.

Örneğin 12 Eylül Askeri Darbesi sadece 2,5 sayfada anlatılmaya çalışılmış. Diğer önemli tarih olayları da öyle... Böyle olunca "Büyük" olaylar hak ettikleri öneme uygun biçimde anlatılamamış oluyor. Dolayısıyla aslında *Büyük Olayların Kısa Tarihi*'nden ziyade "Büyük Olayların Çok Çok Kısa Hatırlatılması" gibi bir kitap çıkmış ortaya. Önemli ile nispeten önemsiz olan arasında içerik, sayfa sayısı ve anlatım bakımından bir ayrım gözetilmemiş. Buna ek olarak kitapta ne bir dipnota ne de kaynak bilgisine yer verilmiş. Bir diğer önemli eksiklik olayların kronolojik sıra ile verilmemesi. Böylelikle olaylar kronolojik akıştan da kopartılmış oluyor ki olayları kavramak ve yorumlamak açısından son derece sakıncalı. Bana göre tarihsel olaylar çok zorunlu olmadıkça kronolojik olarak dizilerek aktarılmalıdır. Ben tek tek olayları kendi içinde kronolojik olarak numaralandırarak okumaya çalıştım örneğin, ki gereksiz bir zorluğa katlanmış oldum. Bir diğer eleştirim de olayların seçimi ile ilgili. Bu noktada yazarın seçimlerinin büyük ölçüde yerinde olduğunu belirtebilirim. Ama örneğin *Anadolu Parsı, Keban Barajı, Özgürlük Heykeli* ya da *Yavuz Zırhlısı* gibi başlıklar da var kitapta. Bu tür eserler bence "Tarihsel Olay" kategorisine girmez. Bu tür eserlerin de tarihi yazılabilir elbette ama bu içerikler örneğin *1957 Suriye Krizi, 6-7 Eylül Olayları* ya da *Nihat Erim Suikastı* gibi "olaylarla" aynı kategoriye alınamaz. Elbette olayların seçiminde de sıkıntı yok değil. Örneğin *15-16 Haziran Olayları* ele alınan bir konu ise *Aydınlar Dilekçesi Olayı, Barış Derneği Davası* gibi olaylar neden yok? *Ankaragücü'nün 1. Lig'e Çıkışı* varsa Galatasaray'ın UEFA kupasını alışı, Efes Pilsen'in Koraç Kupası'nı alışı ya da İstanbul takımları dışında ilk kez şampiyonluk alan Trabzonspor'un Şampiyonluğu gibi olaylar neden yok? Bunlar çoğaltılabilir. Nitekim *Büyük Olayların Kısa Tarihi-2* de (Yeditepe Yayınevi, 4. Baskı, Ağustos 2019), bu eksiklikleri gidermek için olsa gerek diziyi devam ettirdi. Tufan Gündüz Hoca da ikinci kitabın önsözünde unutulan olayların varlığını hatırlatıyor ve dizinin devamının geleceğinin işaretini veriyor. Ben sevdim bu diziyi ve devamının gelmesini de bekleyeceğim. Ancak tarihsel olaylara daha fazla yer vermek ve kronolojik sıraya göre yeni bir baskı yapmak koşuluyla. Ayrıca her olay için altta kısa bir kaynakça kısmı da eklense çok iyi olacak. Bütün eksikliklerine rağmen özellikle gençlerin okuması gereken bir kitap dizisi olmuş.

Çoklu Okuma Sürecinin Kaçınılmazlığı

Çoklu okuma derken kastettiğim, bir kitabı bitirip diğerine başlamak biçimindeki okumanın tersine birçok kitabı birlikte okumak. Böyle yaptığım için edebiyat, tarih, bilim, felsefe gibi değişik alanlarda birçok kitabı birlikte okuyorum, yani birini bitirip diğerine başlamak yerine bir türdeki kitaba ara verip diğer türdeki kitaba geçebiliyorum. Böylelikle kuantum fiziği ile ilgili bir kitabı okurken ara verip Bukowski'nin daha önce 25-30 kez okuduğum bir şiir kitabına geçebiliyorum. Oradan on beş-yirmi şiir okuyup ardından bir öykü kitabından bir öykü okuyup, bir felsefe kitabına geçip oradan bir bölüm okuyorum, sonra bir anı kitabına, oradan bir çizgi romana geçebiliyorum. Bu yöntemi savunmuyorum ama okunacak o kadar güzel kitaplar varken sabırsızlığımdan dolayı başka türlüsü mümkün olmuyor. Okumaya zaman ayırdığımız süre ve mekân da bu tür geçişlere izin veriyor aslında. Genellikle uçak ve

Bana göre Yalçın Küçük Hoca'nın Tezler dizisi (Aydın Üzerine Tezler ve Türkiye Üzerine Tezler, toplam 10 cilt) hakkını vererek okuyanlar için ülkemizin üniversitelerinin içinde bulunduğu kalitesiz yönetim ve kalitesiz eğitim açmazı da düşünüldüğünde başlı başına bir üniversite diplomasına eşdeğer. Mutlaka okunması değil, yeniden yeniden okunması gereken eserler.

otobüs yolculuklarında Bukowski'nin bir şiir kitabını yanımda bulundururum. 12 yıldır bu yöntemle Bukowski'nin bütün şiir kitaplarını en az 25-30 kez okumuşumdur. Bukowski'nin şiirlerini okumaktan bıkamıyor insan. Beethoven'in 5. Ya da 9. Senfonisi'ni defalarca dinleyip dinlemekten bıkmamak gibi... Şu ara elimde yolculuk anlarım için Bukowski'nin İlham Perisine Oynamak'ı var örneğin. Ondan önce *Suda Yan Ateşte Boğul* vardı, ondan önce ise *Kendimize Açtığımız Yaralar*. Her okuduğumda güzel bir müziği yeniden dinlemek ya da sevdiğimiz bir yemeği tekrar yemek gibi, doyumsuz bir tat alıyorum Bukowski'den. Belki hastalıklı bir tarafı vardır bu takıntının ama umurumda bile değil. Öykü de bir diğer kulvar benim için ve güzel öykü kitapları eksik olmuyor kütüphanemde. Şu an Turgenyev'in öykülerinin 2. Cildinin çıkması (Turgenyev, *Huzurlu Sessizlik*, Öyküler/ Cilt 2, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2019) çok büyük şans oldu bu açıdan. İlk cildi okuyup çok beğenmiştim ve şimdi benim için şölen bu 2. ciltle devam ediyor.

Yine üniversitede odamda boş kaldığımda Yalçın Küçük Hoca'nın bir kitabını açar ortasından bir yerden okurum mutlaka. Bu hafta *Aydın Üzerine Tezler*'in 3. cildini en başından takrar okumaya başladım. Yalçın Küçük'ün kitapları da benzer bir güzellikte ve ayrıca başka bir yerde bulamayacağımız bilgi ve çözümlemelerle ülkemizi tarihimizi öğrenmek için bir hazine niteliğinde. Geçen hafta iki ders arasında odamda okumaya başladığımda bir çırpıda 100 sayfayı okudum örneğin. Yalçın Hoca'nın kitapları üslubundan dolayı kolay okunuyor, bu yüzden çoğu kez satırların altını çizerek, zaman zaman not alarak okumak durumunda kalıyorum. Söyleyeceğim şu ki muhteşem ciltler. Okumayana acırım. Tek sorun *Aydın Üzerine Tezler*'in, bu muhteşem 5 ciltlik eserin yeni baskılarının bir türlü yapılamayışı ve eski Tekin Yayınevi'nden çıkmış baskıların da piyasada bulunamayışı. Yeni kuşakların bu muhteşem eseri okuması gerek. Bana göre Yalçın Küçük Hoca'nın Tezler dizisi (*Aydın Üzerine Tezler* ve *Türkiye Üzerine Tezler, toplam 10 cilt*) hakkını vererek okuyanlar için ülkemizin üniversitelerinin içinde bulunduğu kalitesiz yönetim ve kalitesiz eğitim açmazı da düşünüldüğünde başlı başına bir üniversite diplomasına eşdeğer. Mutlaka okunması değil, yeniden yeniden okunması gereken eserler.

Cumhuriyetin İlk Yılları ve İsmet İnönü'nün Hatıraları

Yıllar önce Cumhuriyet Gazetesi'nin verdiği küçük kitaplar dizisinden çıkan *Cumhuriyetin İlk Yılları-I* ve *Cumhuriyetin İlk Yılları-II*, Kurtuluş Savaşı'nın kahramanlarından, Türkiye'de Çok Partili Hayatın önünü açan değerli devlet adamı İsmet İnönü'nün 1923-1938 yıllarına ait anılarından oluşuyor. Bu kitaplar da artık sahaflarda kıyıda köşede 1 liraya 2 liraya satılan kitapların arasına düştü. Çok üzücü bir durum. Neden adam gibi basılmazlar ve kitapçıların başköşesinde yer almazlar anlamak mümkün değil. Geçenlerde tekrar okudum ve bu eşsiz kahramanların Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki fedakârlıklarına, çabalarına tekrar hayran kaldım. Bu eşsiz insanlara çok şey borçluyuz ve Cumhuriyetin bilinçsiz kesimlerce yıkılışına karşı koyma sorumluluğumuzu yerine getirmek için atacağımız ilk adım belki de bu tür eserleri okumak olacaktır. Bu küçük hacimli iki cilt bu açıdan önemli bir başlangıç sayılabilir.

Kitaplarla olan dostluğunuzun hiç bitmemesi dileğiyle.

Nuray Gök Aksamaz'ın Tezus'unda Okuyan ve Düşünen İnsanın Arayışları

Tezus, Nuray Gök Aksamaz, Artshop Yayıncılık, 2019, İstanbul

"Tezus"ta yeralan en sevdiğim öykü (ya da deneme) "Odada Süzülen Şahin" oldu. Tüm katı gerçekliğin, sığlıkların çevrelediği dış dünyada öykünün anlatıcısının ona içsel rehberlik eden bir şahinle yaşadığı bir diyalogdur. Nuray Gök Aksamaz, Richard Bach'ın 80'lerde gençlerin elinden düşürmedikleri "Martı"sına gönderme yapar. Kuş imgesi aracılığıyla yapılan metinler arası göndermede "şahin" "sınırsızlığın", "özgürlüğün" temsili olarak yer almış.

Beni tanırsınız, günümün yarısını kendisiyle aramda sarsılmaz bir bağ olan muhayyel arkadaşım Düşses'le fısıldaşarak geçiririm. Düş arkadaşımın suretini, şahsına münhasır huylarını, sesinin rengini, tınısını tahayyül ederim. Kentin gürültülü kalabalığında ritim duygum yitip gidene dek, gece vakitlerinde sona eren şehir içi yolculuklarım vardır. Sanki sadece düş diyarından olanların konuşabildiği tılsımlı bir dil vardır. Ve ülke sınırları içinde bu dili doğuştan bilen sadece ben ve Muhayyel arkadaşım Düşses'tir. Dudaklarımız bir kez olsun kıpırdamaz. Konuşmak için tek bir söze dahi ihtiyaç duymayız. Yasaklı bir dil değildir bizim ki ya, yine de düşlerimizin dili ürkütür düş ülkemizden olmayanları. İşte, ona rastlamayı umduğum bir akşamüzeri izini sürmek için her gün evimin önünden geçen onlarca otobüsten birinin ön koltuğuna oturuyorum, pencere kenarından seyrediyorum insan siluetlerini. Camın buğusuyla nemleniyor ellerim, çiğ damlacıkları düşüveriyor sanki avuçlarıma. Her gün farklı bir semtte arıyorum düş arkadaşımı yılgınlığı tatmadan. İşte, yine o günlerden biri daha. Şehir trafiği, kakafonik sesler, tekinsizlik, tüm bunlar ruhumu kurşun gibi ağırlaştırmasın diye bir kitap çıkarıyorum heybemden... "TEZUS", evet, kitabın adı bu. Bir kadın yazar diyorum; Nuray Gök Aksamaz. Kadın yazarları severim diyor Düşses... evet, uğultulu bir sesle sanırım böyle diyor... Başlıyorum satırları okumaya " yaprağın titreyişi hiç geçmeyecek..." diye başlıyor ilk öykü olan "Kırmızı Kayık".

Aslında öyküden çok denemelerden oluşan bir kitap "Tezus". Öyküsellik kokan, bol metaforlu, betimlemeli denemeler ki bu benim en sevdiğim deneysel bir türdür. Tür kategorisine sokulamayacak denli özgün bir yazın biçimidir. "Kırmızı Kayık" ilk okuma edinimlerini kazanmaya başladığı çocukluk yıllarını, duygulanımlarını ve içsel dünyasını şekillendiren edebiyat eserlerini, roman kahramanlarını, gerçek karakterleri, rasyonel dünyayı ve sadece okurların adım atabildiği edebiyatın düşsel dünyasının küçük bir kız çocuğunun ruhunda bıraktığı izdüşümleri anlatır.

Odayı Göklere Açan Şahin

Bu okuma yolculuğu benim için değerliydi, okuma serüvenim boyunca dikkat yoğunluğumu diri tutmayı sağlayan bir kitaptı "Tezus". Beni en derinden etkileyen başlıklarla devam etmek istiyorum. Bunlardan biri, "Aynaya ve Köprüye Veda"dır. Bir ayrılığın, geride bırakılmaya karar verilen bir kente hoşça kal demeye hazırlanmanın öyküsüdür bu. Kullanılan ayna imgesiyle kahramanın hem yüzünün hem ruhunun kıvrımlarının yansımaları her satırda biraz daha açığa çıkar. İstanbul'un tarihi yapıları ve mekânları arasında yer değiştirirken bize bulunduğu uzamın enerjisini derinden hissettirir yazar. Veda edişlerin kalbi işgal eden kederini, yenilginin yılgınlığa çalan hüznünü... Ve omzuna dokunmasını arzuladığı bir el bekler, sağ ya da sol fark etmez, omuza dokunan beş parmağın vereceği güvenceyle onu kente ve sevgiliye edilen vedadan alıkoyacak bir el... Terk edişine engel olacak sıcacık bir el. Ayrılık teması belirgin bir biçimde göze çarpıyor kitapta. Birbirinin zihnine temas edemeyen, yabancılaşan, sevmeye kabiliyeti olan ama tökezleyen sevdalılar; sancılı sevdalar, çekip gitmeler. Ayrılığın insan üzerinde bıraktığı etkiyle ilişkili olarak yaşanan acının yoğunluğunu ağır dozlarda hissediyor okur. Fakat umuda ve aydınlığa duyulan arzunun filizlenmesinin çıkış nok-

Nuray Gök Aksamaz

Marc Chagall

tası değil midir acı? Acıyla evrilir, onunla bütünleştikçe içsel görü ediniriz ve yine edebi yaratıcılığı ve yazınsal üretimi besleyen de o değil midir bir anlamda?

"Tezus"ta yeralan en sevdiğim öykü (ya da deneme) "Odada Süzülen Şahin" oldu. Tüm katı gerçekliğin, sığlıkların çevrelediği dış dünyada öykünün anlatıcısının ona içsel rehberlik eden bir şahinle yaşadığı bir diyalogdur. Nuray Gök Aksamaz, Richard Bach'ın 80'lerde gençlerin elinden düşürmedikleri "Martı"sına gönderme yapar. Kuş imgesi aracılığıyla yapılan metinler arası göndermede "şahin" "sınırsızlığın", "özgürlüğün" temsili olarak yer almış. Şahin farkındalık düzeyinin artması, aydınlanmanın, bilgeliğin en üst düzeye ulaşmasını sağlayan bir rehberin simgesi olarak karşımıza çıkar. Yazar düşünsel olarak özgürleşmenin bizi taşıyacağı manevi zenginliği, düşsel öğeler katarak maddi dünyanın sınırları içinde bize anlatmış. Zaman zaman bir şeyleri anlamlandırmakta bocaladığım zamanlarda yol göstericiliğine sığındığım, muhayyel arkadaşım Düşses'le türdeş buldum odada süzülen Şahin'i. Sanırım bu yüzden zihnime en çok temas eden bu içsel yolculuk kıvamındaki diyalog oldu. Çünkü sistemden, yozlaşan, çözülen ilişkilerden, cevabını bulmakta zorlandığımız bireysel sorunlardan kurtulmaya yönelik attığımız adımlarda çoğunlukla bize güç verecek soyut ya da düşsel bir varlığa sığınırız, aslında bu varlık bizim iç sesimizdir. Dış dünyayla ve onunla çatışan benliğimizle yüzleşmemizin sesidir belki de.

Kayıtsızlığa Karşı
Gerçekçilik Çağrısı

"Zaman Aşımı Olamaz" ise tarihimizin en utanç verici katliamlarından biri olan " Madımak Olayı" üzerine yazılmıştır. 35 masum insanın, aydınların, ozanların, sanatçıların şeriat yanlısı radikal islamcı, yobaz bir güruh tarafından yakılarak katledildiği '93 Temmuzu belleklerimize bir kez daha kazınır. Başkalarının kutsal saydıklarına, ritüellerine, mezhep ve ideolojik inançlarına tahammül edemeyen, dini cani duygularının aracı haline getiren gerici toplulukların karanlık odalarında asla geniş kanatlı bir şahin süzülmeyecektir bu yüzden.

Değerli kitap "Tezus" üzerine yazacak çok şey var aslında fakat okuru eserle baş başa bırakmanın vakti geldi sanırım. Okuyunca "Tezus"a genel olarak karamsarlığın ağır bastığı bir kitap diyenleriniz olacaktır. Fakat yaşadığımız yüzyılda her şeyin iyi ve yolunda gittiğini söyleyerek insanlara iyimserlik aşılanacaksa her gün yüz yüze kaldığımız olumsuz gerçekler karşısında bu toplumsal kayıtsızlığa sürüklenmeye neden olmayacak mı? Yazar sorunları uzun uzadıya anlamlandırmaya, deşmeye, reçete bulmaya çalışıyor. Bunu yaparken bazen içsel çatışmalar da yaşanabileceğini vurguluyor. İçsel devrimin, içsel keşiflerin acıyla, karmaşayla, anlam arayışıyla gerçekleşeceğini anlatıyor. Bu kitap çözüm arayışı içindeki insanın ruhsal devinim sürecinin yazılı bir belgesidir belki de...

Benim otobüs yolculuklarında süren arayış serüvenime gelince... Henüz varlığının izine rastlayamadım ama vaktin birinde koca parlak kanatlarıyla bir gün odama süzüleceği inancıyla ruhsal devinimime devam ediyorum. Keyifli okumalar..

YEŞİM ZUHAL YOLCU

SATRANÇ'TA BULUŞMA MİRKO CZENTOVİC - ROBERT FİSCHER

Sülbiye Yıldırım

Stefan Zweig, Goethe'nin klasik öykü kuramının etkisinde yapıtlarını oluşturan yazarlardan. Öykülerinin konularını hayatın içinden seçer ama onları güçlü kılan ve sürükleyiciliğini sağlayan çatışmayı, çatışmanın yarattığı gerilimi öykü sonuna dek hep diri tutar. Hem üslubu hem de psikolojik anlamda yarattığı güçlü karakterleri, hayatın doğal akışındaki olaylardan seçtiği konularının ilginç hale gelmesini sağlayan öğelerdir. İnsan sevgisi vazgeçilmez ana izleğidir. Gorki, Zweig'ın öykülerinin Rusça basımına yazdığı önsözde; "Sanıyorum ondan önce başka hiç kimse, böylesine etkili, böylesine şaşırtıcı bir yumuşaklıkla, insana sevgiyi anlatmadı" der.

Son yıllarda klasiklerin yeniden basılması, onların yeniden keşfini de birlikte getirdi. Usta yazarların yüz sayfayı geçmeyen uzun öykülerinin küçük hacimli kitaplar şeklinde piyasaya sürülmesi, zamanın hızında kaybolan kitapseverlerin koşuşturma içindeki yaşamlarında, kısıtlı zamanların güzellikleri haline geldi. 1960 yılında "Brainwashed" ismiyle, Gerd Oswald tarafından sinemaya da uyarlandığından bu yana, Zweig'ın dünyada da en çok bilinen Satranç adlı öyküsünü içeren kitap da bu tadımlık kitaplardan biri.

Stefan Zweig, Goethe'nin klasik öykü kuramının etkisinde yapıtlarını oluşturan yazarlardan. Öykülerinin konularını hayatın içinden seçer ama onları güçlü kılan ve sürükleyiciliğini sağlayan çatışmayı, çatışmanın yarattığı gerilimi öykü sonuna dek hep diri tutar. Hem üslubu hem de psikolojik anlamda yarattığı güçlü karakterleri, hayatın doğal akışındaki olaylardan seçtiği konularının ilginç hale gelmesini sağlayan öğelerdir. Güçlü karakterlerinin yanında öykünün olmazsa olmazı kabul edilen çatışmayı yaratmadaki başarısı, çatışmayı sürükleyen gerilimi en üst noktaya taşıyabilmesi ve bunu öykünün sonuna kadar koruyabilmesi öykülerinin kalıcılığını ve güncelliğini sağlayan öğelerdendir. Her öyküsü okurda silinmez izler bırakır. Öykülerinde Hümanizm felsefesinin etkisi vardır. İnsan sevgisi vazgeçilmez ana izleğidir. Gorki Zweig'ın öykülerinin Rusça basımına yazdığı önsözde; **"Sanıyorum ondan önce başka hiç kimse, böylesine etkili, böylesine şaşırtıcı bir yumuşaklıkla, insana sevgiyi anlatmadı"** der.

Güçlü karakterler yaratabilmesinin altındaki neden Psikolojiye duyduğu ilgidir. Psikolojik derinliği yaratmadaki başarısı biyografik yapıtlarının mükemmelliğinin de sırrı olarak kabul edilir. Çalışmalarını yakından izlediği Freud'a, bazı öykülerini gönderdiğini, onun görüşleri doğrultusunda düzeltmeler yaptığını, mektuplaşmalarından okumaktayız. **"Yapıtlarınız içinde severek okuduğum Jeremias ve Karışık Duygular'da üstün değerlere sahip insanın iç dünyasının derinliğini nasıl zevkle okuduğumu, bazı antik heykellerin gövdelerini saran şeffaf elbiseler gibi düşünceye şekil veren ustalıklı dilinize nasıl hayran olduğumu size söylemek benim için bir gereksinim."** sözleriyle Freud, bir mektubunda Zweig'a övgü yağdırmıştır. Büyük bir okur kitlesini kazanmasının, hatta çağının en çok okunan Alman yazarı olmasının nedenlerinden biridir, karakter yaratmadaki başarısı.

Hücrede Satrançla Direniş

Satranç, Zweig'ın İkinci Dünya Savaşının ve faşizmin yol açtığı insanlık dramından yola çıkarak yazdığı bir öyküdür. Öykünün odağını Nazilerin entelektüel Yahudilere uyguladığı tecrit işkencesi oluşturmaktadır. Dr.B. Yahudi bir avukattır. Aileden gelen bir gelenekle, imparator ailesinin mallarının korunması ve sağlam yatırımlarda değerlendirilmesi işlerine bakmaktadırlar. Nazilerin Avusturya'yı işgal etmeleriyle tutuklanır ve bir otel odasında tecrite mahkûm edilir. Sıcak ve konforlu olan bu odada sadece yatak ve lavabo vardır. Gri bir duvardan başka bir yerin görülmediği demir parmaklıklı penceresi

Stefan Zweig

Satranç, Zweig'ın İkinci Dünya Savaşının ve faşizmin yol açtığı insanlık dramından yola çıkarak yazdığı bir öyküdür. Öykünün odağını Nazilerin entelektüel Yahudilere uyguladığı tecrit işkencesi oluşturmaktadır. Dr.B. Yahudi bir avukattır. Aileden gelen bir gelenekle, imparator ailesinin mallarının korunması ve sağlam yatırımlarda değerlendirilmesi işlerine bakmaktadırlar.

Amerikan satranç şampiyonu Bobby Fischer Sovyet satranççı Michael Tal ile karşılaşırken.

ve ne zaman açılacağı belli olmayan kapısının dışında, dünyayla bütün bağı kesiktir. Bu çırılçıplak odada hiçliğe mahkûm edilmiş bir adamın ve işkenceye dönüşen bir bekleme sürecinin anlatıldığı öyküde Zweig, Dr.B.'nin tesadüfen eline geçirdiği satranç kitabıyla hayata bağlanışını, işkenceye direnişini anlatıyor.

Öykü savaş zamanında New York'tan Buenos Aires'e gitmekte olan bir yolcu gemisindeki satranç mücadelesiyle başlar. Faşizmin insan üzerindeki yıkıcı etkilerinin ve savaş ekonomisinin yarattığı yeni sosyal sınıfların temsilcileri olan yolcular ve onların davranışları öykünün örgüsünü oluşturmaktadır. Bu örgü içerisinde, Gestapo'nun Dr.B.'ye uyguladığı işkence ve onun işkenceye göğüs germek için kendi benliğine karşı kıyasıya rekabete girdiği satranç oyunu ile Dr.B.'nin Mirko Czentovic ile gemide oynadığı satranç oyunu öykünün konusudur. Mirko Czentovic; Zweig'ın satranç oyununda Dr.B. ile beraber iki ana karakterden biri küçük yaşta annesini ve babasını kaybeden, öğrenme güçlüğü çeken, ilgisiz, dikkatsiz, ağırcanlı, öğrenmeye isteksiz, yaşıtlarıyla ilişki kurmaktan kaçınan, asosyal, az konuşan, kendisinden istenenin ötesinde hiçbir şey yapmayan, üşengeç, etrafında olan bitene ilgisiz, diğerlerinden oldukça farklı tip Mirko. Zaman içinde satranca ilgisi ortaya çıkınca kendisine sahip çıkan papaz tarafından iyice eğitilip on sekiz yaşında Macaristan satranç şampiyonu, yirmi yaşında da dünya satranç şampiyonu oluyor. Mirko Czentovic Zweig'ın, öyküde tanımını yaptığı özel satranç dehalarından biri.

İnsanı derinden saran gerilim yüklü anlatıda, Dr.B.'nin kişilik bölünmesi yoluyla işkenceye direnmek için oynadığı satranç oyununun anlatıldığı sahnelerle, gemide her iki ana karakterin karşılıklı oynadığı oyunun anlatıldığı sahneler oldukça sarsıcıdır. Konusunun ilginçliği ve karakterlerinin dikkat çekici psikolojik yapıları bakımından çok yönlü okumayı sağlayan, kurgusuyla da okuru soluk soluğa bırakan öykünün odağında ise yazar; bir insanın çok zorda kaldığı, her şeyin bittiğini düşündüğü bir durumda, olumsuzluklara direnmeyi sağlayacak bir varoluş nedeni yaratmasının, hayata tutunmayı da sağladığı ana temasını işlemektedir.

Varoluşçu psikolojinin izlerini taşıyan öyküde satranç oyunu; Dr. B.'nin işkenceye dayanabilmek, geçirdiği zor sürece anlam katabilmek amacıyla tutunduğu bir neden olarak işlenmiş. Mirko içinse satranç oyunu kendini ifade etme biçimi. Belki de bu yüzden Zweig, satrancın ve oyuncusunun niteliklerini öykü içinde anlatırken daha çok insansal özelliklerine vurgu yapmış, oyuncuları **"Özel Türden Dâhiler"** olarak nitelemiştir. Bu bölümü biraz uzun alıntılayarak aktarmak istiyorum: **"Satranç bir bilimdi, bir sanattı, (...) kendini sürekli geliştiriyordu ama durağandı, (...) eserleri bulunmayan bir sanattı, (...) kanıtlanmış olduğu üzere, varlığı ve oluşu açısından bütün kitaplardan ve eserlerden daha kalıcıydı, bütün zamanlara, bütün halklara ait bulunan, can sıkıntısını öldürmek, duyuları bilemek, ruhu gergin tutmak için dünyaya hangi tanrının getirdiği kimsece bilinmeyen tek oyundu. (...) her beceriksiz, onunla şansını deneyebilirdi, ama öte yandan aynı oyun, o değiştirilmesi olanaksız sınırlılıktaki kare içerisinde ustalardan oluşan özel bir tür üretebiliyordu. (...) Hepsi**

Soğuk Savaş döneminin satranç şampiyonu tartışmasız, Sovyetler Birliği olmuştur. Bu şöhreti sadece bir kez Robert Fischer kırmış, 1972 yılında Boris Spassky ile yaptığı maçı kazanarak Amerika'yı şampiyon yapmıştır. Bu şampiyonluğu benim için ilginç kılan, Robert Fischer'in Zweig'ın satranç öyküsünün iki karakterinin karışımı olarak karşımıza çıkması.

Amerikan satranç şampiyonu Bobby Fischer
Sovyet satrançcı Tigran Petrosian ile Buenos Aires'te 1971'de karşılaştılar.

de yalnızca satranç için öngörülmüş bir yetenekle donatılmıştı, kişiliklerinde vizyonun, sabrın ve tekniğin tıpkı matematikçide, yazar ve şairde, müzisyende olduğu gibi, sadece farklı kesitlerde ve bağlantılar içerisinde olmak üzere, kesin bir biçimde belirlenmiş bir oran çerçevesinde etkinlik sergilediği, özel türden dâhilerdi."(Sf:12-13)*

Zweig'ın söylemiyle, **"özel türden dâhiler"** üreten satranç oyunu, belki o yıllarda yazarın sözünü ettiği, **"bir sanatçı ya da bir mimar gibi kalıcı** ve somut bir eser **bırakamıyor"**du ama ilerleyen zaman içinde yaptıkları hamleleri oyun taktiği olarak satranç tarihine yazdıran, hamlelere adını veren dâhi oyuncular var oldu. Satranç oyuncusu şampiyon olduğu sürece var olan, şampiyonluğu yitirdiği andan itibaren de yıldızı sönen bir figür olarak kalmadı. Çünkü oyuncunun, en çok da gerçek hayattaki kişiliğinin bütün verilerini, kazanmaya kanalize ederek, bütün benliğiyle karşı tarafı yenilgiye uğratmak için çalışması, büyük bir çabanın ve zihinsel faaliyetin ürünü. Bu yüzden karşı tarafın alanını zapt etmek ve şahını esir almak için kıyasıya savaşmayı göze almasının sonucu olarak elde ettiği soyut bir 'zafer' kavramı, oyuncuya maddi kazancın veremediği hazzı veriyor. Kazanmanın verdiği haz, satranç oyununun ve satranç oyuncularının zaman içinde devletlerin ideolojik gücünün göstergesi olarak kabul edilme olgusunu yaratmıştır.

Soğuk Savaş'ta Satranç Muharebeleri

II. Dünya Savaşı'nın ardından birçok ülkede halk demokrasileri kurularak sosyalist düzene geçilmesi ve sosyalist hareketlerin birçok ülkede yayılması, ABD tarafından tepkiyle karşılanmıştı. 1946'da eski İngiliz Başbakanı ve Batı'nın önde gelen siyasetçilerinden W. Churchill'in, ABD Başkanı H. Truman'la birlikte Sovyetler Birliği'ne karşı bir siyasal savaş ilan eden ve **Demir Perde** ifadesine yer veren ünlü konuşmasından sonra dünya iki kutuplu olarak tanımlanmaya başlandı. ABD önderliğinde Batı Bloku ile Sovyetler Birliği'nin önderliğinde Doğu Bloku ülkeleri arasında 1947'den 1991'e kadar devam eden uluslararası siyasi ve askeri gerginlik **Soğuk Savaş** olarak belleklere kazındı. Dillendirilmeyen ama gerginliğin ve tedirginliğin şiddetli yaşandığı bu dönemi daha çok, "Süper Güç" de denilen Amerika ve Sovyetler Birliği'nin her fırsatı kendilerinden yana güç gösterisine çevirdikleri yıllar olarak hatırlamaktayız. Öyle ki o yıllarda iki ülkenin oyuncularının kıyasıya yaptığı satranç maçları, döneme damgasını vuran, akıllarından silinmeyen seyirlik bir olgu olarak, sözünü ettiğim güç gösterisinin bir parçası olmuştu. Zweig'ın deyimiyle **"özel türden dâhiler"**i gerektiren bu oyun, her iki ülkenin aklını temsil eder konuma yükseltilmiş, iki ülke vatandaşları arasındaki satranç maçları iki ülkenin de aklı arasındaki gerçek savaş gibi algılanıp oyuncuları da göğüs göğse çarpışan savaşçılar olarak kabul edilmişlerdi.

Bu çekişmede uzun yıllar her iki ülke de satrancın ulusal bir oyun olmasını sağlamak için çok büyük paralar harcayıp çalışmalar yapmıştı. İlgiyi daha da çoğaltmak için ortaya konulan ödüller artırılmış, satranç oyuncuları çok özel insan muame-

lesi görmüştü. Bu yüzden iki süper güç arasındaki her satranç maçı, devletlerin varlıklarını ortaya koyduğu ölüm-kalım mücadelesi haline gelmişti. Böylesine kıyasıya yarış, iki güç arasında bilimkurgu öykülerine taş çıkaran olaylara sahne olmuş, birbirlerinin satranççılarının metabolizmasını bozdukları gerekçesiyle, oturulan sandalye ve masaların kimyasal testlerden geçirilmesi olayları yaşanmıştı. O yıllarda televizyon kanallarından naklen yayınlanan satranç maçları dünyada büyük bir seyirci kitlesi doğurmuştu. Seyirci kitlesinin büyük çoğunluğu da satranç oyunundan çok, iki kutuptan hangisinin kazanacağına odaklanmış izleyicilerdi.

Soğuk Savaş döneminin satranç şampiyonu tartışmasız, Sovyetler Birliği olmuştur. Bu şöhreti sadece bir kez Robert Fischer kırmış, 1972 yılında Boris Spassky ile yaptığı maçı kazanarak Amerika'yı şampiyon yapmıştır. Bu şampiyonluğu benim için ilginç kılan, Robert Fischer'in Zweig'ın satranç öyküsünün iki karakterinin karışımı olarak karşımıza çıkması.

Fischer tıpkı bizim Mirko gibi, içe kapanık, iletişim bozukluğu olan Asperger Sendromu yaşayan biridir. Okulla arası hiçbir zaman iyi olmamış, onaltı yaşında okulu terk etmiş ve tıpkı Dr.B. gibi satrancı kendini koruma yollarından biri olarak kullanmış. Özel türden dâhilere örnek bir oyuncu olması, sanki Zweig'ın tezini doğrular nitelikte olmasının ötesinde Zweig'ın karakter yaratmadaki başarısının canlı örneği.

Sovyetler'in oyuncusunu yenerek 1972 yılında şampiyon olan Robert Fischer'in hakkında, büyük bir deha olmasının yanında garip biri olduğu söylentileri hiç eksik olmamıştı o yıllarda. On üç yaşında ABD gençler şampiyonu, on dört yaşında ABD şampiyonu ve on beş yaşında da satranç tarihinin en genç uluslararası büyük ustası(GM) olmuştu. O da Zweig'ın Mirko'su gibi sorunlu bir çocukluk geçirmiş, satranç oynamaktan başka hiçbir şey yapmamış biridir. Kadınları sevmeyen, küçümseyen, onları yeteneksiz olarak gören, hatta düşünmek için dahi yeterli yeteneklerinin olmadığına inanan biri. Sovyetlere ve sosyalizme karşı kazandığı büyük zaferle Amerika'nın yetiştirdiği bu ilk şampiyon, dünya şampiyonu olduktan sonra da başka hiçbir şampiyonaya katılmamıştır. Anti-emperyalist ve Anti-semitik olan Fischer'in fikirlerini açıklaması, ülkesinde vatan haini ilân edilmesine, Amerikan vatandaşlığından çıkarılmasına sebep olmuştur. Tıpkı Dr.B. gibi ülkeden ülkeye yurtsuz bir yaşam sürmüş, Amerika'nın yakalama kararından kurtulmaya çalışmıştır. En sonunda da kendisine kucak açan İzlanda'da ölmüştür.

Satranç öyküsü, Zweig'ın 1942 yılında intiharından önce, Brezilya'da yazdığı son öyküdür. Aradan geçen onca yıldan sonra Robert Fischer'in öyküsüyle Satranç öyküsünün gelip aynı sorunda çakışması, üstelik tıpkı bizim öykümüzdeki satranç şampiyonu Mirko Czentovic'in farklı kişiliğiyle Robert Fischer'in farklı kişiliğinin buluşması gibi oldukça ilginç. Czentovic ile Dr.B.'nin karşılaşması ve oyunları da tıpkı soğuk savaş dönemini akla getiren bir ölüm kalım savaşı olmuştur. Öyküde olayın geçtiği yer olan gemi dünyayı temsil ederken, satranç tahtası ve satranç oyunu, o yıllarda savaşın kaosunu ve dayanılmaz yıkımını yaşayan bütün bir Avrupa'dır. İki taraftan hangisi kazanırsa kazansın, aslında kazananı olmayan bir maçtır ya da savaştır giriştikleri. Oyunun sonu her ikisi için de yıkımın kendisidir. Tıpkı, savaşın insana ve insanlığa yaptığı kötülüğün yok edici olduğu gibi. Yaraları sarmaya çalışmak, onu derinleştirmekten başka bir işe yaramamıştır.

Soğuk savaş yıllarında da aynı durum söz konusudur. Bu kez sessiz bir savaşın savaş meydanıdır satranç oyunu ve bu meydan bu kez büyümüş, tüm dünyayı kapsamıştır. Üstelik bu sessiz savaş da iki dünya savaşının yaptığı yıkımdan ve kötülükten daha az zarar vermemiştir insanlığa.

1991 yılında Berlin Duvarı yıkıldı ve Sovyetler Birliği dağıldı, sosyalizm yenilgiye uğradı. Dünyanın iki kutupluluğu da bitti. Artık satranç göz önünde sergilenen güç gösterisinin sembolü olmaktan çıktı. Çünkü tek güç olarak kalan Amerika'nın gücünü kanıtlaması için aklın temsiline ihtiyacı kalmadı. Satranç şampiyonlarını artık sadece satranç oyunuyla ilgisi olan meraklıları tanıyor. Zweig'ın dâhi olarak kabul ettiği ve dünyanın tanıdığı dâhiler artık unutulmaya terk edildi. Satranç tahtasının sınırlılığının yerini başka dar alanlar, satranç oyununun yerini çirkin oyunlar aldı. Şimdi bütün dünya satranç tahtası, bütün insanlık satranç taşları ama ne yazık ki artık oyunun kuralları yok. Tek kişilik ahlaksız bir güç gösterisi yangın yerine çevirdi bütün bir dünyayı. Sönmeyecekmiş gibi yanıp duruyor.

Alıntılar: Satranç, Stefan Zweig, Almanca aslından çeviren: Ahmet Çemal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, III. Basım, Eylül 2013, İstanbul.

EGE KIYILARINDA

Rahime Henden

I

Vurdu dalgalar tüm gücüyle,
kıyıya hasretten...
Kara saçlı kız,
sildi sürmesini gözünden.
Attı uzaklara bedenini,
düşleri yanımda kaldı.
Kara kara bulutlara,
takıldı saçlarından;
köz oldu yüreğimin gözü.
Söndürür belki şimdi gözyaşı
yüreğimdeki közü...

II

Gitme, ırmaklar hep denize akar,
duyar da soluğunu göçmen kuşun.
Çağıldar çağlayanlar, şelaleler çağıldar...
Kınalı kızın türküsü okunur sonra,
hep uzaklara giden.
Üveyik sürüsüdür, çırpar kanatlarını,
mahzun çocuklar uyur mülteci.
Sorma ötesini sen de eeyy sevgili!
Ayrılıklar kaç gurbet eder?

III

Çoban yıldızlarına baksam,
gözlerinde şavkıyan ışık gibi parlayan;
ben neylesem?
Her yer gurbet...
Saçlarının ışığa değdiği yerde kalbim,
bir avuç korla bekler seni
Ege kıyılarında.

BİR SERGİDEN İZLENİMLER APTULİKA ÇİZER, BEŞER ŞAŞAR

Murat Beşer

Çizdiği bir karikatürün üzerine "Ertel Çalar, Beşer Şaşar" yazınca, aynı okulda, Mimar Sinan Üniversitesi Resim Bölümü'nde okumamıza rağmen yıllarca konuşmamış, selamlaşmamıştık. Belki de en güzel yılları kaybetmiştik, iki Fatih çocuğu olarak birbirimizden mahrum. Mezuniyet sonrasına, doksanlı yılların başına, her ikimizin de ergenlik döneminin bitişine denk gelmişti, bu çocuksu küslüğün noktalanışı. İlk sohbette bira içtik ve en çok ortak sevdiğimiz plağın Judas Priest'in "Screaming For Vengeance" olduğunu karşılıklı teyit ettik.

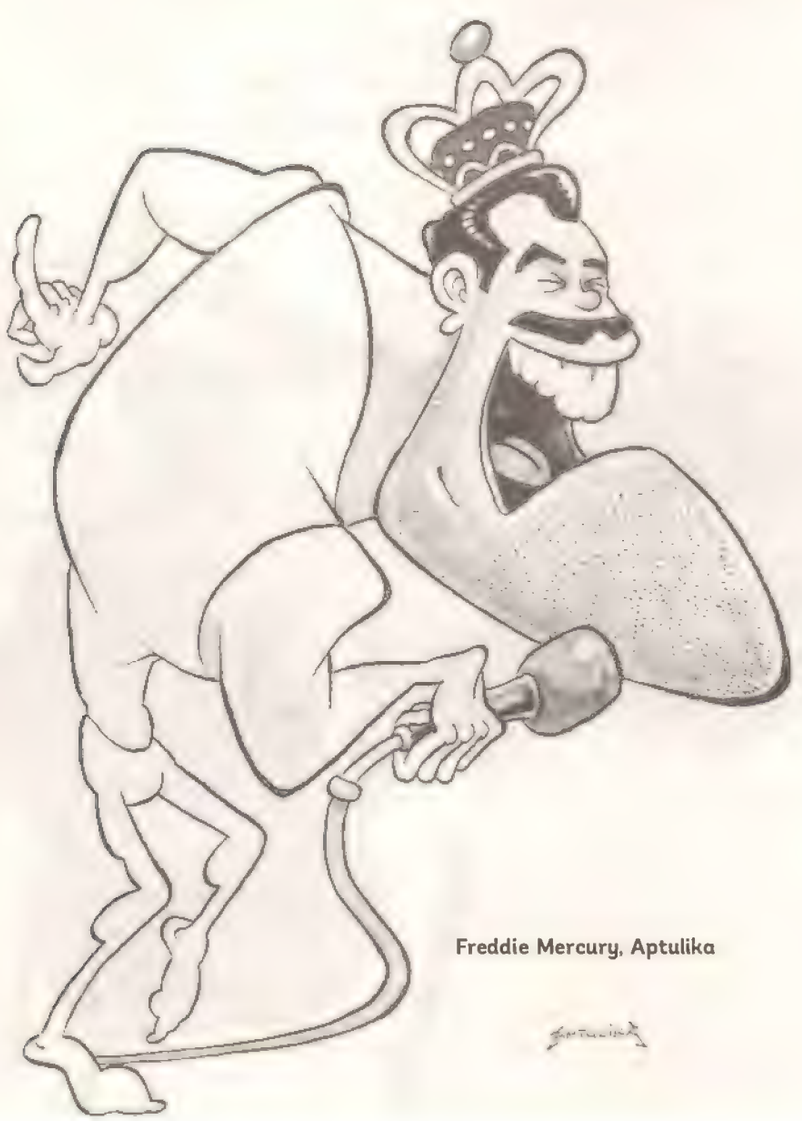

Freddie Mercury, Aptulika

Aptülkadir Elçioğlu, nam-ı diğer Aptulika'yı seksenli yılların ortasından beri tanırım. Bir kısmına uzaktan da olsa, Ortaköy'de kaset tezgâhı açtığı günlere, Gırgır dergisinden HBR Maymun'a uzanan karikatüristlik macerasına; Rock FM'de ve Flash TV'de yaptığı programlara kadar hayatının pek çok dönemine tanıklık ettim.

Tanışlık komik bir husumet münasebetiyle başlamıştı. 1985 yılında -sayfada ayrı bir yazıyla yer alan Murat Ertel'in önayak olmasıyla- Güneş Gazetesi'nin gençlik ekine Heavy Metal müziğinin sosyolojik kökenleri üzerine yazdığım kısacık yazı, ateşli metalcileri -ne demek istedi şimdi bu diye- kıllandırınca, yanıt hakkı Aptulika'ya düşmüştü.

Çizdiği bir karikatürün üzerine "Ertel Çalar, Beşer Şaşar" yazınca, aynı okulda (Mimar Sinan Üniversitesi Resim Bölümü'nde) okumamıza rağmen yıllarca konuşmamış, selamlaşmamıştık. Belki de en güzel yılları kaybetmiştik, iki Fatih çocuğu olarak birbirimizden mahrum. Mezuniyet sonrasına, doksanlı yılların başına, her ikimizin de ergenlik döneminin bitişine denk gelmişti, bu çocuksu küslüğün noktalanışı. İlk sohbette bira içtik ve en çok ortak sevdiğimiz plağın Judas Priest'in "Screaming For Vengeance" olduğunu karşılıklı teyit ettik.

2001 yılında cumartesi günleri Cumhuriyet gazetesine tam sayfa müzik yazmaya başlamamla bir baş-

Aptulika ile Murat Beser

ka boyuta geçmişti, Stüdyo İmge zamanı başlayan dostluğumuz. Artık Ertel çalmıyor, Beşer şaşmıyordu, ama Beşer yazıyor, Aptul çiziyordu. Beş yıla yakın -Milliyet Gazetesi'ne gidene değin yazdığım- yazılarıma yüzlerce harika desen çizmişti.

Yılların ardından bir Kuzguncuk sakini olmasıyla birlikte azıcık inzivaya çekilse de, Yoldan Çıkmış Simalar kitabı ile hareketlenmiş, ardından sergilerle yeniden kalabalığın içine karışmıştı.

Aptulika'nın 11 Ekim 2019 tarihinde Kuzguncuk'ta Nail Kitabevi'nde açtığı "Cem Karaca'dan Zappa'ya Karikarock" adlı sergi, tüm yukarıda özetlenen hikâyenin yeniden film şeridi gibi gözlerimin önünden akmasına sebep oldu. Rock dünyasının haylaz çocuklarının yer aldığı bu desenler beni yeniden Aptulika'nın dünyasına çekti ve haklarında düşünmeye itti.

Müzisyenin Sırrını Çözen Karikatürler

Cumhuriyet Gazetesi'nde, ardından Yoldan Çıkmış Simalar kitabımda yer alan yazıları kusursuz tamamlıyordu Aptulika'nın çizimleri. Öncelikle okuyucunun yazıyı sindirmesine, sonra da konu edinilen yüzün arkasındaki sırrı çözmelerine yardımcı oluyorlardı. Bir simanın hüznünü, sevincini, karakterini; hepsinden öte hayat hikâyesini okuyordunuz bu çizgilerde.

Bunu çizgisel açıdan çoğu kez bir uzvu öne çıkararak yapıyordu Aptulika; bazen bir çene, bazen bir burun ya da kulak, hepsinden öte çerçeveden fırlarcasına bize bakan gözlerdeki ifade; sizi figürün aldatıcı görüntüsünden uzaklaştırarak başka bir gerçekliğe sürüklüyordu.

Dağarcığındaki en önemli malzeme, lügatindeki en ehemmiyetli sözcük buydu: keskin hatları tercih ediyordu Aptulika; zira desenleri de kendi gibi dobraydı, lafı uzatmaz, kısa cümleler kurar, sözünü bir celsede söylerdi.

Masaya yatırdığı karakterlerin kanlı canlı halleri bile kendini onun desenlerindeki kadar ele vermiyordu. Onlar kâğıdın üzerinde adeta çıplaktı. Ruhen soyunmuşlardı karşımızda. Üstelik de sizin artık onlar hakkında bir şeyleri ele geçirmek için teorik tahliller yapmanıza hacet kalmamıştı; zira Aptulika sizin için onların evrensel hallerinin sonsuz derinliklerde, karanlıklarda kaybolmasının çoktan önünü kesmişti.

Şatafattan yoksun, çizgisel bir ağ; bazen bir çelik tel, bazen incecik bir iplik ya da halat şeklinde kalın bir hat. Her hareketi bir hikâye anlatır. Portrenin tüm anlamını çoğu kez bir merkezde toplar; gözün hikâyeye başlayacağı yere kendi karar verir ve izleyicisini çizginin mihmandarlığında sanki yıllar öncesinden aşina olduğu bir yolculuğa çıkarır. Tek bir çizgisi bile bazen gözünüzde titreşir, hareket halindeymişçesine sinemasal bir dil oluşturur.

Şayet ötelerinde berilerinde bir nesne varsa bilin ki onlar kişinin hayatından çekilip alınmış sahici şeylerdir ve çok şey ifade eder. Hiçbir nesneyi figürün yanına çeşit olsun diye koymaz.

Küçümseyici değildir, ancak içinde eleştirisini de taşır Aptulika'nın çizimleri. Yaklaşımından, ele alışından, öne çıkardığı özelliklerden ötürü o karakteri ne ölçüde sevdiğini anlarsınız. Sevmediklerini zaten çizmez, ancak sevgisinin derecesini ölçersiniz; çizdiği her şeyi sever, ama bazılarını daha çok sever ve hissettirir.

Bazı modellerine vurgun olduğunu hemen fark edersiniz, hatta onlara bazen dostane bir tavır sergilemekte kendini zorladığını da düşünebilirsiniz. Arada bir çizdiklerine hak etmediği payeler yüklediği de görülür, zira onun çizimleri üst seviye bir insancıllık barındırır. Zenginliği yaşama yüklediği anlamda taşıyan, çizdiği figürü onurlandıran işlerdir bunlar.

Son olarak bu onurdan kendime de hisse çıkarmaktan geri duramadım. Bir an düşündüm de, hangi yazarın kendine özel çizeri var ki? Ne mutlu bana... Beşer yazar, Aptul çizer!!!

Çarmıhı Taşıyan İsa-El Greco

DİNDARLIĞIN VE AHLAKSIZLIĞIN KÖKENLERİ

Orhan Gökdemir

Yanardağ patlaması, sel, zelzele yetişmez her zaman çürümüş toplumların imdadına. Bu durumda bir peygamberin çıka gelmesi gerekir. Yeni peygamberler ahlak vazederek gelirler. Din ile ahlak arasında kurulan bağın sebebi dinlerin ahlaki çürüme döneminin ardından gelmiş olmasındadır. Kutsal kitaplar ahlaki masallarla doludur o yüzden. Peygamberler ahlaksızlığa son vermek, inançla insanları kötülüklerden uzak tutmak iddiasıyla ortaya atılırlar. Arkasından gelecek havariler yaratabilirlerse başarılı olurlar, aksi halde silinip giderler. Cemil Meriç'in dediği gibi "Havarilerini yaratamayan İsa'nın yeri tımarhanedir."

Dünya tarihinde toplumların çözüldüğü, ahlaksızlığın hükmünü sürdürdüğü pek çok dönem var. Sodom, Gomora ve Pompei gibi bu yüzden yanıp kül olduğuna inanılan eski kentlerin hikâyesiyle dolu tarih kitapları. İmparator Caligula gibi ahlaksızlığı bir yaşam tarzı haline getiren şahsiyetler ününü sürdürüyor. Sonuncusu kendisini öylesine güçlü görüyordu ki atını Senato'ya Konsül yapmıştı. Güç ondaydı, kim ne diyecek? Güçlüydü ama korku içinde yaşıyordu, yüzlerce koruma ile geziyordu. Zamanında her türlü kötülük ve her türlü ahlaksızlık normalleşmişti. Fakat korkusunun ve koruma ordusunun eceline bir faydası olmadı. Kendini en güvende hissettiği günlerden birinde bizzat korumaları tarafından delik deşik edildi.

Ama o öldükten sonra da ahlaksızlık, zulüm, kötülük hükmünü sürdürdü. Yozlaşmayı silmek kolay bir iş değildir. Pompei bunların üzerine geldi. Bu felaketi toplumun içine düştüğü ahlaksızlığın bir sonucu sayanlar var.

Yanardağ patlaması, sel, zelzele yetişmez her zaman çürümüş toplumların imdadına. Bu durumda bir peygamberin çıka gelmesi gerekir. Yeni peygamberler ahlak vazederek gelirler. Din ile ahlak arasında kurulan bağın sebebi dinlerin ahlaki çürüme döneminin ardından gelmiş olmasındadır. Kutsal kitaplar ahlaki masallarla doludur o yüzden. Peygamberler ahlaksızlığa son vermek, inançla insanları kötülüklerden uzak tutmak iddiasıyla ortaya atılırlar. Arkasından gelecek havariler yaratabilirlerse başarılı olurlar, aksi halde silinip giderler. Cemil Meriç'in dediği gibi "Havarilerini yaratamayan İsa'nın yeri tımarhanedir."

Kutsal Kitaplar Ahlaksızlıkla Bağlantılıdır

Fakat peygamberlerin ve kitapların varlığı çöküşlere ve ahlaksızlığın yeniden yeryüzünde hüküm sürmesine engel olamamıştır. Hatta yaşadığımız çağda hükmünü sürdüren kapitalizm bir tür örgütlü ahlaksızlıktır. Denildiği gibi iktisadi mantıkta ahlaka, merhamete, dayanışmaya yer yoktur. Orada her şeye "piyasanın görünmez eli" yön verir.

Cennet-cehennem, ebedi azap ve haz meselesi değildir çünkü bu. Bunlar ne iyilerin sayısının artmasına ne de ahlaksızlığın azalmasına neden olur. O halde? Dinlere bakılırsa insanın fıtratındadır kötülük. Bazılarında sınav var ama sınavdan geçemeyenlerin oranı hakkında bir bilgimiz yok.

Tarihine baktığımızda gördüğümüz de dinle ve kutsal kitaplarıyla ahlaksızlık arasında açık bir bağ olduğudur. Dinlerin kaynağıdır ahlak kıtlığı.

Aydınlanma düşünürleri dinlerin bu problemini başka türlü formüle etmiş. İnsan doğuştan iyidir, kötülük sonradan bulaşır demiş. Voltaire "Felsefe Sözlüğü"nde şöyle devam ediyor. "İnsanoğlu hiç de kötü yaratılmamıştır; ama hastalandığı gibi kötüleşir de... Dünyanın bütün çocuklarını bir araya toplayın, onlarda iyilikten, yumuşaklıktan, ürkeklikten başka bir şey göremezsiniz..."

Öyleyse niçin birçokları kötülük denilen bulaşıcı hastalığa yakalanmışlar? Voltaire'in bu konuda açık bir cevabı yok, belli ki kötülüğün bulaşıcı olduğuna inanmaktadır.

Ama biliyoruz, iyilik de bulaşıcıdır. Hatta imkân bulursa kötülükten daha hızlı yayılır.

Caligula inançlıydı. Sodom, Gomora ve Pompei'yi ahlaksızlıktan kavuran dinsizlikleri değildi. Tam tersine çok dindardılar. Zamanımızda da kötülüğün dinsel bir kıyafet içinde görünmesi tarihin fıtratına uygundur. Din, ne kötülüğü ortadan kaldırır ne de havarilerini ahlaklı yapar. Tam tersine bütün dinler içinde geliştikleri çağın ruhuna uyum sağlarlar. Voltaire'in dediği gibi, "halkı zincire vurmak için aynı zincirleri taşıyormuş gibi

Voltaire jeune, en costume de cour. Dessin de P. Chenay.

görünmek gerekir." Din bunun için en uygun kıyafettir. "Din kardeşi" değil miyiz sonuçta?

Toplumumuzun ahlaktan arınması da dinsel bir yükselişe denk geliyor haliyle. 12 Eylül ve Özal dönemi ile başladı. O tarihten sonra çok dindar ve az ahlaklı olduk. Dindarlığımızdaki ahlaksızlığımızı yüzümüze vuranları ise öldürüp yok ettik...

Bunlardan biri olan Turan Dursun'u 1990'da öldürdüler. Ölümü ile açılan kapının nereye açıldığını artık biliyoruz. 12 Eylül karanlığı zifiri bir karanlığa dönüşmek üzeredir ve Dursun'un ölümü tartışmasız bu dönüşümün miladıdır.

O kapıdan girip geldiler. Dinlerini ve inançlarını her yere soktular. Şimdi yıpranmış, kirlenmiş, kırık dökük bir inanç ile karşı karşıyayız. İnancın ahlakla hiçbir bağı olmadığını böyle öğrendik. Bilgiyle, akılla, mantıkla bağının kopuk olduğunu görüyoruz. Örgütlü ahlaksız bir cehaletle karşı karşıyayız demek ki...

Bu aynı zamanda inancı ve inançları "doğal" haliyle görme ve anlama şansı veriyor bize. Yeni kaynaklarımız var. Arif Tekin hızla Turan Dursun'un kaybından doğan boşluğu dolduruyor. "Sosyal medya"da "aklın gözü" var, daha fazlasını ve çok sağlam delillere dayanarak söylüyor.

Aydınlanma düşünürleri dinlerin bu problemini başka türlü formüle etmiş. İnsan doğuştan iyidir, kötülük sonradan bulaşır demiş. Voltaire "Felsefe Sözlüğü"nde şöyle devam ediyor. "İnsanoğlu hiç de kötü yaratılmamıştır; ama hastalandığı gibi kötüleşir de... Dünyanın bütün çocuklarını bir araya toplayın, onlarda iyilikten, yumuşaklıktan, ürkeklikten başka bir şey göremezsiniz..."

Ahlaksızlığımızın veya Dindarlığımızın Kökenleri

Hugh Goddard'ın "Hıristiyan Müslüman İlişkileri Tarihi" yakın zamanda Türkçeye kazandırıldı. Ahlaksızlığımızın veya dindarlığımızın doğal halini anlatıyor.

Özetle şu: Doğuşunda, Arabistan şehirlerinde çok sayıda Yahudi ve Hıristiyan yaşıyor. "İslam hukuku" denilen şey, bu Yahudi ve Hıristiyanları kandırma, yeni vahye ikna etme, olmazsa karşı durmasına engel olma manevralarından ibarettir. İslam zayıfsa hoşgörü vardır, güçlüyse ezer geçer. Şeriat budur.

Goddard, başlangıçta çevredeki Hıristiyanların daha çok Bizans'ın "Monofizit" ahalisi olduğunu haber veriyor. Onlardan öğrenmişlerdir. Yalnız İslam'ın tanrısının teorik tanrıyla hiçbir benzerliği yok. Yereldir ve onu ancak bir 6. yüzyıl Bedevisinin gözünden bakarak anlayabiliriz.

Bir de Zeyd "Bin Harise"den söz etmeliyiz. Dinlerin karanlık bahçesinde dolaşmayı çok seven bu köle olmadan İslamiyet'in de karanlıkta kalacağı çok açık. Yeni vahyin gerçek, dünyevi dış sesidir Zeyd. Eski inançların bütün anlatıları Arap coğrafyasına onun aracılığıyla "inmiş"tir. Arif Tekin, "kitap"ın da temel kaynakları arasında olduğunu söylemektedir ki gayet akla yatkındır.

Böylece yeni ve akılcı bir "ruhban sınıfı" doğuyor. Üniversitelerin yapamadığı araştırmaları, ilahiyat fakültelerinin yanına bile yaklaşamadığı gerçekleri birkaç cesur insandan öğreniyoruz. Zaten buradaki tartışma hafızasız bir inanca hafıza yüklemekten ibaret.

Hafızanın söylediği ise şu; İslam'da bir "altın çağ" yok. Geriye dönüldüğünde görüp görebileceğin tek şey köleci vahşetten feodal döneme geçişin sancıları. Yeni inançla vahşete sınır geliyor. Ancak sınırlı da olsa vahşet vahşettir. Kabileden devlete eviriliyorlar ve sınırlı vahşete dayanarak bir dehşet dengesi kuruyorlar. O dehşetin içinden Emevi devleti çıkıyor. Yenilik budur.

Ahlaksızlığın Kurumsallaşması

Peki, İslam ne zaman din oldu? Peygamberin vefatından sonra, İslam dünyasını seçimle gelen devlet başkanları yönetti. İddia böyle. Halife Ömer zamanında dinden çok, hızlı bir zenginleşme ve lüks bir yaşam göze çarpıyordu. Onun bir suikasta kurban gitmesinin ardından halife olan Osman, Peygamberin düşmanı olan Emevi kabilesindendi. İslam'a en çok direnenler böylece iktidar oldular.

Ali'yi öldürerek iktidar olan kâtip Muaviye, halifeliğini tanımayanları sert bir biçimde bastırdı ve iç karışıklıklara son verdi. Seçim bitmişti. Muaviye'nin halifeliği askeri birlikler tarafından ilan edildi. Muaviye, böylece, ismen var olan bu kurumu yeniden bir kurum haline getirdi. Ardından yeni fetihlere girişti. Bu, devlettir.

Halifelik merkezini Mekke'den Şam'a taşıdı. Pek çok mabet yaptırdı. Çok açık, başkent değişmişse, din de değişmiştir. Mekke karşısında Şam, iktidarın artık dinden değil, güçten geldiğinin işaretiydi. Nitekim Muaviye'nin ölümünün ardından çıkan iç karışıklıklar sırasında Yezid'in birlikleri Mekke'yi kuşatarak mancınıklarla taşa tuttular. Hacer-i Esved isabet alarak üçe ayrıldı. Kâbe yıkıldı. Kutsallığı kalmamıştır.

Emeviler bir Arap devleti kurdular. İçinde dinin yeri pek azdır. Ülkelerini genişletmeyi İslam'ın emirlerine uymakla özdeşleştirmişlerdi. Görünüşte Müslümandılar.

Sonra Muhammed'in amcası Abbas Bin Abdülmuttalip'in soyundan gelen Abbasiler, Emevi yönetimine karşı ayaklanarak 750'de halifeliği ve iktidarı ele geçirdi. Emevi şeflerinden seksen tanesi bir ziyafet bahanesiyle bir araya getirilip öldürüldü. Bu tarihten başlayarak Abbasiler 1258'e kadar İslam dünyasının büyük bölümüne egemen oldu.

İlk Abbasi halifesi Ebu'l-Abbas'tı. 754'te kardeşi Mansur onun yerine geçti. Bu iki halife döneminde orduda Türk ve İran kökenliler önemli görevler üstlendi. Mansur, 762'de başkenti Şam'dan Bağdat'a taşıdı. Her yeni başkentte din biraz daha şekilleniyordu. Abbasi Devleti, Mansur'un torunu Harun Reşid döneminde en geniş sınırlarına ulaştı. Harun Reşid, "Binbir Gece Masalları"na konu olan görkemli saltanatını Bermeki ailesine borçluydu. Bu aileden Bermeki Yahya ve iki oğlu, vezir olarak Abbasi Devleti'ni 17 yıl boyunca fiilen yönetti. Yahya, içkiyi ve âlemi çok severdi. Yedi karısı, birçok cariyesi, on bir oğlu ve on yedi kızı vardı. Cömertti, şairlere paralar dağıtırdı. Dönemi İslam'ın lale devri olarak niteleniyor.

Abbasilerin son döneminde Türkler, devletin silahlı kuvvetlerinde Arapların yerini almaya başlamıştı. Halifelik, din,

Peygamberlerin ve kitapların varlığı çöküşlere ve ahlaksızlığın yeniden yeryüzünde hüküm sürmesine engel olamamıştır. Hatta yaşadığımız çağda hükmünü sürdüren kapitalizm bir tür örgütlü ahlaksızlıktır. Denildiği gibi iktisadi mantıkta ahlaka, merhamete, dayanışmaya yer yoktur.

iktidar, her şey artık onların kontrolündeydi. Kendi iktidarlarıyla, dinin iktidarını birleştirdiler. Hangisinin daha dünyevi olduğu hâlâ tartışmalıdır.

Kitabın Ortaya Çıkması

Ama İslam'da bütün bunları "kitap"a bağlamamız imkânsızdır. Kitap, bildiğimiz haline taşıyıcılığını yaptığı inancın doğuşundan 200-300 yıl sonra getirilmiş. Ondan önce ortalıkta "yazılı" bir kitap yoktur. Ne var? "Tanıkların" hatıraları. O tanıkların büyük çoğunluğunun yaşları ve yaşadıkları dönem itibariyle "tanık" olmaları, tanık sayılmaları mümkün değil. Elde kalan söylencelerden ibaret bir yığındır.

Ayrıca bu tanıkların anlattıkları dışında ne kitapla ne kitabı oluşturan vahiyleri aktaranla ilgili herhangi bir kayıt var elimizde. 750 yılına kadar Bizans, Acem ve Süryani kayıtları sessizdir. Hayatı ve sözleri bu tarihte kayda geçirilmeye başlanmış. Bu kayıtların atıf yaptığı kaynaklar da ortalıkta yok üstelik. Oysa kitap, kendisinden "kitap" olarak söz ediyor. Ortalıkta olmayan bir kitapla karşı karşıyayız demek.

İnancın ortaya çıktığı coğrafyaya komşu ülkelerde önemseyip kayda geçiren olmamış, böyle bir oluşumdan rahatsızlık duyması gereken devletler yazışmamış. Ancak Emevi-Abbasi devletleri ile birlikte yeni inanç görünür hale gelmiş. Esasında elimizdeki Emevi-Abbasi inancıdır. Milattan Sonra 8. yüzyılda kayda geçirilmiştir; ortaya çıkışı ile kuruluşu arasında iki yüzyıl fark vardır.

Haliyle bugün önünde dua edilen kutsal hırkalar ve sakallar da sonradan icat edilmiştir. Hıristiyanlar da İsa'dan emanetler saklıyor kiliselerinde. Fıtratındandır. İnandıktan sonra her şey mümkündür.

Olsa ne olmasa ne? Arif Tekin, kitaptan yola çıkarak "İslamda Cinsellik" adında bir başka kitap üretti. İçinde din var fakat hiçbir ahlak işareti yoktur.

Cahiliye Tanrıları

Devletler tarihi açısından bir başlangıç noktası bulduk. Peki, elimizde dinler tarihi açısından ne var? Yeni ve farklı bir tanrı inancıyla mı karşı karşıyayız?

Cahiliye devri ile ilgili çalışmalar devrimden çok evrimsel bir geçişe işaret ediyor. Abdullahlardan önce Abdülşemsler var ve "şems"in tek tanrıdaki izleri hep canlıdır. Arada putlar var.

Turan Dursun

Turan Dursun'u 1990'da öldürdüler. Ölümü ile açılan kapının nereye açıldığını artık biliyoruz. 12 Eylül karanlığı zifiri bir karanlığa dönüşmek üzeredir ve Dursun'un ölümü tartışmasız bu dönüşümün miladıdır.

Muhammed geldi, putları kırdı. Peki, Arapların putları hangi tanrıların izdüşümüydü? "Hani İbrahim, babası Azer'e demişti ki: 'Sen putları Tanrı mı sayıyorsun. Ben seni de, kavmini de sapıklık içinde görüyorum.' Biz böylece İbrahim'e gerçeğe ermesi için göklerin ve yerin ülkelerini de gösterdik. Gece onu örtünce bir yıldız gördü: 'Bu benim tanrım mı?' dedi. O yıldız sönüp gidince: 'Ben böyle sönüp batanları sevmem' dedi. Sonra doğan Ay'ı gördü: 'Bu benim Tanrım mı?' dedi; yalnız o da batıp gidince; 'Eğer Tanrım bana yol göstermemiş olsaydı ben de sapan insanlardan olurdum,' dedi. Sonra doğan Güneşi gördü: 'Bu mu benim Tanrım? Bu hepsinden de büyük,' dedi. Güneş de batınca dedi ki; 'Ey milletim! Ben Allah'a eş koştuğunuz şeylerin hepsinden uzağım."(En'am 74-75-76-78) Pek güzel. Herhalde bunu aynı zamanda İslam'ın doğuşunda kısa dinler tarihi saymamız mümkündür.

Ancak, Arapların bunlardan uzak kaldığını, yalnızca tanrısız putlara taptığını ya da putları tanrı saydığını söyleyemeyiz. Şinasi Gündüz, "Mitoloji İle İnanç Arasında" adlı çalışmasında, "Hz. İbrahim'in yaşadığı dönemde, başta Mezopotamya olmak üzere Ortadoğu'nun birçok bölgesinde temelde göksel cisimlerin tanrılaştırılmasına dayalı bir politeizmin ve paganizmin oldukça yaygın olduğunu göz önünde bulundurmamız gerekir" diyor. Demek ki puta bakmak budalalıktır. Putun işaret ettiği bir yer var ve yer gökyüzündedir. "Semavi dinler" demek istiyoruz.

Hüseyin Heykel'e göre "Her kabilenin taptığı bir put" vardı. Bu

cahiliyet mabutları Sanem, Vesen, Nusup adlarıyla anılmaktaydı. Sanem, maden veya tahtadan insan şeklinde yapılan putlardı. Vasen, insan şeklinde olup taştan yontulan puttu... Hubal, Arap putlarının başıydı ve Kâbe'de muhafaza olunuyordu. Bütün Araplar en uzak yerlerden dahi onu ziyarete gelirlerdi. Putlar Allaha ulaşmada bir aracıydı, görünüşe göre bunlar inananları tanrıya yaklaştırıyordu. Demek, put ya da heykel tanrı değildi. Fakat uzun vadede put tanrının yerine geçer, araç amaç olur. Araplarda da sorun putlar değil, putların tanrı yerine geçmiş olmasıydı. Bozulma çok açıktı. Puta tapma, dinde mutlak bir yozlaşmanın işaretidir.

Bu durumda putu tanrının ve inancın taşlaşması sayabiliriz. Araplar taş konusunda oldukça geniş görüşlüydü. Profesör Şinasi Gündüz, adı geçen kaynakta, çöldeki Arapların topladıkları taşların bir kısmını yemek pişirmek için ocak yapmakta kullanırken, buldukları bir düz taşı da tapınmak için ayırdıklarını not etmektedir. Bu taşlardan birinin etrafına ev (Beyt) yapılmışsa, kısa sürede buranın bir hac yeri haline geldiği de anlaşılmaktadır. Beyt-el-ilah ya da Beytullah bu evlerin en önemlilerinden biridir ve cahiliye döneminde de Hicaz paganizmin merkezi olmuştur. Peygamber Mekke'ye girdiğinde Kâbe civarında 360 put olduğuna işaret edilmektedir. Herhalde ortak noktaları Güneş yılıydı. Bu durumda El Lat, Uzza, Menat da birer gök cismi olmalıdırlar. Arapların dışa açılan kapısı Yemen'deki inançlar hakkında şu notları bulabiliyoruz: "Yemen'in Hunyar kabilesi Güneşe, Kinane kabilesi Kamere, Temin Deburan adlı iki yıldıza, Kaya kabilesi Şi'ra'ya, Esed Utarid'e, Lahm ve Cüzam Müşteri'ye taparlardı." Hüseyin Heykel'den aktardım.

Hamzanama minyatürü

Böyle bakıldığında her şey çok açık: "Ve Allah dedi: Işık olsun; ve ışık oldu. Ve Allah ışığın iyi olduğunu gördü; ve Allah ışığı karanlıktan ayırdı... Ve Allah, daha büyük olan ışık gündüze hükmetmek için ve küçüğünü geceye hükmetmek için iki büyük ışık yaptı; yıldızları da yaptı." "And olsun Güneş'e ve ışığına, Onun ardında seyirten Ay'a, Onu, aydınlatan gündüze, Onu örten geceye, Göğe ve onun yapıcısına, Yeryüzüne ve onu yayıp döşeyene..."(-Şems 1-2-3-4-5-6)

Lat'ın putu dört köşeli düz bir kaya parçasıydı. Putun etrafında bir de ev vardı ve Profesör Gündüz buranın Taif Kâbesi olarak bilindiğini not etmektedir. İslam Ansiklopedisi'nde El Lat ile ilgili daha ilginç bilgiler verilmektedir. Buna göre Al-Lat güneşin has ismidir. Buradaki bilgilere göre Abu Süfyan Al-Lat ile Al-Uzza'yı Uhud savaşına götürmüş ve herhalde savaşta yardım edeceklerini ummuştur. İslam Ansiklopedisi bu üç El'in zamanımızda da hastalıklara deva bulmak için ziyaret edildiğini not etmektedir. Gündüz'ün çalışmasına göre, Uzza sonraki dönemlerde Atargatis

Diyor ki filozof Bertrand Russell, "Bütün dinin kökü korkudur -bilinmeyenin, yenilmenin ve ölümün saldığı korku. Zalimliği doğuran da korkudur, bu bakımdan zalimlikle dinin baş başa gitmesinde şaşılacak bir şey yok. Çünkü bu iki şeyin temelini korku teşkil etmektedir."

ve Afrodit'le özdeşleştirilir. Uzza, Venüs'tür. Dolayısıyla Uzza-Azizos, Athar, Atar, İştar, Astarte, Atargatis, Tar-ata ile başlayan ve eninde sonunda bir ana tanrıçaya dönüştürülen Mariam arasında bir bağ ve süreklilik görüyoruz.

Peki, İslam taşın egemenliğine son verebilmiş midir? Kutsal kara taş, Hacer-i esved'in "Âdem'in tahtı" addedilmesi sonradır; öncesi hakkında İslam Ansiklopedisinde şu notlar düşülüyor: "Takdimeler arasında altın güneşler ve aylar tekrar tekrar zikrediliyor. Mas'üdi'ye göre, bazı çevrelerde Ka'be güneşe, aya ve 5 seyyareye vakfedilmiş bir mabed telakki edilmiştir. Bir de Ka'be'nin etrafına konulmuş olan 360 put da bu bakımdan bir delil teşkil edebilir." Artık Hubal'i biliyoruz; başta Al Lat olmak üzere başka tanrılar da var. Bilmediğimiz, bu "el"lerin yanında "Allah"ın nerede durduğudur. Şu açık; Hubal ve diğerleri Muhammed tarafından tahtından indirilmiştir. Ama Atonculukta da tahtından indirilen tanrılar var ve biz tahttan indirilse bile eski inançların kolay yok edilemediğini not etmeliyiz. Bal, dirençlidir ve varlığı sürmektedir.

Demek ki, burada bir "tekleşme"den değil, hiyerarşide bir değişmeden söz edebiliyoruz. El veya Bal, soyut tanrıya işaret ediyor; somutu güneştir. El ilah, bizden çok güneşe yakındır, o yüzden duada eller ele açılmaktadır. Kâbe, kıble ise, Müslümanlar da yüzünü güneşe dönmektedir. Tahsin Mayatepek'in ünlü raporunda iddia ettiği gibi, secdede güneş ışınlarını öpme de olabilir. Kesin olan Şems ve Kamer'in, bu din içindeki yerini ritüellerde sürdürmesidir. Kabul kabildir, ancak bunun için Kıble'den Kabala'ya olan yolu yürümek gerekmektedir. (Mehmet Ali Ayni'ye göre, "Kabala"yla Arapça "Kabl" ve "Kabul"-ve Kıble- kelimeleri arasında fark yoktur.)

Döndük dolaştık geldik başladığımız yere. Din her yere sokulunca içinden çıka çıka bir Emevi devleti çıktı. Dindar fakat imansız bir topluluk belirdi. Ahlaksızlık bir kural oldu.

Türkiye'deki İslamcılaşma bize bunların yanında bu inancı anlama şansı da veriyor. Bir laboratuvardır artık ülke. Bir uçtan bir uca cehalet ve ahlaksızlık hüküm sürmektedir. Kadınlar silinmiş, çocuklar hedef tahtasına yatırılmıştır. Demek ki altıncı yüzyılın tam ortasındayız!

Sonuna Doğru

Diyor ki filozof Bertrand Russell, "Bütün dinin kökü korkudur -bilinmeyenin, yenilmenin ve ölümün saldığı korku. Zalimliği doğuran da korkudur, bu bakımdan zalimlikle dinin baş başa gitmesinde şaşılacak bir şey yok. Çünkü bu iki şeyin temelini korku teşkil etmektedir." Bu meseleyi tartıştığı kitabı "Neden Hıristiyan Değilim?" adını taşıyor. Bilim ve felsefe, korkusunu yenmesine neden olmuştur, haliyle Hıristiyan değildir, özetlemiş oluyorum. "Bizde henüz "Neden Müslüman Değilim?" versiyonu yok ama yaklaşıyoruz. Din ve zulüm baş başa ilerliyor çünkü, bir aydınlık manifesto için ortamı hazırlıyor.

Madem insanlık tarihini tek kitaba indirgemek istiyorlar, biz de tartışıyoruz. Tartıştığımız din değil yalnız, temelinde yatan bu kışkırtılmış, tahkim edilmiş korku. Bu korkuyu yeneceğiz, haliyle kitaplarımızı çoğaltacağız, dediğimiz bu.

EKİM DEVRİMİ'YLE GELEN EDEBİYAT

B.Sadık Albayrak

Büyük Rus eleştirmenleri Belinski, Çernişevski ve Dobrolyubov, bu gerçekçi edebiyatın çözümlemesini yaptıkları edebiyat eleştirisi aracılığıyla, milyonlarca köylüyü köleleştiren feodal toprak düzenini teşhir ettiler. Binlerce memuru, hayatını yeni bir palto diktirmeye harcayan Akaki Akakiyeviç yoksulluğuna düşüren devletin bürokratik çarklarının çürümüşlüğünü gösteren bu edebiyat üzerine yazılarıyla, okurları ve yazarları bilinçlendirdiler. Edebiyat eleştirisi ile düzen eleştirisini kaynaştırmayı başaran bu üç eleştirmen, maddeci sanat kuramının ve gerçekçi eleştirinin de temellerini attılar.

Belki de Ekim Devrimi'ni hazırlayan edebiyat demeliydik. 19. Yüzyıl Rus edebiyatı, toplumsal çelişkileri gösteren, sergilediği sömürü ve zulüm gerçeğine karşı okurun isyanını besleyen bir edebiyattı. 1830'larda şiirde Puşkin, düzyazıda Gogol'ün yaratıcı dehasıyla başlayan çağdaş Rus edebiyatı, ülkemizde de tanınan Belinski, Lermontov, Dostoyevski, Turgenyev, Tolstoy, Gonçarov, Çernişevski, Dobrolyubov, Nekrasov, Şçedrin, Çehov, Gorki'yi ve daha nicelerini yaratmış bir edebiyattır. 19. Yüzyılın Balzac ile Stendhal gibi büyük yazarlarını doğurmuş Fransız gerçekçiliği kendine layık mirasçıları Rusya'da buldu diyen Lukacs, Rus gerçekçiliğini "her türden gericiliğin panzehiri" olarak niteler. Etkili ve haksızlığa karşı savaşımcı bir edebiyattır bu. Kendi okurunu yaratmış, eğitmiş, toplumsal açıdan uyandırmıştır.

Büyük Rus eleştirmenleri Belinski, Çernişevski ve Dobrolyubov, bu gerçekçi edebiyatın çözümlemesini yaptıkları edebiyat eleştirisi aracılığıyla, milyonlarca köylüyü köleleştiren feodal toprak düzenini teşhir ettiler. Binlerce memuru, hayatını yeni bir palto diktirmeye harcayan Akaki Akakiyeviç yoksulluğuna düşüren devletin bürokratik çarklarının çürümüşlüğünü gösteren bu edebiyat üzerine yazılarıyla, okurları ve yazarları bilinçlendirdiler. Edebiyat eleştirisi ile düzen eleştirisini kaynaştırmayı başaran bu üç eleştirmen, maddeci sanat kuramının ve gerçekçi eleştirinin de temellerini attılar.

Yeni İnsanların Romanı

Turgenyev, Babalar ve Çocuklar'da, 1860'ların Rus gerçeğinde sahneye çıkan yeni insanları Bazarov tipinde romanlaştırır ve bazı hamlıklarını gerekçe göstererek eleştirmeye çalışırken, Çernişevski ona yanıt olarak değerlendirebileceğimiz Nasıl Yapmalı? romanında, bu tiplerin etkin, verimli, yaşamı değiştirecek çözümler getirebilen, köhne düzenin değer yargıları ve çürümüş ahlakını aşmış devrimci örneklerini verdi. Dostoyevski ise, Çernişevski'nin önerdiği akılcılığı ve toplumsal iyimserliği Yeraltından Notlar'da homurtulu bir "yeraltı adamının" salvolarıyla yıkmaya çalıştı. 19. Yüzyıl Rus edebiyatı, birbirine cevaplar biçiminde polemik romanlarla gelişti. Rus toplumsal yaşamının değişimini neredeyse günü gününe yansıtan romanlar ve öyküler yazıldı.

Kuş uçurtmayan baskıcı çarlık düzeninde politik mücadelenin ilk filizleri edebi eserlerde gün ışığına çıktı. Rus yazarları, hikâye ve romanlarındaki gerçekçi tipler aracılığıyla yaşamın geleceğe açık bir eleştirisini ortaya koydular; toplumsal dinamiklerin katkısıyla, bu eleştirinin gereğini yerine getirmek için yeni insanlar belirdi. Kendileri bu yeni insanların ilk örnekleri olan Çernişevski ile Dobrolyubov, Rusya'nın kurtuluşu için gerekli insanların yetişmesi ve eğitilmesi yolunda edebiyatı önemli bir kanal olarak gördüler. Puşkin'in 1836'da ilk sayısını yayınladığı Sovremennik, Çağdaş dergisi, Rus edebiyatının birkaç kuşağını yetiştirdikten sonra onların elinde etkili bir yayın organına dönüştü. 1860'larda Nekrasov'un yönettiği dergi, kadrosunu oluşturan gerçekçi yazarlarıyla Rusya'yı değiştirecek yeni insan'ların bilinç ve duyarlığını geliştiren bir kaynak oldu.

Avrupa gerçekçiliğinin bu güçlü mirasçıları ve ortakları, kısa zamanda evrenselleştiler. Tolstoy, Dostoyevski ve Turgenyev hızla Avrupa dillerine çevrildiler. Çarlığa karşı mücadele etmek için Avrupa'ya sığınan ve Kolokol, Çan dergisini yayınlayan Herzen gibi yazarlar zaten burada yaşıyorlardı. Eşitsiz gelişmenin cilveleri olmalı, 1848 Devrimleri'nin yenilgisi, Avrupa'da koyu bir baskı ve gericilik dönemini açarken, Rusya bu karanlığa pek fazla kapılmadı. 1855-1865

on yılında devrimci demokrat düşünceler Rusya'da küçük de olsa etkili bir taraftar kitlesi yaratabildi. Çarlık düzeni, dipten gelen dalganın hızını kesmek için 1861'de, yarım yamalak bir reformla serfliği kaldırdı. Köylülere verilen soyut özgürlüğü, paranın kalın zincirleri silip süpürmüştü. Rusya'da ilk politik parti, "Toprak ve Özgürlük" örgütü de 1861'de kurulmuştu.

İnsancıklar ile Oblomov'lar

19. yüzyıl Rus gerçekçiliği, ezilmiş, insan yerine konmamış "küçük insanı" edebiyata soktu. Gogol'ün Palto'suyla sahneye çıkan ve haksızlığın öcünü alan bir hayalete dönüşerek egemenleri ürperten bu insanın adını, ilk romanıyla, 1848, "İnsancıklar" koyan Dostoyevski, acılı bir portresini de çizmişti. İnsancıklar, ilk kez roman kahramanı katına çıkmıştı. Ama onun koca Rusya'ya dağılmış milyonlarca örneğinin kahredici yaşam sahnelerinde öykülerini 1880'lerde Çehov yazacaktı. Elbette, insancıklara çuvaldızı batırmayı ihmal etmeden. Çünkü, bu insanlıkdışı koşullara boyuneğen, her türlü aşağılık işin bir parçası olmaktan kurtulamayan insancıklardı bunlar. Rus edebiyatının hümanizması Çehov'la diyalektik bir boyut kazanmıştı. Çehov'da ipuçları ortaya çıkan insan görüşünü, en alttan gelerek, ezilenler, işçiler arasında daha çocuk yaşta "ekmeğini kazanırken" kendini eğitecek yaşam "üniversiteleri" bulan ve dersini alan Maksim Gorki, sosyalist bir hümanizmaya dönüştürecekti.

Rus gerçekçiliğinin evrenselleşen ve bir kişilik kavramına dönüşen tipi, Oblomov'u Gonçarov 1859'da yazmıştı. Çocukluktan başlayarak bütün işlerini başkalarının gördüğü bir toprak sahibi olan Oblomov, giderek bütün insani becerilerini ve yaşam enerjisini yitirmiş, divanında saatlerce yatar durumda ömrünü sürdürüyordu. Olga'nın aşkı ve entelektüel ilgileri de onu ayağa kaldırmaya yetmiyordu. Aslında Oblomov tipi, asalak bütün egemen sınıf mensuplarının temel çizgilerini içeriyordu. Dünyada da bu kadar yankı bulması bununla ilgili olmalıdır.

Oblomov adının bir kavrama dönüşmesinde Rus eleştirisinin katkısını unutamayız; Dobrolyubov, Gonçarov'un bu romanını incelerken, "Oblomovluk nedir?" sorusunu sormuş ve bir edebiyat tarihçesi çıkararak cevabını vermişti. "Rus yazınında yaratılmış olan en güzel öykü ve roman kahramanlarının, hayatta bir amaçlarının olmayışından ve kendilerinde harekete geçecek bir güç bulamamaktan sıkıntı çektikleri nicedir herkesçe saptanmış bir gerçektir. Bu durumlarının sonucu olarak da her tür işten sıkılırlar, tiksinti duyarlar, böylece de şaşılacak bir biçimde Oblomov'a benzerler. Açın, 'Onegin'e bakın, 'Zamanımızın Kahramanı'na bakın, 'Suçlu Kim?'e, 'Rudin'e, 'Gereksiz Adam'a ya da 'Şçigrov'lu Hamlet'e bakın... Her birinde, Oblomov'un çizgileriyle tıpatıp çakışan çizgiler bulacaksınız."[1] Dobrolyubov, ilk Rus romanlarında Oblomov'un ataları olduğunu ortaya çıkarmıştı. Ancak bunların, Gonçarov'un romanındaki ölçüde tembel ve insani niteliklerini yitirmiş oluşu henüz belirgin değildi. İşe yaramazlıklarını süslü laflar altında gizlemeyi başarıyorlardı. Söylediklerinde ilgi uyandırıcı, ileriye yönlendirici öğeler de vardı. Ama Rus gerçekliğinin gelişim süreci eyleme geçmeyi beceremeyen gizli oblomovların foyasını kısa sürede ortaya çıkarmıştı. Bu tipin en gelişmiş örneği, Gonçarov'un romanında çizilmişti. Artık ötekilerini de teşhis etmek için anahtar olmuştu. Dobrolyubov'un bunu yazdığı dönemde, "Süslü tümceler önem ve anlamlarını yitirmiş, toplumun artık kendisi söze değil gerçek eyleme gereksinir olmuştur."[2] Rus aydınlanmasının yeni bir evresinin dile gelişidir bu; raznoçinents, halk kökenli aydınlar sahneye çık-

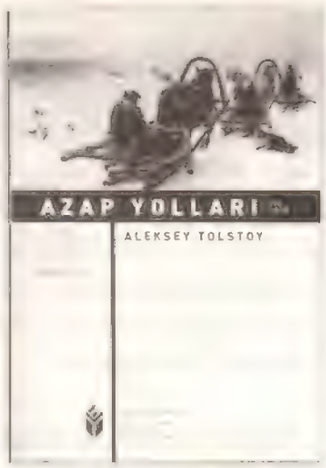

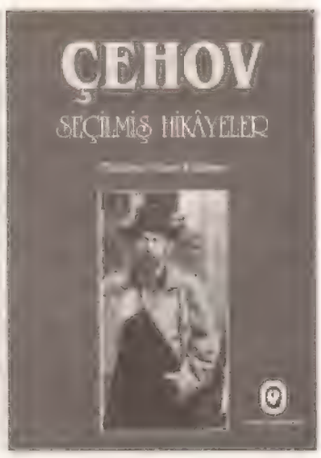

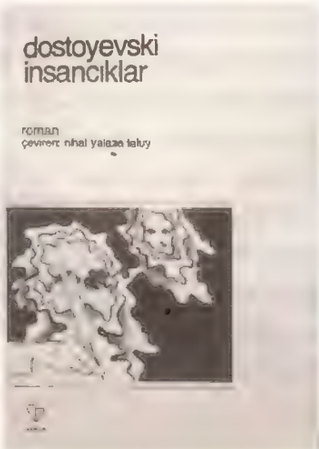

mıştır. Romantik soyluların tatlısu ilericiliğinin yetersizliğini görmüşler, Dobrolyubov örneğindeki gibi, eleştirisini yazmışlardır.

Emperyalist dönemde Oblomov'un tembellik ve uyuşukluk yüklü kişiliği, asalak sınıflardan emekçi sınıflara da transfer olacaktı. Özellikle televizyonun yaşamı işgal etmesi, bürokrasinin büyümesi, tüketim ve tekdüze yaşam biçiminin genelleşmesi, emekçi sınıfların gerici ideolojilerin esiri haline getirilmesi oblomovluğu evrensel bir çürümenin tipolojisi haline getirecekti. Günümüzün ekran bağımlısı edilgin insanı, o kadar oblomovlaştı ki, hiçbir zaman Oblomov'u okuyacak gücü bulamayacak, kendini 170 yıl önceden gelen bu aynada göremeyecek durumdadır.

Devrimin Aynası Tolstoy

Rus insanı, gerçekçi Rus edebiyatının aynasında kendini gördü ve gördüklerinden hiç memnun kalmadı. Ancak devrimle kurtulunabilecek kirli bir gerçeği vardı. Lenin, Tolstoy'un eserleri için "Rus devriminin aynası" demişti. Tolstoy'un dünya görüşü Hıristiyan mistisizmine dayanıyordu; son büyük romanı Diriliş'te, 1899, çözümü İncil'in sayfalarında bulmaya çalışsa da, olağanüstü gerçekçi tutumu, toplumsal ilişki ve süreçleri roman dili ve kurgusuyla anlatma gücüyle, hayata bağlanıyor ve gerici ideolojisine rağmen köklü bir düzen eleştirisi getiriyordu. Ekim Devrimi'nin önderi Lenin, Tolstoy'un ölümü üzerine, 1910'da yazdığı yazıda bu edebiyat dehasının sanatını şöyle özetlemişti:

Kuş uçurtmayan baskıcı çarlık düzeninde politik mücadelenin ilk filizleri edebi eserlerde gün ışığına çıktı. Rus yazarları, hikâye ve romanlarındaki gerçekçi tipler aracılığıyla yaşamın geleceğe açık bir eleştirisini ortaya koydular; toplumsal dinamiklerin katkısıyla, bu eleştirinin gereğini yerine getirmek için yeni insanlar belirdi. Kendileri bu yeni insanların ilk örnekleri olan Çernişevski ile Dobrolyubov, Rusya'nın kurtuluşu için gerekli insanların yetişmesi ve eğitilmesi yolunda edebiyatı önemli bir kanal olarak gördüler.

Dobrolyubov

"Tolstoy'un eserlerinde dile gelen şey kitlesel köylü hareketinin gücü, zaafları ve sınırlarıdır. Onun yapıtlarında polis-feodalite-kilise ve devlete karşı kin dolu bir hareket, yaşadığı kölelik şartlarına karşı şaşırtıcı olmayan şiddetli isyanlar, bürokrasinin keyfi yağmacılığı, kilise cizvitizminin yalancılığının yıllara dayalı birikimi ve ilkel köylü demokrasisinin moral çerçevesi resmedilmektedir. Özel toprak mülkiyetinin reddini, köylü kitlesinin düşüncesini ortaçağa çivileyen feodalitenin ülkenin gelişmesinin önünde artık dayanılmaz bir engel oluşturduğunu, bu Anteiland toprak sahipliğinin açıkça ve en acımasız bir biçimde parçalanması gerektiğini, Tolstoy'un eserleri, bize en gerekli zamanda ve en uygun tarihsel anda vaazediyor."[3] Tolstoy'un eserleri yalnızca bir ayna olmakla kalmıyor, okurunda uyandırdığı umut ve öfkeyle geleceğin düşlerini de duyuruyordu. Düzenin çürümüşlüğü, toplumsal yaşamın gelişmesinin önünde bir engel olması, eğer edebiyatın mahkemesinde yargılanıp hükmü kesilmiyorsa, bütün engelleri yıkan ve birikmiş sorunları çözen devrim'in yapıcılarına kavuşması kolay değildi. Tolstoy, yalnızca yıkılan feodal düzeni eleştirmekle yetinmedi, onun yerini alan kapitalizmin de içyüzünü sergilemeyi başardı. Lenin, aktardığım bölümcenin devamında Tolstoy'un bu yönüne dikkat çekiyor: "Tolstoy bize yeni, görünmez, kavranmaz bir düşmanı, herhangi bir şehirden veya yabancı bir ülkeden gelip köy yaşamının tüm 'temel çelişkilerini' or-

tadan kaldıran, hayatımıza benzersiz bir kıtlık, açlık, ölüm, vahşet, fahişelik, frengi taşıyan; ilkel 'kümülatör çağı'nın tüm felaketlerinin yüz katını başımıza yağdıran kapitalizmi kararlıca, derinden gelen bir öfkeyle aşağılıyor."[4] Rusya'da ilkel sermaye birikim sürecini Tolstoy bütün acımasızlığıyla romana taşımıştı. Paris Komünü'nden sonra gerçekleşen ilk işçi devrimi aynı zamanda bir köylü devrimi de olmak zorundaydı. Dünyanın ilk büyük işçi devrimi, fabrikaları, bankaları, ticari işletmeleri kamulaştırıp sosyalist çalışma düzenini oluştururken, kırda feodal düzene son verip köylüleri toprağa kavuşturacak çözümler arayacaktı.

Çehov 1904'te, Tolstoy 1910'da öldü. Bu yazarların ölümü bir bakıma, 19. Yüzyıl Rus gerçekçiliğinin de sonu olarak görülebilir. 19. Yüzyıl gerçekçiliğini geliştirerek sosyalist gerçekçi niteliğe kavuşturan Maksim Gorki, 19. Yüzyıl Rus edebiyatıyla 20. Yüzyıl Sovyet edebiyatı arasındaki köprüyü oluşturur. 1905 Devrimi'nin yenilgisi üzerine gelen, 1907'den sonraki yönetici Stolupin'in adıyla anılan baskı döneminde Rus yazarlarının büyük bölümü gericileşmiş, gerçekçiliği bırakmış, mistisizme kaçmışlardır. Maksim Gorki, bu dönemi değerlendirirken, "Bütününde, 1907 ve 1917 yılları arasındaki dönem, Rus aydınları tarihinde en utançlı on yıl diye anılmaya hak kazanmış bir dönemdir."[5] der. Gorki, devrimin arifesindeki uzlaşmacı edebiyatı irdelerken 19. Yüzyıl Rus gerçekçiliğiyle karşılaştırıyor: "Eski edebiyat tüm Rus demokrasisinin düşüncelerini, duygularını, ruh halini özgürce yansıtırdı, çağdaş edebiyat ise umut ve cesaretlerini tâ derinden kaybetmiş, ellerinin altında ne bulurlarsa bunlara delicesine saldıran küçük burjuva gruplarının telkinlerine yumuşakbaşlılıkla boyun eğiyor..."[6] Gerici dönemlerde yazılan edebiyatın tipik özelliği, büyük ölçüde küçük burjuva duyarlılığına teslim olmasıdır. Ekim Devrimi öncesinde Rus edebiyatı da bu teslimiyeti, çeşitli Dekadan burjuva akımlarına kapılarak sergiledi. Rus aydınını bu utanç verici teslimiyet ve çürüyüşten 1917 Ekim Devrimi kurtarmıştır.

Devrimin Edebiyat Eleştirisi

Ekim Devrimi'nin sıcak çatışmaları henüz soğumadan, 1924'te Edebiyat ve Devrim kitabını yazan Troçki, bu kurtuluşun sevinciyle, "(..) Rus Devrimi deneyimizden sonra profesyonel entelicensiyanın gerici budalalığın kanıtlamaya gerek de yoktur"[7], diye yazmıştır. Devrim'in sömürücü sınıfın iktidarına son verme, proletarya diktatörlüğünü kurarak sosyalist bir toplumu inşa etme görevinin yanı sıra, radikal bir eleştirmen rolü oynadığı da bu saptamadan anlaşılıyor. Troçki, Gorki'nin Rus aydınlarının utanç yılları dediği dönemde, gerçekçi Rus edebiyatının yerini alan akımları şöyle özetliyor: "Kutsal fedakârlığın gerektirdiğini yapamayan ve aslında bunun için elverişsiz olan şairler, beklenebileceği gibi, yeryüzünün bütün önemsiz çocukları içinde en önemsizi olduklarını kanıtladılar. Bulutların üzerinde, toplumsal çıkar ve tutkuların ötesine geçmiş Sembolistler, Parnasyenler, Acmeistler (Dorukçular-çn), kendilerini Ekaterinodor'da Beyazlarla birlikte, ya da Mareşal Pilsudski'nin Genel Kurmayında buldular. Şiddetli bir Wrangel tutkusuyla esin bulan şair ve yazarlar, bizi düzyazı ve manzumeleriyle lanetlediler."[8] Şiirlerinde gerçeğin ve toplumun üstünde olduklarını savlayanlar, devrimin çatışmaları içinde karşıdevrimin saflarında yer almaktan kurtulamadılar. Ekim Devrimi, böylesine gerici ve toplumsallığa yabancı bir edebiyatın üzerine geldi. Devrime katılan Mayakovski ve Blok'un şiirlerini geleceğe açık edebiyatın ipuçları olarak gören Troçki, sosyalizmin sanatını ise gerçekçilik ve ortaklaşmacılık üzerine temellendirir. Yeni toplumun sanatı her

Tolstoy ve Gorki

Lenin, Tolstoy'un eserleri için "Rus devriminin aynası" demişti. Tolstoy'un dünya görüşü Hıristiyan mistisizmine dayanıyordu; son büyük romanı Diriliş'te, 1899, çözümü İncil'in sayfalarında bulmaya çalışsa da, olağanüstü gerçekçi tutumu, toplumsal ilişki ve süreçleri roman dili ve kurgusuyla anlatma gücüyle, hayata bağlanıyor ve gerici ideolojisine rağmen köklü bir düzen eleştirisi getiriyordu.

türden gizemciliği yadsıyacaktır. "(...) Devrim, kolektif insanın tek efendi olması zorunluluğundan ve bu insanın gücünün doğal kuvvetler hakkındaki bilgisine ve onları kullanma olanaklarına bağlı olduğu düşüncesinden hareket eder. Bu yeni sanatın kötümserlikle, kuşkuculukla ve bütün diğer ruhsal çöküş biçimleriyle bağdaşması mümkün değildir. Bu sanat, gerçekçi, etkin, canlı ve kolektivisttir ve geleceğe sınırsız bir yaratıcı inançla bağlıdır."[9]

Troçki'nin 1924'te yazdıklarına benzer düşünceleri Gorki, on yıl sonra, 1934'te, Sovyet yazarlar Birliği Birinci Kongresinde dile getirecekti. 19. Yüzyıl Rus gerçekçiliğinin edebiyata kazandırdığı tiplerin artık devrini tamamladığını vurgulayan Gorki, insancıklardan da, Oblomov türü gereksiz insanlar'dan da kurtulunması gerektiğini söyler. Çünkü Ekim Devrimi, Sovyet ülkesinde yeni insanlar ortaya çıkarmıştır. Sömürülmeye rıza göstermeyen, edilginlikten kurtulmuş, kendi geleceğini kendi elleriyle yaratmaya girişen, toplumsal yaşama etkin biçimde katılan bir insandır bu. Yaşamın temel gücünün toplumsal açıdan örgütlenmiş insan emeği olduğunun bilincine ermiş bir insandır. Bu insan acınacak değil, sevgi ve saygı duyulacak bir insandır. Gorki'nin deyişiyle, "daha şimdiden kitlelerin düşünsel gelişmesinin sınırlı olmadığı bir devlet yaratmış olan yeni bir gücün, yani proletaryanın"[10] parçası olan insandır. Sovyet edebiyatının ilk yaratıcıları devrimi yapan bu insanların arasından çıktı.

Devrimden sonra yazarların bir bölümü, ülkeyi terk ederek Avrupa ülkelerine sığınmayı seçti. Karşıdevrimin saflarına geçtiler. Bunların yazdıklarında Ekim Devrimi'ne ve sosyalist kuruculuğa yönelik büyük bir güvensizlik ve suçlama vardır. Kapitalist devletlerin edebiyat çevreleri bu yapıtları teşvik ettiler, sosyalizme karşı propaganda malzemesi olarak değerlendirdiler. Devrim karşıtı edebiyatın kapitalist devletlerce kullanılması, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlatılan Soğuk Savaş döneminde daha da yaygınlaştırılacak, CİA benzeri istihbarat örgütlerinin uğraşları arasına alınacaktı.

Sovyetler Birliği'nde, devrim sürecinde iki büyük sanat cephesi oluştu. Birincisi, öncülüğünü fütürist şair Mayakovski'nin yürüttüğü "Lef", Sol Sanat Cephesi; ikincisi, "Rapp", Proleter Yazarlar Birliği'ydi. Lef'te fütüristlerin yanı sıra konstrüktivistler, Victor Şklovski gibi biçimciler, Sergey Ayzenştayn gibi sinemacılar vardı. Lef, 1928 yılında kapatılmış, Rapp 1932'ye kadar varlığını sürdürmüştür.[11] 1932'ye kadar yoğun bir yaratıcı tartışma içinde yeni toplumun sanatının biçimlendirilmesi, estetik ilkelerinin geliştirilmesi yolunda çalışmalar yapılmıştır. Sosyalist gerçekçiliğin insan görüşünün formüle edilmesine çalışılmıştır.

Devrimci Tipin Romanları

Sosyalist Devrim sürecinin üç alanda gerçekleşmesi ve gelişmesi zorunludur. Siyasal devrim, proletaryanın iktidarı ele geçirmesi ve sömürücü sınıfların tasfiye edilmesidir; toplumsal devrim, sosyalist ilkelere göre toplumun yeniden kurulmasıdır; kültürel devrim, sosyalist değerlere göre yeni insanın eğitilmesi, yaşamın ve entelektüel alanların sosyalist nitelikte düzenlenmesidir. Lenin, Ekim Devrimi'ni eleştirenlere cevap verirken devrimin bu üç yanına dikkati çeker: "(...) (Her türden ukalaların) teorisine göre başlanılması gereken yerden başlamadık; siyasal ve toplumsal devrim bizde, şimdi bize kendini zorla kabul ettiren kültürel devrime öngelmiştir."[12] Kültürel devrimin gerçekleşmesinin önkoşulu yüzde doksanı okur yazar olmayan bir halkı, hızla okur yazar hale getirmektir. Hızla eğitim seferberliği başlatılmıştır.

Sosyalist bir toplumda okuryazarlığın kapitalist toplumdakinden nitelik olarak farklı olması gerekir.

Lenin, devrimden önce Tolstoy'la ilgili bir yazısında, "Sanatçı Tolstoy'u Rusya'da bile sadece küçük bir azınlık tanıyor. Tolstoy'un büyük eserlerinin gerçekten herkesin ortak kazanımı olması için toplumsal düzene karşı yeniden ve yeniden mücadele edilmesi şarttır; karanlığa, cehalete, angaryaya ve yoksulluğa mahkûm edilmiş on milyonlarca insan için sosyalist devrim şarttır."[13] diye yazmıştı. Ekim Devrim'i milyonlarca insanı okuryazar yaparak ve entelektüel kavrayışını geliştirerek bu şartı hızla yerine getirdi. Böylelikle Sovyet edebiyatının da temel altyapısı kurulmuş oluyordu.

Bu yıllarda özellikle roman sanatında devrim sürecinin çatışmaları, yeni toplumu kuran insanın anlatımı belirleyici bir yer tutar. Serfimoviç'in sosyalist gerçekçiliğin ilk büyük romanlarından biri kabul edilen Demir Tufanı romanı, 1924, içsavaş sırasında bir isyancılar ordusunun çatışmalarını işler. Demir Tufanı'nın başkişisi komutan Kovtyuha, Sovyet edebiyatının, amaçları doğrultusunda kararlılıkla mücadele eden ve çevresindeki insanları etkileyerek, yönlendirerek örgütleyen olumlu kahraman tipinin ilk örneklerindendir.[14] Devrim dönemini canlandıran sonraki romanlarda, bu devrimci kahraman tipi çeşitli açılardan işlenmiş ve geliştirilmiştir. Furmanov'un Çapayev, Gladkov'un Çimento, Şolohov'un Durgun Don, Ostorovski'nin Ve Çeliğe Su Verildi romanları, devrimi yapan insanın savaşımını ve mücadelesini ele almıştır. Bu romanların başarısında yazarlarının devrime katılmaları ve anlattıkları olayları ve insanları yakından gözlemleme olanağı bulmuş olmalarının büyük katkısı vardır. Bu romanların gücü, sosyalizmin gerekliliğine ve geleceğine inanan yazarların eseri olmalarından kaynaklanır.

Önemli Sovyet yazarlarından, 1920'lerde Serapyon Kardeşler adıyla anılan edebiyat topluluğunun genç üyesi Konstantin Fedin, devrim yıllarında yeni edebiyatın doğum sancılarını şöyle dile getiriyor: "Vargücümüzle ve tutkuyla, sanat aracılığıyla savaş ve devrimden oluşan malzemenin şeytansı direnişini kırmaya hazırlıyorduk kendimizi. Herkes yeni bir dil, yeni bir anlatma biçimi, yeni bir içerik için savaşım vererek, kendi yolundan bu hedefe yöneliyordu."[15] Devrim, Rus edebiyatına büyük bir yaratıcı enerji kazandırdı. Buradan Gorki'nin sürekli üzerinde durduğu yeni hümanizmaya dayalı sosyalist gerçekçi bir edebiyat doğdu. İlkin, savaşın, devrimin, içsavaşın olaylarını ve insanlarını ele alan yazarlar, 30'larda sosyalist toplumun kuruluş çelişkilerinin sorunlarını işleyen romanlar yazdılar. Şolohov'un Uyandırılmış Toprak ve Don Kıyısında Hasat romanları 1928'de başlatılan tarımda kolektifleştirme sürecini konu alır.

Sovyet edebiyatı, 19. Yüzyıl Rus edebiyatını aratmayacak ustalar doğurmuştur. Şolohov'un Savaş ve Barış'la karşılaştırılan Durgun Don'u, Aleksi Tolstoy'un dört ciltlik Azap Yolları, Fadayev, Fedin, Panferov'un romanları sosyalist gerçekçi edebiyatın güçlü örnekleridir. Sovyet edebiyatı aynı zamanda çok uluslu bir edebiyattır. Azeri, Kırgız, Gürcü, Ermeni, Kazak ve daha birçok halkın dilinde yazılmış bir edebiyat olarak, Rusçaya ve birbirlerinin dillerine çevrilerek, işçi sınıfının gerçek enternasyonalist kültürünün oluşturucu unsuru olmuştur.

Sosyalist Devrim sürecinin üç alanda gerçekleşmesi ve gelişmesi zorunludur. Siyasal devrim, proletaryanın iktidarı ele geçirmesi ve sömürücü sınıfların tasfiye edilmesidir; toplumsal devrim, sosyalist ilkelere göre toplumun yeniden kurulmasıdır; kültürel devrim, sosyalist değerlere göre yeni insanın eğitilmesi, yaşamın ve entelektüel alanların sosyalist nitelikte düzenlenmesidir.

Savaşın Edebiyatı ve Çözülüş

İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı, Sovyetler Birliği'nin Hitler ordularınca işgal edilmesi, Sovyet yazarlarını cepheye taşımıştır. Yüzlerce yazar gönüllü olarak savaşa katılmış, cephelerde muhabir olarak görev yapmış, faşizme karşı şiir ve romanlar yazmıştır. Birçok yazar sosyalist ülkesi için savaşırken hayatını kaybetmiştir. Savaş, edebiyata yeni nitelikler kazandırmıştır. Savaş romanları ve şiirleri yazılmıştır.

Öncelikle, savaşın usta romancısı, Lopatin'inin Notları, Anayurdun Dumanı, Günler ve Geceler'in yazarı Konstantin Simanov ile nehir romanları Fırtına, Paris Düşerken ve Dipten Gelen Dalga ile savaşı geniş bir çerçevede ele alan İlya Ehrenburg'un adlarını anabiliriz.

Şolohov, bir konuşmasında, "Sanatın belki de başka hiçbir alanında ideolojik çatışma edebiyattaki kadar keskin değildir."[16] demişti. ABD ve öteki emperyalist devletlerin, Soğuk Savaş'ta en yoğun ideolojik saldırı alanlarından birinin edebiyat olması rastlantı değildi. 1950'lerde Sovyet edebiyatına karşı dıştan ve içten yoğun bir savaş başlatıldı. Pasternak'ın Doktor Jivago'sunun CİA operasyonuyla Avrupa'da yayınlanması örnek olaylardan biridir. Sovyet edebiyatı içte de hızını ve yaratıcılığını yitirmeye başlamıştı. Belki de bütün devrimlerin karşılaştığı restorasyon sürecine erken bir tarihte girilmişti. 1989'dan çok önce, sosyalizm edebiyatta yenilmişti. Bunun ipuçlarını Şolohov'un 1934'ten 1983'e kadar edebiyat toplantılarında yaptığı konuşmalarda bulabiliyoruz. Yazarların yaşama yabancılaştıklarını söylüyor, onları Moskova'dan, dar çevrelerinden dışarıya çıkmamakla eleştiriyor. Giderek sosyalizme liberal burjuva ideolojisiyle eleştiri getiren yazarlar ortaya çıktı.

Şolohov, 1956'da, 20. Parti Kongresinde, devrim dönemi edebiyatının aşılamadığından acı acı şöyle yakınıyordu: "Kendimize 20-30 yıl önce yazılmış kitaplardan bir edebiyat 'Dinyeper barajı' kurduk ve birisi sıkıştırdığında hemen o barajın arkasına saklanıp, kendimize güvensizce o barajın arkasından konuşuyoruz: 'Hiç kitap yok ne demek? Biz yazmıyoruz ne demek? Klim Samgin'in Hayatı ne, peki? Ya Sergeyev-Tsenski'nin romanları? Ya Serafimoviç'in Demir Seli? Ya Gladkov'un Çimento'su? Ya Fadayev'in Bozgun'u? Leonov ve Fedin'in romanları? Furmanov'un Çapayev'i? Panferov'un Bruski'si?' Okurun sevdiği ve zaman ayırdığı daha bir düzine kitabın adını düşünmeden sayıveriyoruz. Daha ne kadar bu koruyucu barajın kutsal örtüsü altında oturacağız?"[17] Devrim edebiyatının klasikleri vardı ama sosyalizmin kültürünü geliştirecek ve yeni insanını estetik duyarlıkla donatacak, kapitalist kültürün saldırısına karşı koruyacak yeni bir edebiyat ne yazık ki, yeterince geliştirilememişti.

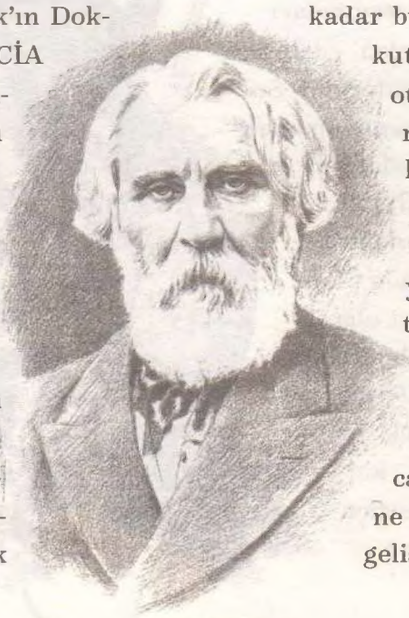

Turgenyev

Çözülüşle birlikte kapitalist restorasyon saflarına koşarak katılanların önemli bir bölümü yazarlar oldu. Arbat Sokağı gibi vasat kitaplar, özgürlükçü edebiyat diye dünyaya pazarlandı.

Sosyalist gerçekçiliğin kurucu yazarı Maksim Gorki'nin yaşamı boyunca mücadele ettiği küçük burjuvalar ve köylüler, tepeden ve dıştan müdahaleyle sosyalizmin yıkılışına şehvetle katıldılar.

İnsanlığın yeni devrimlere, sosyalizme ve devrimin edebiyatına ihtiyacı, yüz yıl sonra daha da acildir. Emperyalist kapitalizm, toplumsallığı, insanı, doğayı, topyekûn dünyayı sömürü cehennemine atmışken, kurtuluşun yolu yeni Ekim'lerden ve esinleyici edebiyattan geçiyor.

---

[1] Nikolay Aleksandroviç Dobrolyubov. Çeviren: Mazlum Beyhan, Yön Yayınları, 1987, İstanbul, s.43-44.
[2] A.g.e., s.64.
[3] Lenin, Devrimin Aynası Tolstoy. Çeviren: Zekiye Hasançebi, Yazı-Görüntü-Ses Yayınları, 2003, İstanbul, s.19.
[4] A.g.e., s.19-20.
[5] Maksim Gorki, Edebiyat Yaşamım, Çeviren: Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, 1989, İstanbul, s.251-252.
[6] Maksim Gorki, Aktaran: K. Zelinski, Sovyet Edebiyatı, Çeviren: Funda Savaş, Konuk Yayınları,1978, İstanbul, s.36.
[7] Leon Troçki, Edebiyat ve Devrim, Çeviren: Hüsen Portakal, Köz Yayınları, 1976, İstanbul, s.16.
[8] A.g.e., s.19.
[9] A.g.e., s.12-13.
[10] Maksim Gorki, a.g.e., s.237.
[11] A. Mümtaz İdil, Sovyet Romanı, Yarın Yayınları, 1983, Ankara, s.25-26.
[12] Lenin, Aktaran: Guy Besse, Lenin Felsefe ve Kültür, Çeviren: Remime Köymen, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1997, Ankara, 108.
[13] Lenin, Devrimin Aynası Tolstoy, s.17-18.
[14] Konstantin Fedin, Gorki Aramızda, Çeviren: Hüsen Portakal, de Yayınevi, 1988, İstanbul, s.213.
[15] Şolohov, Yazarın Sorumluluğu, Çeviren: Eser Yalçın, de Yayınevi, 1983, İstanbul, s.110.
[17] A.g.e., s.76.

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

YENİ GELEN BÜTÜN SAYILARIYLA TÜYAP KİTAP FUARI'NDA!

2-10 KASIM 2019

GÜNLERİNDE

12. SALON 12512G NO'LU

STANDA BEKLERİZ.

YENİ GELEN'DE
FRANKFURT DEYİŞLERİ'NİN
TİRYAKİSİ OLDUĞUNUZ
HAYRETTİN ÖKÇESİZ'İN ÜÇ YENİ
KİTABINI FUARA YETİŞTİRDİK.

KİLE YAZ ÇİVİYLE / SEÇME ŞİİRLER
DÜŞÜNDÜŞLEMLER / SEÇME ÖZDEYİŞLER
HEİDE DEYİŞLERİ

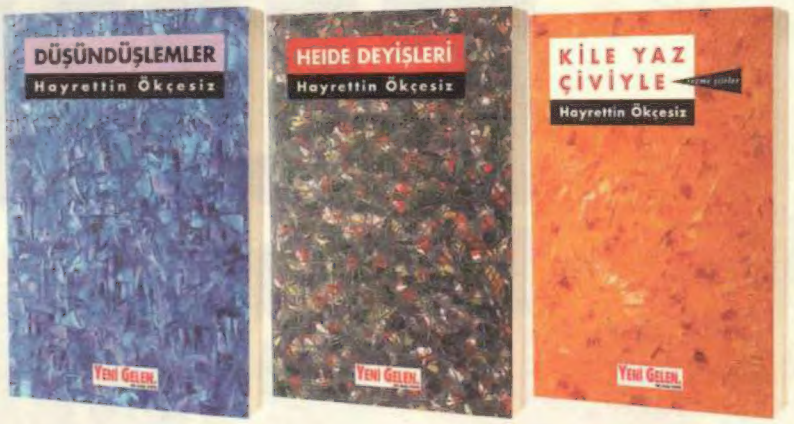

YAZARLARIMIZ B. SADIK ALBAYRAK, MUSTAFA GÖKSOY, ULVİ ÖZDEMİR
SÖYLEŞİ VE İMZA GÜNÜNDE KONUĞUMUZ OLACAK.

TÜYAP 40
YIL / YEARS 1979-2019
www.tuyap.com.tr

TÜRKİYE YAYINCILAR BİRLİĞİ
TURKISH PUBLISHERS ASSOCIATION

38.th Uluslararası İstanbul Kitap Fuarı

Edebiyatımızda 50 Kuşağı
The '50 Generation in Literature

International Book Fair

NOVEMBER
2-10 KASIM 2019

www.istanbulkitapfuari.com

kitapfuari tuyapkitapfuari

Ziyaret Saatleri Visiting Hours
Hafta sonu Weekend* : 10.00 - 20.00
Hafta içi Weekdays : 10.00 - 19.00
(* November 10 Kasım : 10.00 - 19.00)

Destekleyen Kuruluş Supported By KOSGEB
İstanbul Büyükşehir Belediyesi
Supported By
ufi The Global Association of the Exhibition Industry Üye Kuruluş - Member
Üye Kuruluş / Member TÜRKİYE FUAR YAPIMCILARI DERNEĞİ TURKISH FAIR ORGANIZERS ASSOCIATION
TS EN ISO 9001:2015

TÜYAP İSTANBUL
TÜYAP FUAR VE KONGRE MERKEZİ
TÜYAP FAIR CONVENTION AND CONGRESS CENTER
Büyükçekmece, İstanbul / Turkey

BU FUAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE TOBB (TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ) DENETİMİNDE DÜZENLENMEKTEDİR.
THIS FAIR IS ORGANIZED WITH THE AUDIT OF TOBB (THE UNION OF CHAMBERS AND COMMODITY EXCHANGES OF TURKEY) IN ACCORDANCE WITH THE LAW NO. 5174.